

GRADSKE ZIDINE I ULICE U KRKU

(Povijesna istraživanja)

Ivan Žic-Rokov

Nastavljajući s istraživanjima kulturnih spomenika grada Krka, želim iznijeti prikupljene podatke koji se odnose na gradske zidine, utvrde, trgove i ulice, na neke crkve, kapele i značajnije zgrade. Nadam se da će i ovi podaci pomoći u osvjetljavanju duge prošlosti ovog izuzetnog gradića, kao i u daljim arheološkim i urbanističkim istraživanjima.

I. ZIDINE I UTVRDE

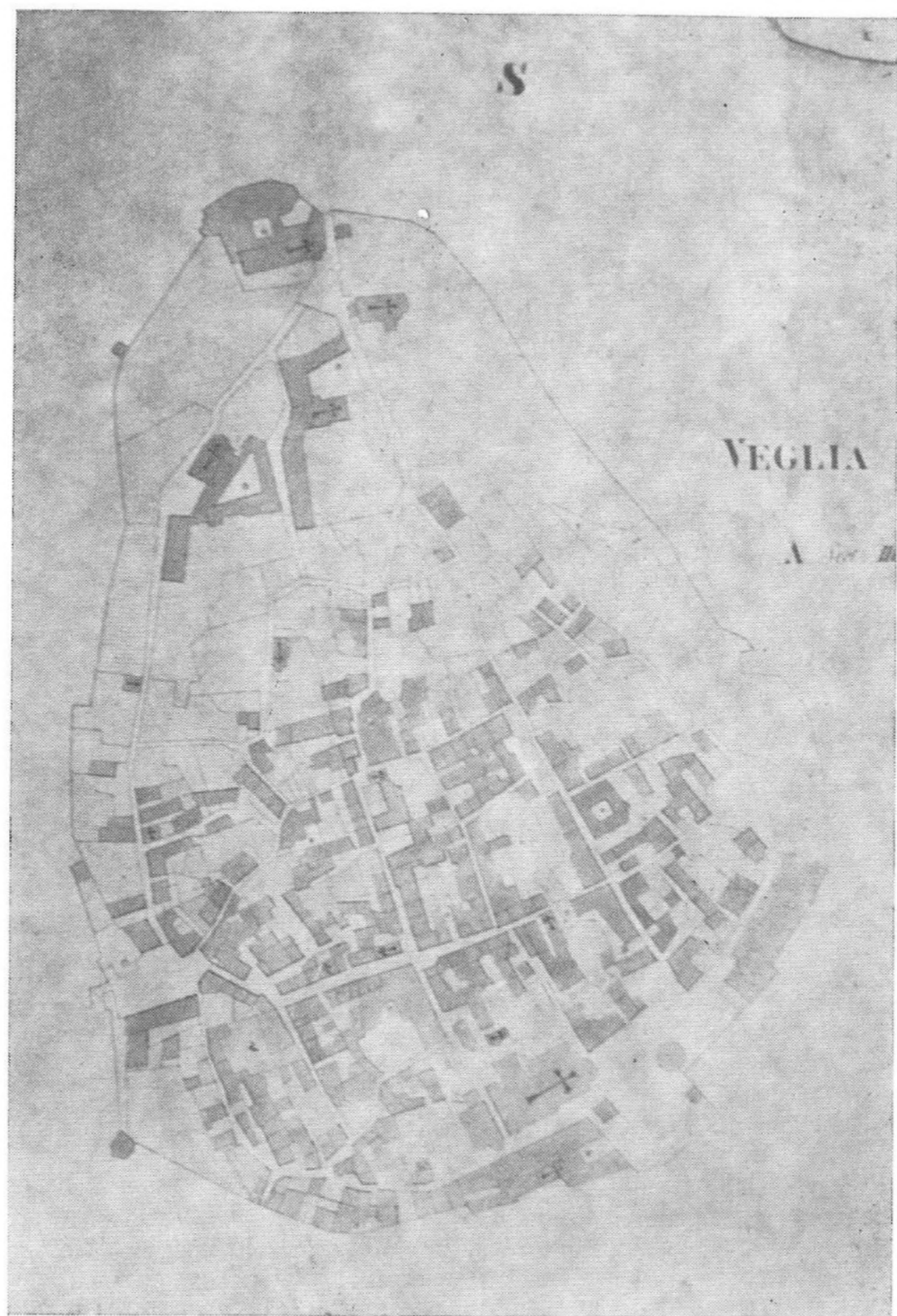
1. Zidine

I površnom promatraču gradskih zidina u Krku upada u oči da je njihova struktura nejednaka. Nije teško zaključiti da su pojedini dijelovi zidina nastali u različitim razdobljima. Međutim, moguće je i utvrditi, bar približno, kad je pojedini dio nastao.

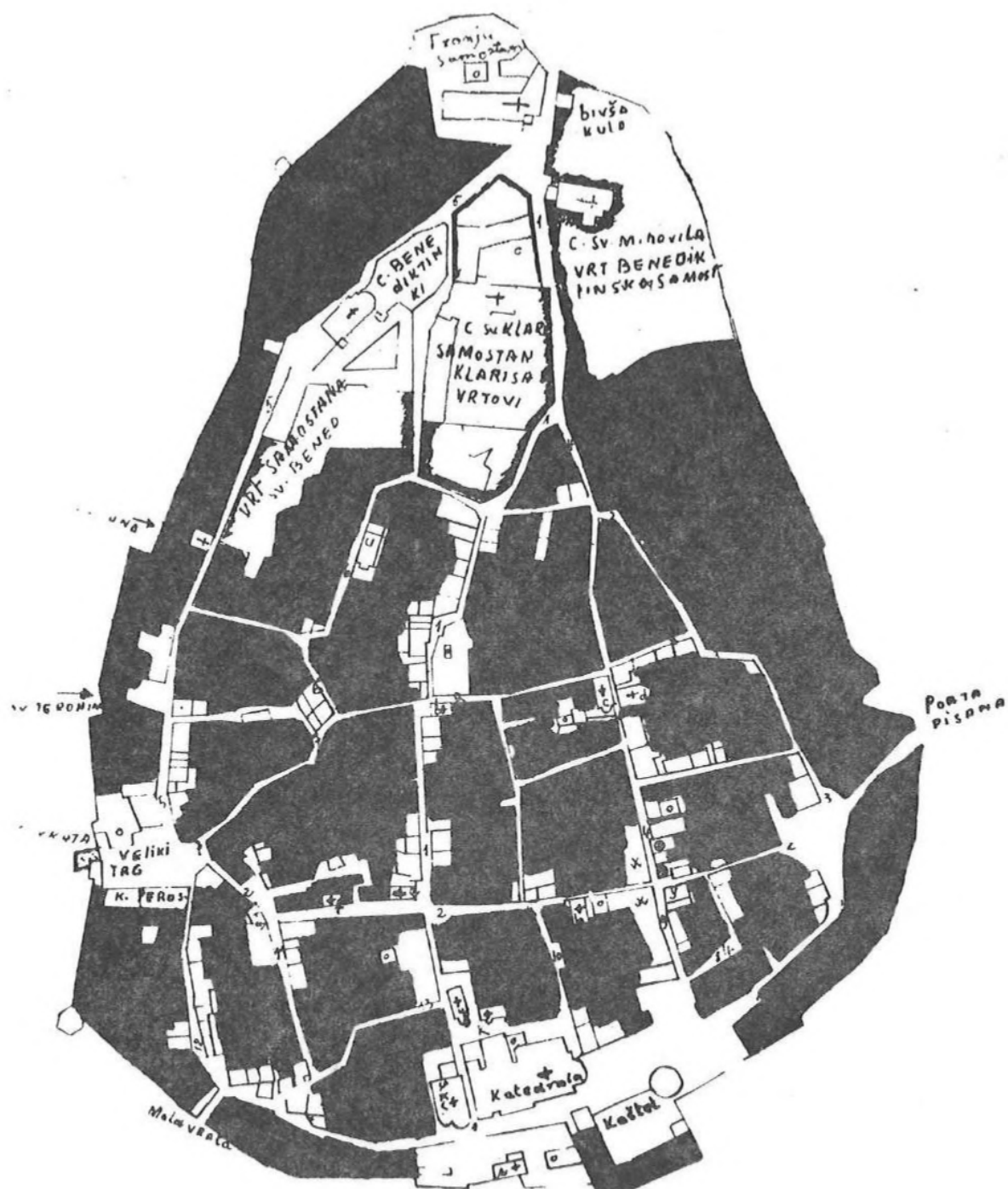
O povijesti Krka malo se pisalo. Još manje o njegovim zidinama. Knjiga dra Ivana K. Cubicha, štampana u Trstu 1875. godine, jedino je djelo isključivo posvećeno povijesti Krka, ali ono o povijesti Krka govori općenito i dobrim je dijelom nekritično. U knjizi zidine nisu specijalno obrađene.¹

U svom prikazu o nekim natpisima u Krku Petar Kandler uz put spominje da je bio Krk u rimsko doba obzidan.²

Najraniji je i najdragocjeniji podatak o zidinama grada Krka natpis isklesan na grubom komadu vapnenca, a pronađen je 1848. prilikom rušenja dijela zidina uz bivšu gradsku vijećnicu na obali. Godine 1875. prvi ga je objavio Cubich u jednoj bilješci u navedenom djelu. Cubicheva transkripcija nije bila posve ispravna. Natpis se još i sada nalazi u blizini mjesta gdje je pronađen, u zidu koji dijeli cestu uz obalu od poljane pred općinom nedaleko gradske vijećnice.³

Tloris Krka iz 1822. god.

Floris Krka iz god. 1822. na kojem su ostavljeni samo neki objekti, koje je autor obrađivao ili ostavio radi orijentacije (katkad označivši ih u približnoj veličini i formi)

Sl. 2. Ulice su označene arapskim brojevima ovako: 1. Kardo; 2. Dekumana; 3. Bombe; 4. Galija (Maura kal); 5. Ul. sv. Ane; 6. Ul. sv. Marka; 7. Pluj; 8. Ul. sv. Ursule; 9. Produženje Galije do Kamplina; 10. Pod voltu (— uz apsidu Katedrale); 11. Sjemenišni put; 12. Ulica Petra Orseola; 13. Androna (uz kapelu sv. Ane na Malim vratima); 14. Androna od nadvoja pred Pizanskim vratima do Kamplina.

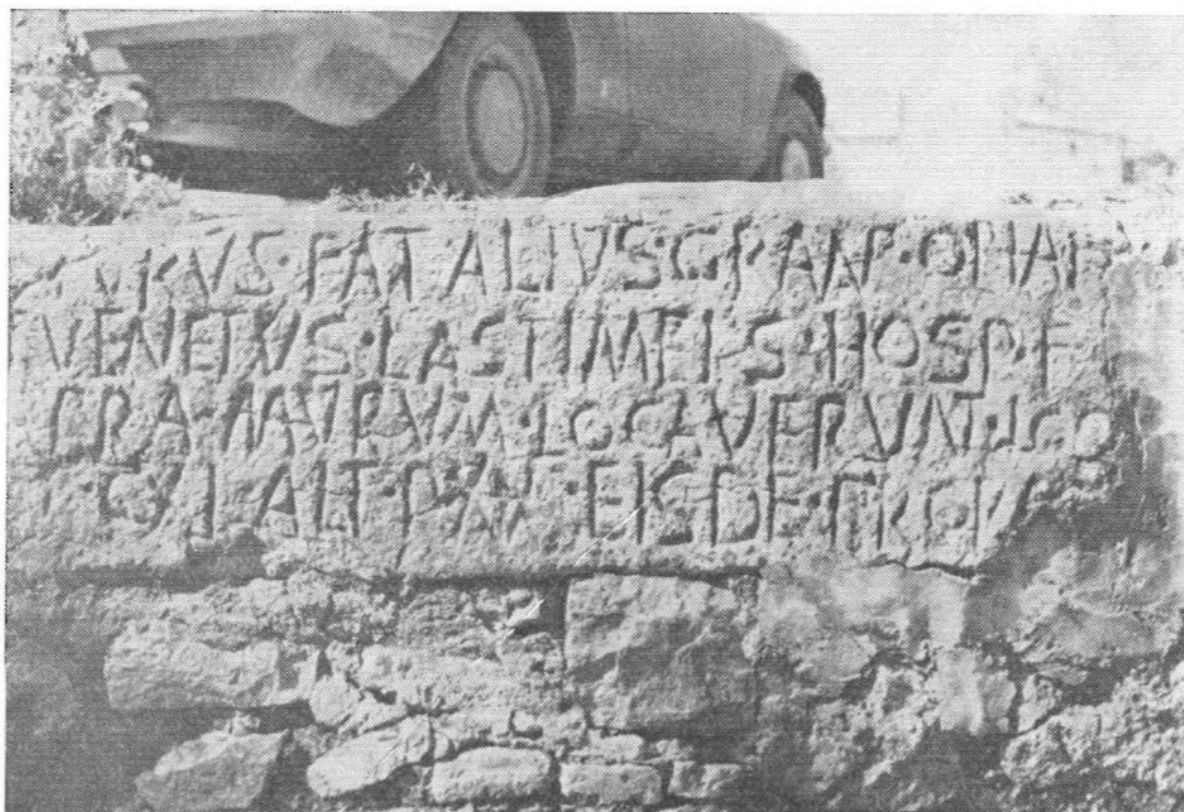
Crkve i kapele, koje nisu drugačije označene, označene su križićem i slovom.

Uz kardo: Kapela sv. Ivana E. kraj Katedrale-**y**, Sv. Antun Op. (Sv. Barbara) na raskršću dekur. i kard-a; Sv. Ursula-**b** na raskršću kard-a i ul. br 8; Sv. Petar na Galiji-**c**; S. Martin-**d**; Sv. Dominika i Sv. Kristofor na dnu Galije označene su kao približna lokacija sa krugom i križićem; na dekumani između Galije i Kard-a Sv. Josip-**e**; na dekumani dalje Sv. Dominik-**f**; na dnu dekumane Sv. Katarina (Sv. Ivan de Cestello)-**g**; na groblju Katedrale Sv. Križ-**k**; Kapela sv. Marka nije označena slovom, jer je razvidna na putu br. 6. Isto tako nije ni kapela u Biskupskom dvoru. Crkva sv. Mihovila identična je sa Majkom Božjom od zdravlja. Isto tako Sv. Klara zapravo je Navještenje Marijino.

Zgrade: Na dnu Galije zgrade Zuttinis-**X**; predmijevana zgrada Frankopana označena je — **Y**. Nešto istočnije od nje je Domus magna. Ostale zgrade nisu označivane, jer ih se prema kapelama i ulicama može pronaći.

Ovaj natpis objavio je i ispravno transkribirao Momsen 1902. godine u Corpus Inscriptionum latinarum:

VRVS · PATALIVS · GRANP · OPIA · F
VENETVS · LASTIMEIS · HOSP · F ·
PRA · MVRVM · LOCAVERVNT · IOC
ICXI · ALT · P · XX · EISDE · PROB°

Kameni natpis u Krku o gradnji zidina iz I st. pr. n. e.

Upotrijebivši i istraživanja Sticottieva, koji ga je čini se lično snimio, Mommsen je pročitao natpis ovako: »Turus Patalius Gramp. Opia(vi) f(iluius), Venetus Lastimeis Hosp(olis) f(ilius), pra(ifectei) murum locaverunt lo(n)g(um) p(edes) CXI, alt(um) p(edes) XX, eide(m) proba(ver)unt.«⁴

To bi značilo da su gradske zidine u dužini od 111 nogu, a 20 nogu visoke bile dograđene za vrijeme prefekta Turus Pataliusa, sina Opia-via, i Venetus Lastimeia, sina Haspolisova.

Možda bi se ovom čitanju moglo primijetiti jedino to da bi P, koji stoji pred CXI i pred XX, mogao značiti koračaj, tj. pasus, a ne pes — nogu. Radi se o dužini. CXI nogu iznosi svega oko 33 metra. To je premalo, sve ako se i radi samo o zidinama koje su štitile Krk s morske strane. Ukoliko se radi o koračajima, iznosilo bi to oko 131,42 metra, što bi donekle odgovaralo za jugozapadnu stranu. Možda P znači zaista pes — nogu. U tom slučaju radi se vjerojatno o pregradnji već postojećih zidina ili o njihovom završetku. Obično se natpis stavlja kad je neko djelo završeno. Malo je vjerojatno da bi natpis bio postavljen za 33 m zida, ako se zid tek započeo graditi. Ta dužina zida ne bi ništa značila za obranu Krka. Radilo se vjerojatno o početku gradnje, o pregradnji slabijeg dijela ili o završetku ranije započetog.

Mommsen kaže da natpis potječe iz razdoblja republike, dakle, prije rimskog doba kod nas, vjerojatno iz prvog stoljeća prije naše ere. On smatra da o tome svjedoče oblik, slova i riječi, i da je to vjerojatno najstariji natpis pronađen u Dalmaciji.

Mommsen podsjeća na činjenicu da se Cezarov vojskovođa Antonije povukao na otok Krk (Curicum), kad ga je oko 50. godine prije n. e. kod toka Krka potukla Pompejeva vojska. Tu je bio opkoljen i prisiljen na predaju. On drži najvjerojatnijim da se Antonije sklonio u sam grad Krk (Curicum, Curicta), koji je imao luku, i da je bio ondje opsjeđan. Zidine o kojima nam govori ovaj natpis bile bi prema Mommsenu upravo one iza kojih se sklonio Antonije sa svojom vojskom.⁵

U svakom slučaju, ovaj nam dragocjeni natpis svjedoči da je Krk imao gradske zidine prije naše ere, prije nego što je potpao pod rimsku vlast.

Do danas su sačuvani značajni dijelovi tih zidina na području od Gornjih vratiju prema zapadu, gotovo do vijećnice. Na jugu, koliko je moguće ispitati, od biskupskog dvora do Pizanskih vratiju sačuvani su tek manji fragmenti. Od samostana trećoredaca do oko 85 m pred vijećnicu u donjem dijelu je gotovo neprekinuto sačuvan ovaj sloj.

Drugi značajan podatak o gradskim zidinama imamo iz 1133. godine. Stanovnici s kopna su i prije te godine češće navaljivali na Krk i oštećivali zidine. Dana 20. ožujka 1133. godine došlo je do njihovog vrlo teškog nasrtaja na Krk. Krčani su ih uz pomoć Mlečana konačno pobijedili i otjerali. Ipak, grad je tom prilikom morao biti znatno oštećen, napose su stradale gradske zidine. Nakon pobjede Krčani sakup-

ljaju priloge za popravak štete. U biskupskom dvoru sastaje se biskup Dominik, knez Dujam i gradski suci. Tu su zaključili da se sakupljeni novac preda knezu za popravak porušenih zidina, kuća, i za plaćanje tributa Mlečanima. Ova je pobjeda bila toliko značajna da je na groblju uz katedralu podignuta crkva u čast »četrdeset mučenika«, jer je pobjeda postignuta na taj dan. Taj se dan svetkovao kasnije stoljećima. Ovom je prilikom vjerojatno sagrađena i kapela sv. Marka, valjda u zahvalu i počast Mlečanima koji su im pomogli.⁶

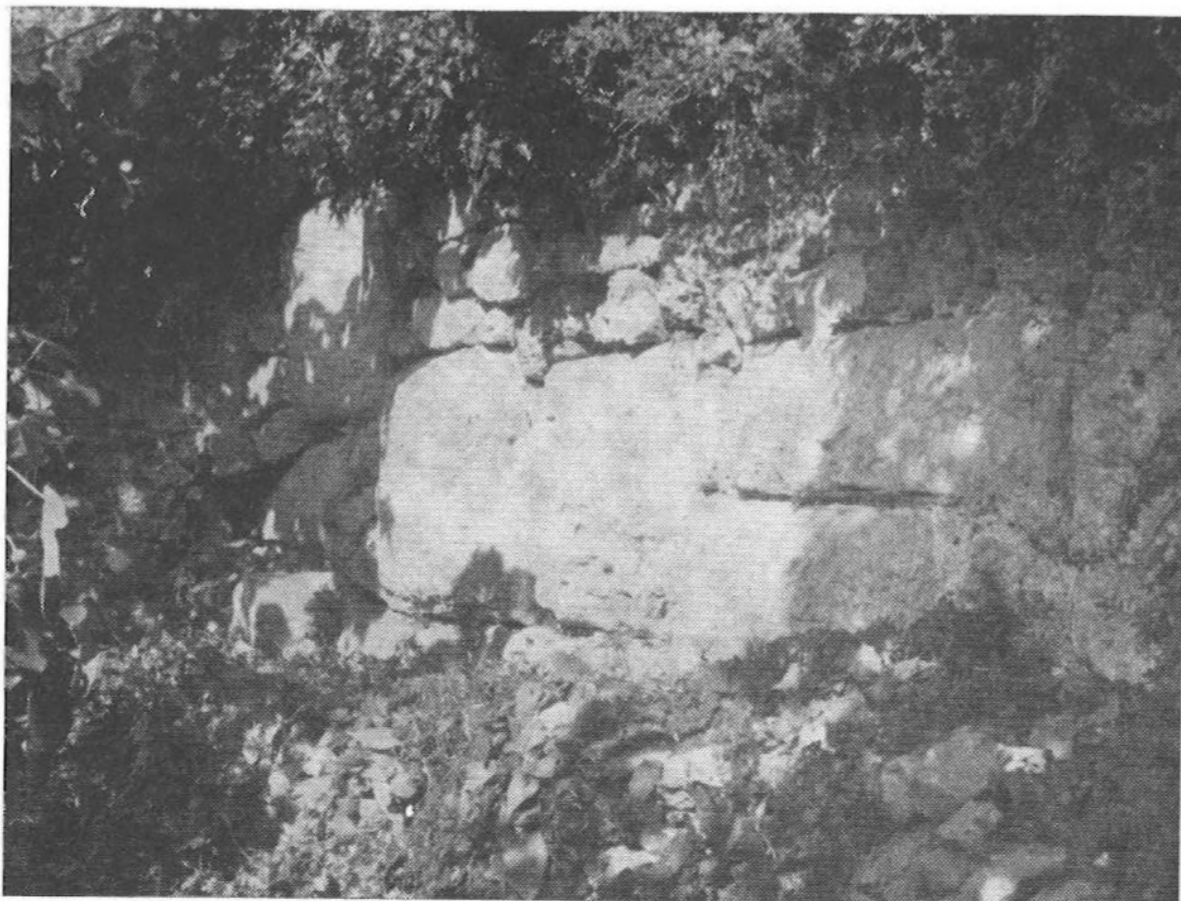
Iz ovoga proizlazi da je Krk u to doba bio opasan zidinama, i da su tada bile vjerojatno znatno pregrađivane.

Dio sačuvanih zidina iz 1 st. pr. n. e. na zapadnoj strani franjevačkog samostana (pri zemlji vide se veliki blokovi kamena)

U jednoj ispravi biskupa Ivana iz 1186. godine spominju se Gornja vrata. To nam govori da je Krk bio i tada okružen bedemima i da je imao u njima više gradskih vratiju.⁷

Vrlo važan podatak u vezi s gradskim zidinama u Krku nalazimo u jednom do sada neobjavljenom dokumentu mletačkog tajnika, političara, književnika i prvog krčkog providura Antuna Vinciguerra. Dokument potječe iz 1489. godine. To su takozvane »Reformationes i ordi-

Dio zidina iz I st. pr. n. e. (pri dnu zida vide se veliki blokovi kamena) nasuprot crkve benediktinki

nationes» koje je napisao kao upute svojim nasljednicima u vezi s upravom otoka, napose u vezi s gradbenim planovima u Krku.⁸

U jednom dijelu navedenog dokumenta pod naslovom: »Ordine delle fabbriche della città« govori o pregradnji zidina na trgu i o zidanju: vijećnice (Torrior-kula), mula, cisterne, zvonika, o pregradnjama u stolnoj crkvi, itd.

Kao prvo, trebalo je započeti s pregradnjom zidina na trgu i gradnju kule na trgu, današnje vijećnice. Zidine o kojima je riječ imale su zatvoriti trg i dati mu »svečanije lice«. Pročelje zidina prema obali, gdje je lice grada najuočljivije, imalo je po njegovom planu dobiti svečani, dostojanstveni izgled. Zid je trebalo započeti kod poligonalne kule na moru, pa prema sjeveru uz trg i nešto dalje, uključivši na trgu kulu-vijećnicu. Sve je ovo zaista bilo izvedeno. Po svojoj obradi ovaj dio je jedinstven i razlikuje se od ostalih zidina. Lako je stoga ustanoviti što i koliko je bilo ovom prilikom izgrađeno. Od poligonalne kule do vijećnice bilo je oko 60 metara zida. Sada ga je nešto manje, jer je otvoren prolaz s trga izravno na more, pa je uklonjen dio zida. Iza vijećnice prema sjeveru ima ga oko 34 metra. Tom je prilikom pregrađeno vje-

Dio zidina iz I st. pr. n. e. nasuprot južnog dijela samostana benediktinki (vide se blokovi djelomično pokriti bršljanom)

rojatno oko 100 metara zida, i u nj je uklopljena također tada podignuta vijećnica. Visina je ovog zida, mjereći od današnjeg terena izvana, oko 7,5 m.

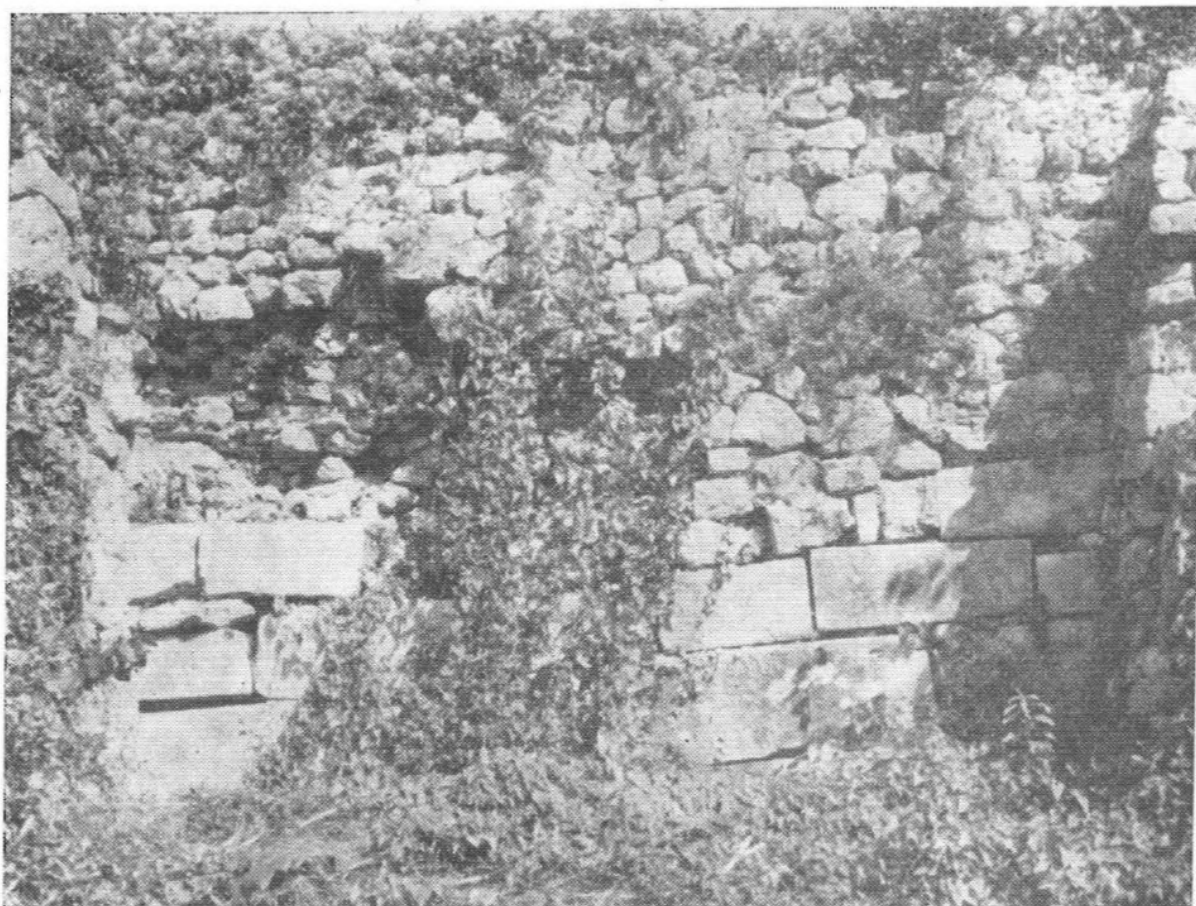
Krk sigurno ni prije toga nije bio bez zidina na onome mjestu iako su možda bile u slabom stanju. Vinciguerra je ovim zahvatima htio dati ulazu u grad s najvažnije morske strane dolično lice. To je zid koji je i danas dobro sačuvan. Građen je od klesanih kvadara u redovima, donekle po običaju gotike, s okruglim konižem pod vrhom.⁹

Vinciguerra je pored zidina, kule i cisterne predvidio na trgu i podizanje lože s nadgradnjom za stanove vojnika. Zidine, vijećnica i jedna loža bile su vjerojatno gotove ubrzo nakon 1489. godine.

Poznato nam je više od 100 providura koji su u Krku službovali između 1480 i 1797. godine. Znamo za značajnije izvještaje samo nekolicine tih providura. I u tim rijetkim izvještajima ima za Krk važnih podataka. U gotovo svima govori se o zidinama i o kaštelu. Slične podatke o stanju gradskih zidina i o njihovim povremenim restauracijama nalazimo i u arhivu biskupskog ordinarijata, u spisima raznih biskupa.

Tako providur Lovro Gisi u svom izvještaju od 23. VIII 1538. kaže da je Krk sav okružen zidinama, ali da je dobar dio zidina u lošem stanju, pa prijeti opasnost da će se srušiti.¹⁰

Godine 1563. piše duždu providur Marko Antun Priolo kako prijeti opasnost da se sruši onaj dio zidina koje su nad morem. Najslabiji je baš onaj dio koji se spaja s biskupskom palačom. More za vrijeme vjetrova potkopava temelje, pa postoji opasnost da se zidine sruše i da povuku za sobom dio biskupskog dvora. Kad bi se odmah pristupilo popravcima, potrošilo bi se za hitne popravke možda 40 dukata, ako se pusti da propadnu do kraja, neće biti dosta ni 1000 dukata.¹¹

Dio predrimskih zidina u zidu malo ispred današnje autobusne stanice (pri dnu zida vide se blokovi)

Malo nakon toga zaista je započeto s restauracijom zidina, jer biskup Petar Bembo piše 1570. godine apostolskom nunciju u Mletke da za gradnju mula traže doprinos i od svećenika. Isto tako morali su plaćati doprinos i za popravke zidina.¹²

Godine 1666. izručuju krčki suci providuru predstavku, kojom ga mole da ih zagovara protiv rapskog kneza Zara. Ovaj već po drugi put od njih zahtijeva velike količine vapna (2000 kabala), što se nije tražilo

nikada ni za popravke zidina u Krku niti u kaštelima na otoku, ni za popravke općinskih zgrada, niti za uzdržavanje kaštela, tog »utočišta« Krka.¹³

Ovaj na podatak govori o češćim popravcima zidina. Općina nije trebala pridonositi za vapno i slično, jer je postojala, bar od Vinciguerre dalje, posebna ustanova »fabrica delle murra«, u koju su išli stanoviti prihodi u tu svrhu, kako će se kasnije vidjeti.¹⁴

Tako 1688. godine bratovština sv. Vida u Krku daje svoj prilog od L.25 »per la fabrica delle murra«.¹⁵

2. Utvrde

a) Kaštel

Glavna utvrda grada Krka bio je kaštel, koji uglavnom još i danas stoji nad grebenima obale na ulazu u luku. To je pravokutna građevina, koja iznutra mjeri 27 x 17 metara, a zidovlje joj je od unutarnjeg

Kaštel s okruglom i kvadratičnom jugoistočnom kulom, te dio rimskih zidina

terena visoko 9 metara, a od vanjskog oko 12 metara. Ona ima na tri svoja ugla kule, koje se po strukturi i obliku razlikuju. Na četvrtom uglu, to jest na jugozapadnom, bila je i još donekle postoji osmačnica.

Iznutra, uz južni zid kaštela, bili su stanovi za kamerlenga i vojnike. Tu se i danas vide konsle koje su služile kao oslon gredama za podove.

Kula na sjeverozapadnom uglu bila je frankopanska **sudnica**. To je četverouglasta građevina, koja mjeri u tlorisu izvana 8,20 x 7,80 metara, a visina joj je oko 9 metara. Sada ima prizemlje i kat. Vanjska joj je oplata od fino obrađenog bijelog kamena. Ona nosi natpis u timpononu nadvratnika prizemnih vratiju. Natpis glasi:

(H)oc opus e(st) to(t)i(u)s h(uius) comunis + a(nno) d(omi)n m(illesimo) c(entisimo) no(n)a(gesi)mo I(primo) t(em)po(r)e I(ohannis) Vegl(ensi)s e(pisco)pi et B(artholomei) ac Widonis) co(mit)v(m) V(egle) (h)oc opus e(st) i(n)ceptu(m).

Što znači:

Ovo je djelo čitave ove općine. Ovo je djelo započeto godine Gospodnje 1191. u vrijeme Ivana krčkog biskupa i knezova Bartola i Vida.

Nekada je kula imala prizemlje i dva kata. Očevidac, povjesničar Ivan Crnčić, u »Književniku« 1865. godine piše da su joj Krčani pred tridesetak godina »lijepi vrh odnesli na svoje kućerine«.¹⁶

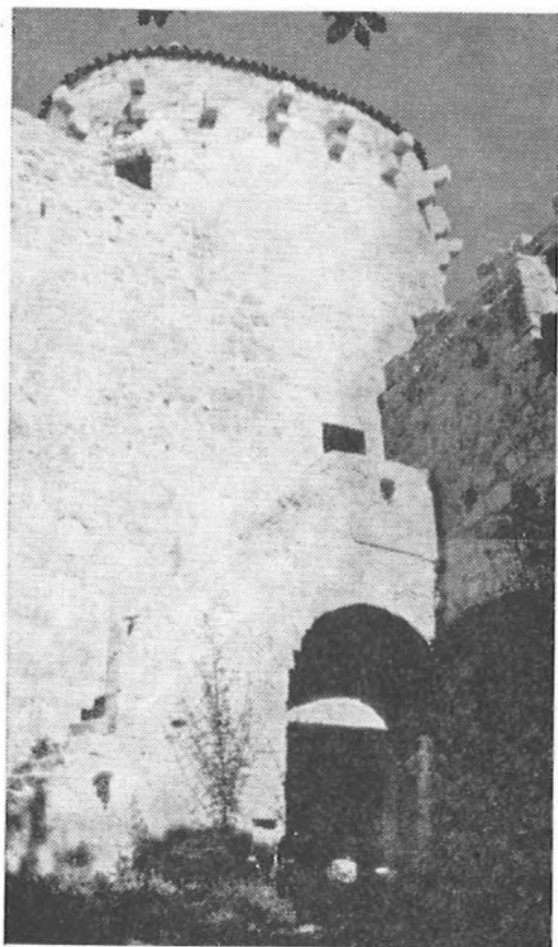
Najstarija poznata nam slika Krka nalazi se na pali velikog oltara u Košljunu. Drži je sv. Kvirin, zaštitnik Krka. Sliku je naslikao 1530. god. Girolamo da Sancta Croce. Ovakva slika bi mogla biti samo simbolička, ali nije. Slikar je ili sam bio u Krku, ili mu ga je netko točno opisao ili naslikao. On je glavne objekte točno situirao i naslikao: crkvu sv. Kvirina sa zvonikom u pročelju, na nj naslonjenu katedralu, koludričku crkvu, franjevačku crkvu, samostan klarisa, itd. Isto tako kule na zidinama, vijećnicu, kaštel, itd.

Na toj slici vidimo i sudnicu, koja je viša od svih drugih kula. Ima ravan završetak s proširenim prsobranom izvan ploha zidova kule. Proširenje je vjerojatno bilo na modiljonima. Na južnoj plohi zida i prsobrana vidi se neki otvor.

Slika Jakova Adelmanna iz 1757. godine, čiju bar sto godina staru fotografiju posjedujemo, predstavlja dobru panoramu Krka s južne i zapadne strane. Tu se vidi djelomično i kaštel. Sudnica znatno nadvisuje zidine kaštela. Na njenoj zapadnoj strani vide se dva otvora, jedan nad drugim: to su dva kata sudnice i otvor na južnoj strani koga danas više nema. Krov je pokriven crijepom na »četiri vode«. Očito je, dakle, da je sudnica imala prizemlje, dva kata, i izvorno ravan završetak, kako to predstavlja slika G. da Santa Croce, koji je kasnije pokriven crijepom.¹⁷

Druga **kula** je **okrugla**; nalazi se u sjeveroistočnom uglu. Njen donji dio, do po prilici 1/3 visine, koso je proširen prema van, u obliku krnjeg stošca na koji se nastavlja valjak. Ima prizemlje, dva kata i visoko pot-

krovlje. U prizemlju i na katovima svodovi su od opeke, a u njihovom zaglavku bijeli je kamen sa šesterokrakom zvijezdom kakvu imaju Frankopani u svojem grbu. U prizemlju su nekoć bila dvojna vrata. Jedna prema van, na Kamplin, a druga prema unutrašnjosti kaštela. Vrlo je vjerojatno da su ova dvojna vrata predstavljala glavni ulaz u kaštel. Pragovi i nadvratnice po svoj prilici potječu iz vremena još vrlo žive romaničke tradicije. Pored ovoga, značajna su u prizemlju još dva »tunela«, u zidinama unutar kule u obliku stošca. Širi dio gleda prema unutrašnjosti kule. Uži dio stošca je zazidan tako da se izvana ne primijeti. Takva tri »tunela« nalaze se i u perimetralnim zidinama kaštela. Dva prema sjeveru, a jedan prema zapadu. Promjer okrugle kule u tlorisu iznosi iznutra 3,50 metara, dužina spomenutih »tunela« (debljina zida pri dnu) 3,60 metra, visina kule od krovišta do današnjeg razine unutar

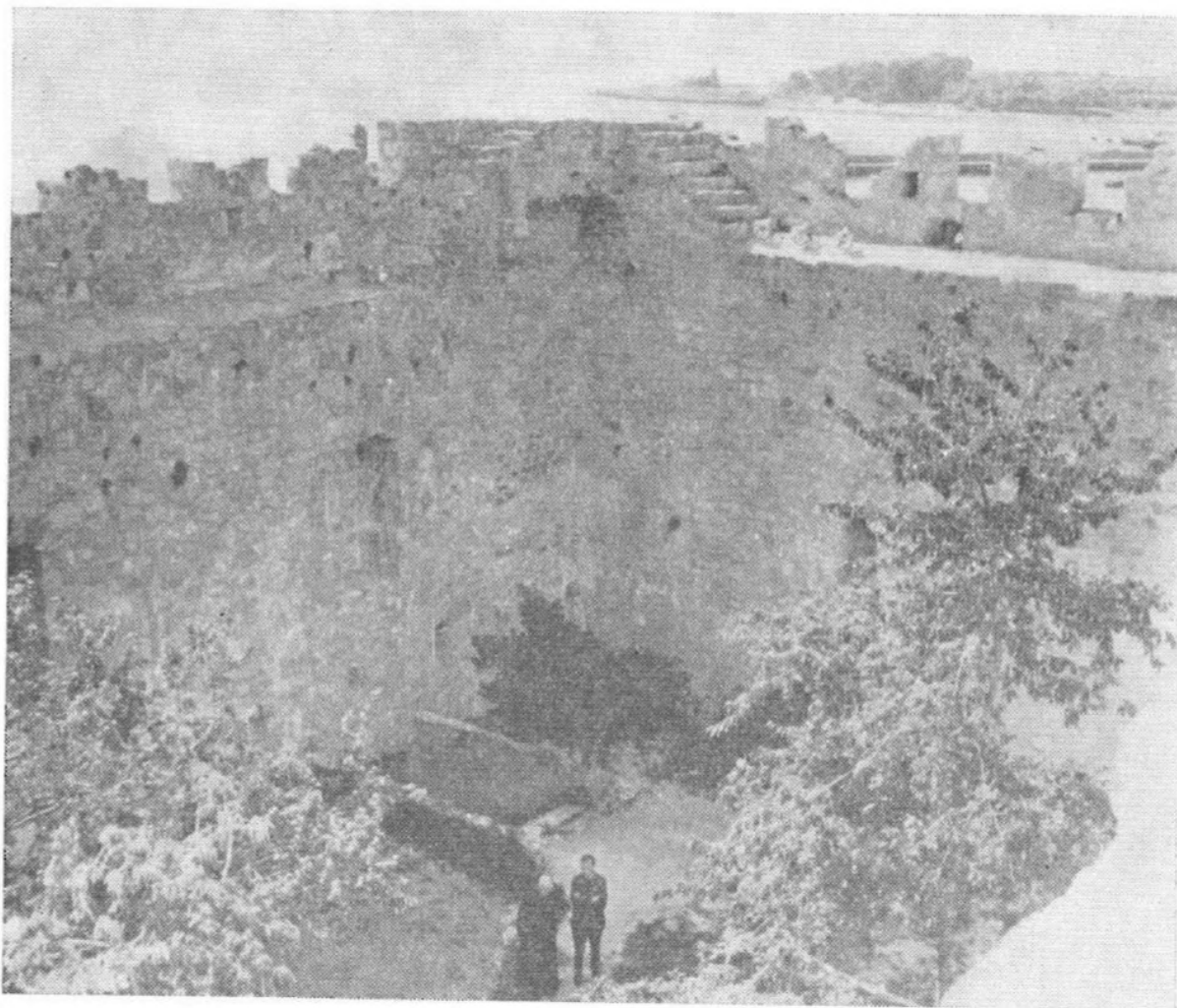
Kaštel iznutra — okrugla sa stepenicama, vratima u prizemlju, na prvom i drugom katu, te dijelovi zidina

kaštela 12,70 metara. Krovište joj je postavljeno stožasto i pokriveno crijepom. U razini potkrovlja, s vanjske strane, ima modiljone romaničkog oblika. Prema slici G. da Santa Croce imala je vrh proširen na modiljonima i pokriven krovištem i crijepom. Na Adelmannovoj slici vidi se samo krovište pokriveno crijepom.

U kulu iz unutrašnjosti kaštela vode kamene stepenice do prvog kata, na drugi kat i u potkrovlje. Na drugom katu su vrata koja vode

na sjeverni zid kaštela. U potkrovlju je također otvor poput vratiju prema proširenom dijelu na modiljonima.

S vanjske strane, prema Kamplinu, nad prvim katom, ugrađena je kamena ploča: lavlja glava s krilima — simbol sv. Marka starijeg oblika. Na dnu ploče, sa svake strane po jedan dječak (anđeo) drži donji dio užeta-slavoluka koji je polukružno savijen nad lavom. Ploča je prilično oštećena. Pod tom pločom je druga pravokutna ploča, dobro sačuvana. Na njoj je natpis: Aureae Venetorum libertati — Zlatnoj mletačkoj slobodi. Po svemu sudeći, ploča s likom lava iz ranijeg je razdoblja, a natpis potječe s početka 16. stoljeća.

Kaštel iznutra — vidilica na jugozapadnom uglu

U jugoistočnom uglu nešto je manja kvadratična kula. Na slici Jerolima da Santa Croce vidi se i ova kula. Također i kula u jugozapadnom uglu, koje nema na Adelmannovoj slici.

Na planu Krka iz 1822. godine — koji još predstavlja situaciju posljednjeg razdoblja mletačke vladavine, prije nego što je Kaštel došao u

privatne ruke — označene su: frankopanska, okrugla i kvadratična kula u jugoistočnom uglu, i bunar.¹⁸

U ugovoru Zaharije Zacka, koji je kupio kaštel 1841. godine, spominju se vrata s polukružnim nadvratnikom u bedemu prema Kamplinu.

Donji dio, do 1/2 visine kaštela, izbočen je, građen krupnijim kamenjem, s manje maltera nego gornji dio — kao i okrugla kula. Na zidinama su još sačuvani modiljoni, i to oni koji gledaju prema Kamplinu, prema zapadu i prema jugu. Na zapadnoj i južnoj strani sačuvani su također hodnik i puškarnice, a među modiljonima i saracene.

Izgradnja Kaštela često se pripisivala Mlečanima. Možda zato što se njegova građa znatno razlikuje od građe frankopanske sudnice, kao i zbog lava i natpisa na okrugloj kuli. Međutim, moguće je utvrditi da su i kaštel gradili knezovi Frankopani.

Antun Vinciguerra spominje kaštel u svojoj relaciji »Giurisdizione antica di Veglia« 1480. godine. On kaže da je 1480. godine, kad je on »uvjerio« kneza Ivana da treba predati otok Mlecima, dignuta zastava i na »tvrđavi-rocha«, i da je sam knez Ivan zapovijedio svom kaštelanu Petru Hrvatinu da je preda Mlečaninu Andriju Quirinu.

Već je rečeno da je Antun Vinciguerra u svojem »Reformationes« iz 1489. godine dao upute za gradbenu djelatnost u Krku. On kaže da prvo treba graditi zidine na trgu, s tornjem. U istim »Uputama«, prije nego što je uopće započela mletačka gradbena djelatnost u Krku, on u nekoliko navrata govori o »tvrđavi« kao činjenici. Tako govori i o posadi tvrđave, o dužnosti načelnika da priskrbi drva za tvrđavu; o tome da se zvonik katedrale koji je također projektirao, mora graditi pred crkvom sv. Kvirina, jer se drugdje ne bi dozvolilo radi obzira prema tvrđavi: »Facendosi in un altro luogo per rispetto della Roccha non si lasciarà proseguir«.¹⁹ To drugo mjesto moglo je biti zaista samo pred tvrđavom na Kamplinu uz apsidu katedrale, jer s južne strane je biskupski dvor, a sa sjeverne groblje s nekoliko kapela. Iz svega navedenog proizlazi da su Mlečani, preuzimajući Krk 1480. godine, tvrđavu zatekli. Ona je, dakle, nastala u doba knezova Frankopana.

Na to nas također upućuje i frankopanska zvijezda u svodovima okrugle kule i izvještaj providura.

Providur Maphei Girardo u svom izvještaju od 27. VIII 1554. izričito kaže da je kaštel sagradio knez Ivan Frankopan. »Vi è un Castello a marina, il quale fu fabricato da qu. signor conte Zvane Francapane...« Da su kaštel gradili Mlečani, on bi to sigurno znao, jer se u tako kratko vrijeme ne bi moglo u Krku izgubiti sjećanje na to. On bi to sigurno i isticao. Tim više što se iz njegovog izvještaja vidi da je dobro poznao odnose Krka s Mlecima, sve do najranije prošlosti, iz dokumenata koji su tada i u Krku još postojali. Tako izričito kaže da je otok Krk bio već od 1250. godine pod mletačkom vlašću. To se saznaje, kaže on, iz nekih starih spisa, o čemu svjedoči i lik sv. Marka, koji je bio na »jednoj staroj kuli«. Bilo je to zapravo 1248. godine, kad je Krk po drugi put došao pod mletačku vlast. Očito misli da iz tog doba potječu i lav

i kula na kojoj je bio. Radi se o okrugloj kuli. Frankopanska sudnica je ranije postojala. Na njoj i ne nalazimo mjesto gdje bi bio mogao biti postavljen lav. Nad nadvratnikom vratiju u prizemlju postoji i danas originalni natpis, a na drugom mjestu zbog kompletne fine obradbe kamene oplata i nije mogao biti.²⁰

Godine 1538. spominje kaštel u svom izvještaju i providur Lovro Gisi: »... jedna kula prijeti da će se srušiti.«²¹ Iz izvještaja providura Anđela Gradonica od 16. VII 1559. godine saznajemo da je bio popravljen čitav kaštel po nalogu generala Contarinija, jer se već upravo rušio. Da su Mlečani zagrađili kaštel, ne bi za tako malo godina postao ruševan.²²

Razmotrivši dobro sve navedene podatke, možemo sa sigurnošću zaključiti da su čitav kaštel sagradili knezovi Frankopani. Osim za sudnicu, ne znamo koje je godine to moglo biti. Ipak je s velikom vjerojatnošću moguće približno odrediti vrijeme kad je kaštel podignut.

Oporukom od 10. VII 1348. godine ostavila je Cecilija de Vulpe crkvama i samostanima u Krku određene iznose. Tako i »Eclesiae S. Spiritus de Casteletto«. U to doba nije postojao ni u Krku, ni na otoku neki drugi kaštel, pa moramo zaključiti da se radi o ovom kaštelu. Kapela Duha Svetoga bila je na mjestu gdje je sada sakristija katedrale. Ta je kapela sazidana 1333. godine, kako to svjedoči kameni natpis na onom mjestu.²³ Ova je kapela zaista bila blizu kaštela, kao što je i katedrala sa svojom sakristijom. Znamo također da se u dokumentima spominje uz oznaku »kraj kaštela« i kapela sv. Jakova na Kamplinu. Tako se u vizitaciji 1532. godine spominje kapela sv. Jakova »juxta Castellum« — kraj kaštela.²⁴ Ona, čini se, nije bila manje udaljena od kaštela od kapele Duha Svetoga. Prema tome moramo zaključiti da je 1348. godine kaštel već postojao. To potvrđuju i ovi podaci:

Poligonalnu kulu na obali sagradio je knez Nikola Frankopan 1407. godine, kako nam svjedoči natpis na njoj. Teško bi bilo pretpostaviti da bi na onom mjestu bila prije podignuta kula nego kaštel koji je na ulazu u luku. Osim toga, negdje nedaleko kaštela bili su i kneževski dvorovi, najznačajnije crkve i zgrade, sudnica i pristanište još i za vrijeme Mletaka.²⁵

U jednom ugovoru od 4. srpnja 1411. god. kaže se: »Veglae apud Turrim Angulatam«, što znači: kraj uglate kule.²⁶ Vjerojatno se ovdje misli na poligonalnu kulu na obali, ali važno je što se ističe uglatost, poligonalnost kule, da bi se označilo točno mjesto sklapanja ugovora. To znači da je tada u Krku postojala i druga kula, koja nije bila uglata. Drugim riječima, postojala je i okrugla kula, ali ugovor nije sklopljen tamo nego kraj uglate kule. Neke druge okrugle kule, osim one u kaštelu, u Krku nije bilo. Dakle, 1411. god. kaštel s okruglom kulom stvarno postoji.

Na kaštelu u Omišlju, kojega na žalost više nema, stajo je ovaj natpis: V ime (B)ožje, amen.č.u.k. 1420. 6 juna k(a)da se počē zidat ta Kašte(l) v vrime kn(e)za Iv(a)na i njega s(i)na k(ne)za Mikul(e)«. ²⁷ Kne-

zovi Frankopani sigurno ne bi gradili kaštel u Omišlju nego u Krku, gdje je bilo njihovo pravo sjedište.

Iz svega ovoga proizlazi da je kaštel u Krku postojao polovicom 14. stoljeća, ali nas neki elementi upućuju da njegov postanak datiramo nešto ranije. Sudeći po strukturi sudnice i kaštela, po načinu uklapanja sudnice u sklop kaštela, kaštel je kao cjelina zidan iza sudnice. Analizirajući neke njegove elemente: zidanje u poluobrađenim kvadrima u redovima, romanički oblik pragova i nadvratnika u okrugloj kuli, romanički oblik modiljona, saracene na vrhu bedema izvana, zazidana romanička vrata i prozorčić na četverouglastoj kuli u istočnom djelu kaštela, moramo zaključiti da je zidan dok je bila još živa romanička tradicija. Budući da je sudnica sagrađena 1191. godine, uzimajući sve što je rečeno u obzir, najvjerojatnije je da je kaštel izgrađen u drugoj polovici 13. stoljeća.

Vidjeli smo da je kaštel u prošlosti bio više puta restauriran. Iz jednog natpisa pod stepenicama koje vode u okruglu kulu saznajemo da je veća restauracija, bar okrugle kule, izvršena i 1705. godine. Natpis glasi: ANO A NATE 1705. GUBERNANTE V. N. D. MELCHIORE QUIRINO PROV. DIGNISSIMO EX TOTO RESTAURATA SIC EIUS SUMMA DILIGENTIA CURANTE. Usred natpisa nalazi se grb providura spomenutog u naptisu. Tvrđava je služila svojoj svrsi do propasti Mletaka 1797. godine. Nakon toga je napuštena i prelazi u upravu javnih dobara, koja ju je 6. V 1841. godine prodala na javnoj dražbi Zahariji Zacku iz Krka.

Biskupska Menza u Krku imala je već ranije onaj dio zemljišta koji se nalazi između kaštela i biskupskog dvora. Ugovorom od 30 III 1842. godine kupio je biskup Bartul Bozanić za Biskupsku Menzu od Fondo Camerale onaj dio dvorišta između kaštela i mora. Taj se dio naziva Baterija. U spisima iz doba ovih kupoprodaja čita se da je taj prostor služio topništvu. Ugovorom od 5. VIII 1856. godine kupio je biskup Ivan Vitezić za Biskupsku Menzu i sam kaštel od baštinika Zaharije Zacka.²⁸

Godine 1861. dao je biskup Ivan Vitezić da se izvrši stručno snimanje kaštela i proračun u svrhu restauracije. Sve što je bilo predviđeno jamačno nije mogao izvesti, jer je istodobno restaurirao crkvu sv. Kvirina, uređivao prostor oko katedrale i pred crkvom sv. Kvirina. Svakako je temeljito restaurirao okruglu kulu, osobito krovšte, restaurirao je i kvadratičnu kulu, uredio sva vrata kaštela i uopće spriječio njegovo propadanje.²⁹ I nakon toga biskupija je vršila manje popravke, osobito krovova. Posljednji put je to učinjeno nekoliko godina nakon drugog svjetskog rata.

b) Poligonalna kula na obali

Na obali postoji još dobro sačuvan dio šesterokutne kule, do visine od oko 8 m. Zidana je od klesanog kamena u redovima i fugirana. Sta-

jala je na uglu sredovječnih gradskih zidina, na mjestu gdje se na obali spajao njihov južni i zapadni dio, odnosno malo pred tim uglom. Na plohi koja gleda prema zapadu ugrađen je mali timpanon sa šesterokrakom zvijezdom. Pod tim je natpis isklesan lombardskim stilom slova, na posebnom obrađenom komadu bijelog kamena, koji glasi:

AN DNI MCCCCVII SEPTEBR

DIE XV TPR.DNI COIT.NICHI. Što znači: Godine Gospodnje 1407. dana 15 rujna u doba gospodina kneza Nikole.

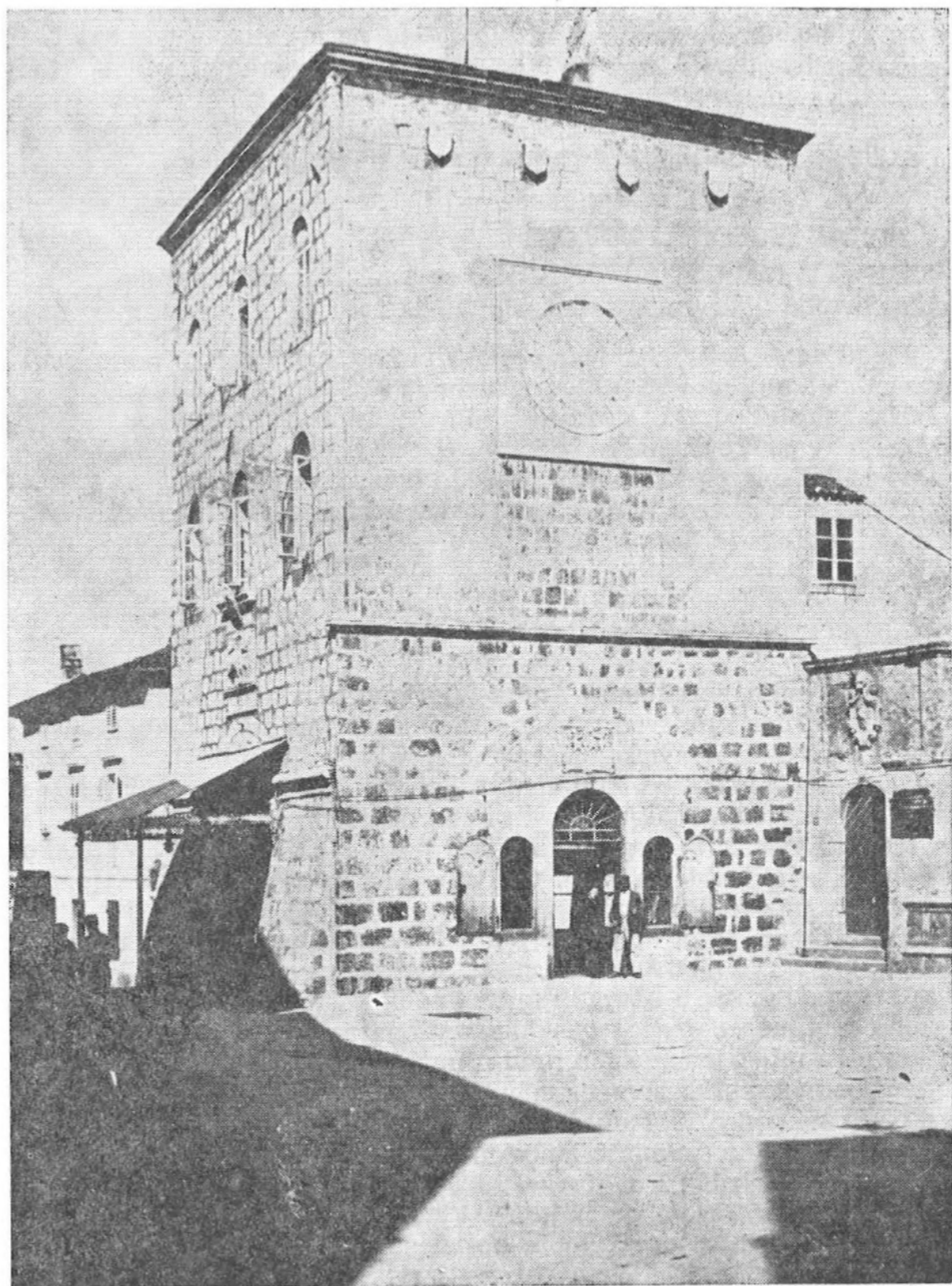
Ispod toga nalazi se jedan dio rimskog nadgrobnog obiteljskog spomenika s muškom i ženskom glavom. I ova kula bila je ranije mnogo viša, kako se to vidi na Adelmannovoj slici iz 1757. godine. Tada je bila pokrivena krovom i crijepom. U svom gornjem dijelu imala je na svim ploham po jedan ili više uskih otvora, valjda puškarnice. Ovu kulu zove Vinciguerra u narednom spisu »torre di Barbuglia«, valjda bradata, izložena i čvrsta kula.

c) Kula na trgu — Gradska Vijećnica

U navedenim naredbama Antun Vinciguerra stavlja izgradnju ove kule u prvi plan građevne djelatnosti. Ona se ima uklopiti u gradske zidine i služiti kao glavna gradska vrata. Na spratu će biti stan za vojnike. On određuje da se imaju učiniti u prizemlju ove kule dvojna ulazna vrata. Jedna prema trgu, a druga prema obali. Svaka ova ulazna vrata moraju biti visoka 15 nogu, a široka 9 nogu (4,5 x 2,7 m), ili više, ako tako bude estetičnije. Ta kula, u stvari gradska vijećnica, bila je podignuta prema ovom planu.³⁰

Vrata prema trgu, koliko se može još danas ustanoviti, bila su dimenzija 4,20 x 3,70 metra, bez pragova, a vrata prema moru 4 x 3 metra. Ova vrata prema moru imaju pragove i polukružni nadvratnik od crvenkastoga brušenog domaćeg mendolatnog kamena. U vrhu polukružnog nadvratnika reljef je anđela, a pred njim je valjda naknadno postavljen željezni jednokraki križ s rascijepljenim vrhovima krakova. Obrada nosi obilježje konca 15. stoljeća.

Vinciguerra ne spominje kolika mora biti visina ove kule. Svakako predviđa barem jedan kat, jer kaže da će u prostorijama nad glavnim vratima vojnici naći udoban smještaj. Vijećnica ima uz prizemlje još dva kata. Zidana je većinom od dobro obrađenog kamena u redovima. Ima nad prizemljem kornič. Uglovi kule od korniča do vrha formirani su u obliku tankih gotičkih stupića. Kula je pokrivena krovom na četiri vode i crijepom. Sudeći po strukturi vanjskog lica zgrade, po korniču i stupićima u uglovima, portalu vratiju okrenutih prema moru, kamenom, lijepo obrađenom okviru nekadašnje ure na pročelju prema trgu, koji djelomično obuhvaća plohe obaju katova, zgrada je odmah zidana u ovoj visini.

Sl. 15. Gradska Vijećnica iz konca XV st. na kojoj se vidi nad vratima prema moru lav s natpisom, vrata prema trgu djelomično zatvorena, ostatak krova od Lože, bivša ura, grbovi, ogradni zid od prostora u kojem je bila cisterna s reljefima, te klesani grb Krka. Snimka iz razdoblja odmah poslije prvog svjetskog rata.

Uru na vijećnici spominje providur Lovro Gisi u svom izvještaju od 23. VIII 1538.³¹ Ura se danas nalazi na zvoniku. Za sada nije bilo moguće ustanoviti kad je na njega postavljena. Zvonik je dovršen 1515. godine. Zvono o koje tuče ura nosi natpis iz 1520. godine.³²

Da je vijećnica dovršena prije zvonika, malo je vjerojatno da bi ondje postavili uru, kad je već postojao zvonik. Ne znamo ni do kada je ura bila na vijećnici. Po svemu sudeći bila je još ondje 1666. god. i trebalo ju je popraviti. Te godine dozvoljava dužd općini da posiječe u općinskim šumama na Prnibi i u Konobama 5 brodova drva za popravak lože, ure i za druge troškove. Jedna općinska loža nalazila se vjerojatno upravo ispod ure na trgu.³³

Iz konteksta Vinciguerrine naredbe vidljivo je da su već 1489. god. bila spremna sredstva i da je sve bilo uređeno da se odmah započne s radovima. Budući da je dnevno uz zidare radilo 20 radnika, zidanje vijećnice i pregradnja onog dijela gradskih zidina nisu dugo trajali. Devedesetih godina moralo je biti sigurno sve završeno. Na slici Girolima da S. Croce iz 1536. god. vidimo je kao visoku kulu s ravnim krovom.³⁴ Na Adelmanovoj slici ima krovšte pokriveno crijepom.

Nad vratima vijećnice koja gledaju prema moru nalazio se veliki kameni reljef mletačkog lava, a pod njim natpis. Povjesničar Ivan Feretić u svojoj rukopisnoj povijesti napisanoj oko 1830. kao očevdac kaže da je natpis glasio: »Qui justo venetorum parent imperio, ubere, ac diuturna libertate fruuntur.« T. Graham Jackson, koji je bio u Krku oko 1887. godine u svojem poznatom djelu o spomenicima Dalmacije, Kvarnera i Istre, kaže da je natpis glasio: »Turbabuntur gentes et qui habitant a signis tuis«, a ispod njega bilo je navedeno ime Jacobus Emo i 1493. godina. Možda se Jackson zabunio kod redakcije svoje knjige, a možda je nakon smrti Feretićeve natpis izmijenjen. Ovaj natpis, ali bez datuma, nalazi se oko lava na vratima crkve trećoredaca u Krku. Jakov Emo nije bio ni dužd ni providur u Krku u to doba. Malo nakon što je Krk došao u sklop stare Jugoslavije 1921. godine ovaj lav je bio skinut, a i natpis, ako je tada još postojao. Kad su 1941. Talijani okupirali Krk, opet su postavili lava na staro mjesto. Prigodom restauracije 1947. godine bio je nanovo skinut. Čini se ipak da će godina 1493. koju navodi Jackson biti godina završetka vijećnice. To potvrđuje i ovaj podatak: pod vrhom pročelja što gleda prema trgu nalaze se na vijećnici četiri grba. Za tri od njih ne možemo za sada reći kome su pripadali. Četvrti, najsjeverniji, pripada duždu Augustinu Barbarigu, koji je vladao od 1486. do 1501. godine. Sličan grb imao je i njegov brat Marko, ali to ne dolazi u obzir, jer je vladao samo 1485. godine. Krajnja je granica, dakle, 1500. godina. Iza toga više ne možemo datirati završetak vijećnice. Jackson je inače mislio da je vijećnica ranijeg datuma.³⁵

d) Ostale kule uz zidine

Osim već spomenutih kula postojale su ranije uz gradske zidine još neke. Tako još i danas postoji dio četverouglaste kule malo zapadnije

od samostana trećoredaca. Njena baza izvana iznosi 5 x 5 metara, a visina 5,5 metara. Nešto malo na istok od Gornjih vratiju u vrtu crkve sv. Mihovila (Majke Božje od Zdravlja) postojala je slična četverouglasta kula kojoj danas nema traga. Vidi se na slici G. da S. Croce i ucrtana je u planu iz 1822 godine. Ova se kula spominje 1534. godine kao »otkriveni toranj«.³⁶ Nasuprot ovoj, pod apsidom crkve sv. Franje vide se još tragovi jedne slične kule. Bilo ih je vjerojatno još uz zidine.

Samostan sv. Franje uz Gornja vrata uklopljen je u gradske zidine. Njegov vanjski zid, izbačen izvan prvotnog toka zidina, daje dojam da je ondje prvotno bila neka utvrda. Značajno je da do 1500. godine samostanci nisu smjeli imati prozora na vanjskoj strani, jer se to smatralo gradskim zidinama. Tek Sebastijan Justinijani, providur Dalmacije, dozvolio im je to odlukom od 24. VII 1500. godine. Samostan je ondje bar od polovice 13. stoljeća.³⁷

e) Radna snaga i namicanje sredstava

Na ovom mjestu ističemo da su zidine, utvrde i druge javne zgrade gradili sami Krčani, građani i otočani, svojim silama i o svom trošku. To vrijedi napose za vrijeme mletačke vladavine. O tome imamo potvrdu i u spomenutim »Reformationes« Antuna Vinciguierre. On je točno propisao kako se ima doći do sredstava i do radne snage za pojedini pothvat. Za gradnju vijećnice i restauraciju zidina odredio je da imaju sudjelovati radnom snagom otočani i građani Krka. Odredio je čak da imaju sudjelovati i oni koje su raniji providuri izuzeli. On sam je izuzeo samo nekoliko obrtnika koji su imali raditi na uljepšavanju grada, nekoliko stalnih balestrieri i one koji su služili na galiji.

Iz svega je očito da je Vinciguerra proračunao koliko će po prilici trebati radne snage. Odredio je da radi dnevno 20 ljudi i potrebni broj zidara. Takva skupina imala je raditi 8 dana uzastopce. Skupine su nastajale na taj način da je svaki od 5 kaštela dao četiri čovjeka. Tako je išlo svakih 8 dana, dok se nisu izredali svi ljudi u kaštelima koji su bili dužni na javne radove.

Kad su se na ovaj način izredali otočani, onda je dolazio na red grad Krk. Čini se da su Krčani morali raditi u ovakvim skupinama toliko vremena koliko su ukupno radili otočani. Tada bi opet došli na red otočani. Na prigovore Krčana da će oni morati više raditi nego otočani, jer njih ima manje, pa će dolaziti češće na red, on unaprijed odgovara. Veli da su Krčani u boljem položaju već zato što će raditi zimi, kad su dani kraći i kad nema mnogo posla u polju. Otočani su bili dužni raditi ljeti. Osim toga, otočani moraju doći u Krk i sami trošiti u gostionicama za prehranu, dok su Krčani kod kuće. Pored svega toga, Krčani rade za svoj grad, pa su i dužni raditi više od drugih.

Što se tiče namicanja materijalnih sredstava, postojala je već spomenuta »Fabbrica delle murra«. Nju je vodio plemić Franjo Grabbia. To je bila blagajna u koju su ulazili ovi prihodi: od lova na kuniće na oto-

nika u Krku, popravak sv. Kvirina, upotrebljavali su se prihodi bratovština, testamentarni legati, kao npr. za crkvu sv. Kvirina, kojoj je prema Krčkom statutu svatko u svom testamentu morao ostaviti po mogućnosti jedan romanat. Inače su se za razne kapele i crkve trebali brinuti beneficijati iz prihoda beneficija koje su uživali.⁴⁰

takse. Tako da je bilo i kad je general Contarini dao popraviti kaštel.³⁹

Za restauracije i zidanje crkvenih objekata, kao npr. gradnja zvončicama Prviću zakup 10 dukata godišnje, Plavniku zakup 7 dukata godišnje; jedan dio prihoda od prodane soli, razne takse i globe.³⁸ Kod ovakvih većih pothvata u svrhu namicanja sredstava povisivale su se »dacije« i katkad propisivale i prigodne takse. Tako kaže providur Angelo Gradonigo u svom izvještaju od 16. VII 1559. godine. On izvješćuje da se prihodima što ih imaju Mleci na otoku mogu pokriti redoviti troškovi. U izvanrednim zgodama treba podignuti dacije ili propisati nove

Za javnih poslova kao što su: restauracija zidina, zidanje vijećnice, zvonika, mula, fontane, otočani su također palili i vapnenice, te nicali vapno. Sve se to vidi iz spomenutih Vinciguerrinih naredbi.⁴¹

Panorama Krka sa zapadne strane prema slici Jakova Adelmana, koju se datira u razdoblje oko 1757. godine.

f) Vojska i naoružanje

Nije nam poznato koliko su vojnika držali u ovim utvrdama knezovi Frankopani. Bit će da je to bilo prema potrebi. Morali su ponekad imati i prilično veliki broj vojnika. Na to nas upućuje i činjenica da je

Blaž Mađar, kapetan Matije Korvina, 1480. opsjedao Krk s 5000 vojnika, što mora da znači da je u to vrijeme u Krku bilo toliko vojne snage, da je valjalo računati na jak otpor.⁴²

Za vrijeme Mletaka, kako čitamo u izvještajima providura Lovre Gisi 1538. godine i Mafeja Girardo 1554. godine, bilo je 24 vojnika, kaštelan je vršio i službu kamerlenga, bio je tu i kontestabile, kaplar i jedan topničar. Od toga bilo je na trgu 12 vojnika i kontestabile, koji su imali malo posla. Oni su ponajviše pratili providura kad je izlazio iz kuće. Prema izvještaju providura Andrije Bondumiera od 3. VI 1571. godine, oni su bili kasnije opozvani. Da li su bili kada uspostavljeni nije poznato. U kaštelu je stalno bilo 12 vojnika, bili su tu kaštelan, kaplar i topničar.⁴³ Prema spomenutom izvještaju Lovre Gisi, u kaštelu su imali jedan top od željeza »de 20 incirca et alquanta artelaria de ferro.«⁴⁴

Mlečani nisu smatrali Krk osobito čvrstom utvrdom, jer nad njim s tri strane dominiraju uzvisine. Njima to baš nije ni trebalo, jer su imali nepobjedivu mornaricu. Bdjeli su tako na moru i brzo bi se našli tamo otkuda bi im zaprijetila opasnost. Ipak su ih nekoliko puta iznenadili uskoci i u samoj krčkoj luci, načinivši veliki pokolj na galijama.⁴⁵

3) Gradska vrata

U vezi s gradskim zidinama su i gradska vrata. Krk je imao četvera vrata: Velika vrata na trgu prema obali, Gornja vrata na sjevernoj strani zidina uz franjevački samostan, Pizanska vrata na istočnom dijelu zidina, i Mala vrata na zapad prema luci. Sva ova vrata i danas postoje, iako ne u originalnom obliku, osim možda Malih vrata.

Velika vrata i Pizanska vrata stajala su svaka na jednom kraju dekumana. Gornja vrata stajala su na sjevernom dijelu kardusa. Na zapadnom dijelu kardusa danas nemamo gradskih vratiju, ali nećemo pogriješiti ako kažemo da su i tamo nekoć morala biti gradska vrata. Kardo još danas završava kod biskupskog dvora, koji ga jedini dijeli od mora. Onaj dio dvora do kardusa je mlađeg porijekla. Iz dokumenata znamo da je tamo bilo dvorište i da je zapadni dio zgrade što gleda prema cesti dozidan koncem 17. stoljeća.⁴⁶

Na zaključak da su i tu morala biti gradska vrata upućuje i to što je biskupski dvor ondje imao malo pristanište i jedna vrata na more. Ta vrata se spominju 1392. godine, a postoje još i danas kao i taj prilaz.⁴⁷ Nešto istočnije od kaštela imao je sličan prilaz s mora i providur. I ova još postoji.⁴⁸ To su bile hridine prilagođene za pristanište, i od njih su vodile kamene stepenice prema dvoru. Ova vrata biskupskog dvora prema moru dao je 1540. god. nasilno zatvoriti zapovjednik Tvrđave Alojzije Pisani, jer su predstavljala slabu točku u bedemima.⁴⁹

Tradicija tih »Donjih gradskih vratiju« vjerojatno je sačuvana u lijepo obrađenom i ukrašenom završetku petnaest metara dugačkog,

nadsvođenog prolaza pod crkvom sv. Kvirina. Tu je danas i završetak kardusa na južnoj strani. Značajno je što nije ukrašen ulaz u taj prolaz, to jest strana koja gleda prema gradu, već baš ovaj koji gleda prema biskupskom dvoru, prema obali. Sv. Kvirin je nastao najvjerojatnije u 11. stoljeću.⁵⁰ Bit će da se već ranije, ili možda tom prilikom, zbila neka promjena u zidinama i da su nestala ta vrata. Po svoj prilici nakon toga otvorena su Mala vrata kao naknada za nestala vrata na dnu kardusa. Na mjestu Malih vrata pristanište je zaštićeniye od vjetrova, osobito od juga.

Na ovom mjestu još treba spomenuti da su Gornja vrata izlazila na put koji je vodio prema Omišlju, a ranije vjerojatno prema rimskom Fulfiniju, pa preko Voza na kopno, na veliki rimski vojni put za Dalmaciju. Do onih vratiju ide i put koji vodi za Glavotok, a trajektima se spajao preko Beloga na Cresu s istarskom obalom i izbijao na konzularni put za Pulu.

Od Pizanskih vrata put je vodio za Vrbnik i Bašku, stare kaštele, i preko njih na kopno.⁵¹

Navest ćemo još za svaka vrata napose po nekoliko povijesnih podataka i neke opaske.

a) **Velika vrata-Magna porta civitatis**

Velika vrata uz trg spominju se u Krčkom statutu. Budući da statut potječe iz druge polovice 13. stoljeća, ovo bi bio prvi podatak o njima. Podatak je u vezi s izvršenjem kazne za izdaju, koja je bila valjda najteža u ovom zakoniku, pa se preptostavlja da je od početka u ovom statutu.⁵²

Drugi siguran povijesni podatak o ovim vratima imamo u darovnici Lucije Carsanja od 10. X 1350. godine gdje se kaže: »Veglae apud magnas portas ipsius civitatis«.⁵³ Vrata se spominju u darovnici Mangalina Bracchi, sastavljenoj na dan 15. I 1398. »Veglae extra portam magnam«-u Krku izvan Velikih vratiju.⁵⁴ Dana 18. I 1424. sastavljen je jedan instrumenat »Veglae ad Sanctum Stephanum de prope Magnas portas,« tj. u Krku kod sv. Stjepana blizu Velikih vratiju.⁵⁵

Kapela sv. Stjepana spominje se godine 1399, 1427, 1431, ali nema oznake kod Velikih vratiju.⁵⁶ U 16. stoljeću i dalje spominje se kapela sv. Stjepana na groblju kraj katedrale. Možda je ona kod Velikih vratiju porušena kod Vinciguerrine pregradnje, pa zatim izgrađena na groblju. Ili su postojale dvije kapele sv. Stjepana istodobno, kao što je to bilo s nekim drugima.⁵⁷

Ova se vrata spominju još i 15. V 1488, u ugovoru plemića Ivka Čubranića, koji ugovara s konventualcima »Veglae sub Frascata extra Magnas civitatis portas.«⁵⁸ Sub frascata u mletačkom dijalektu znači — pod krošnjama stabala.⁵⁹

Svi se spomenuti podaci odnose na vrijeme prije Vinciguerrine pregradnje, pa se, dakle, ne odnose i na vrata u vijećnici, već na stare zidine

i predmletačko doba. Tu se našao i spomenuti natpis o antiknim zidinama, pa zaključujemo da su ova vrata po tradiciji glavna vrata još od najranijeg doba. Istina, ovi podaci ne govore točno o mjestu gdje su ova vrata bila. Ipak možemo sa sigurnošću reći da su bila negdje u blizini sadašnje vijećnice na trgu. Vrata na ovom mjestu, to jest ona u vijećnici, zavu se, naime, i dalje »magna porta civitatis«. Inače, sva druga vrata u to doba kao i danas imaju svoja vastita imena. Iz raznih arhivskih podataka znamo također da su već od davnine do danas izvan ovih vratiju prema obali postojala krošnjata stabla, koja se u nekim dokumentima spominju uz glavna vrata. Zapravo, glavna vrata i nisu mogla biti negdje drugdje.

Velika se vrata spominju u jednoj ispravi i 1499. godine »Actum Veglae apud magnas civitatis portas«, ali je sigurno da se ovo već odnosi na vrata u vijećnici.⁶⁰ Kasnije se često spominju: 1530, 1559, 1662. i 1770 godine.⁶¹

Uz svaka od četvero vrata postojale su crkve ili kapele posvećene svecima iz ranokršćanskog doba. Tako na Velikim vratima sv. Stjepanu, na Gornjim vratima sv. Mihovilu, na Pizanskim vratima sv. Jurju i sv. Nikoli, u dvorištu biskupije, gdje su možda bila Donja vrata sv. Andriji Apostolu i sv. Anastaziji, na Malim vratima sv. Ani, čiji se kult proširio kasnije.

b) Pizanska vrata

I Pizanska vrata spominju se na istom mjestu u Krčkom statutu kao i Velika vrata, jer se izdajnika moralo vezati za rep magarca i voditi od Pizanskih vratiju kroz glavnu ulicu i trg do Velikih vratiju. Tu bi bila izvršena smrtna kazna. Prvi podatak bi, dakle, i o ovim vratima bio s kraja 13. stoljeća.⁶² No, i bez obzira na to može se uzeti da su ova vrata na ovom mjestu stajala od početaka, jer kako je rečeno, ona su povezana sa starim putem koji vodi u Bašku i preko nje u ondašnji centar Senj. U samoj Baški našlo se prethistorijskih tragova, i mozaika iz rimskog doba koji još postoje kod kapele sv. Marka.

Drugi podatak imamo o njima iz 1515. godine u jednoj oporuci.⁶³ Kasnije se vrlo često spominju i postoje do danas pod ovim imenom. Tako ima o njima spomena 1573, 1656, 1691, 1755. godine, itd.⁶⁴

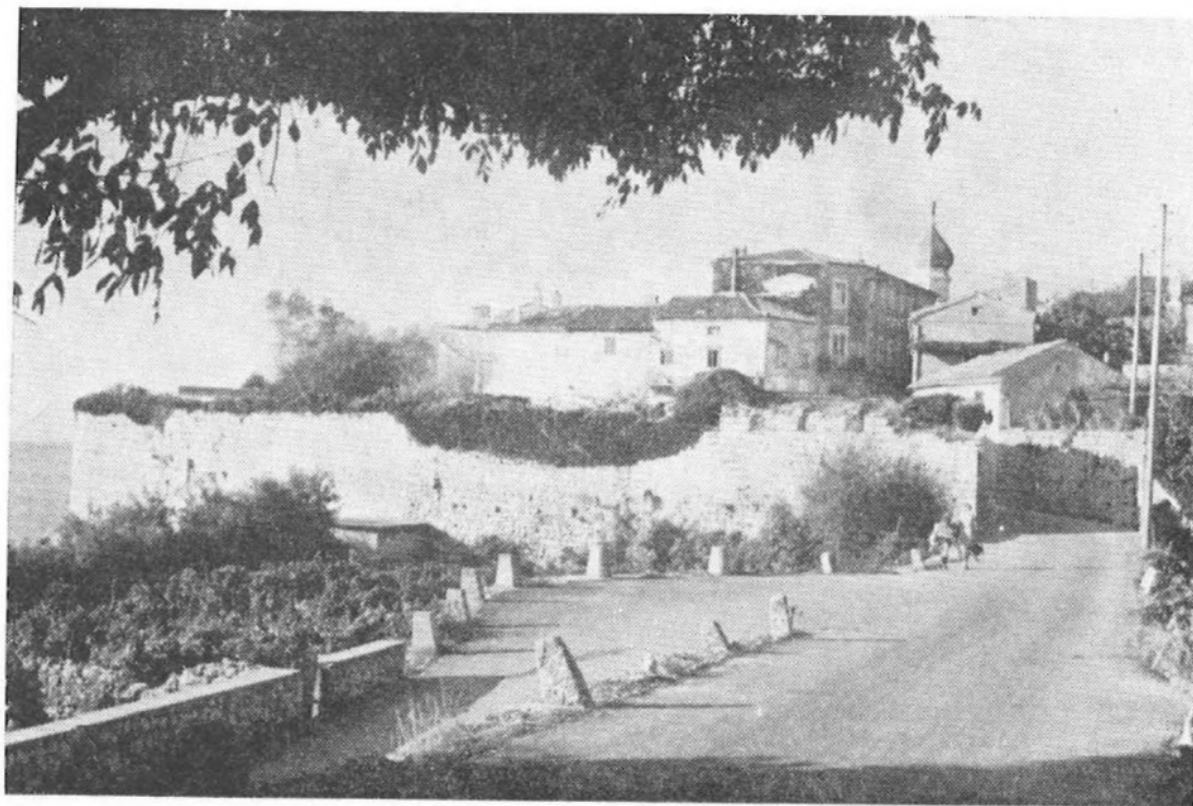
Pitanje je po kome su ova vrata dobila ime. Ivan Feretić kaže da je ova vrata učinio providur Pisani 1527. godine, kako se čita na gornjem pragu.⁶⁵ Međutim, te godine uopće nije bio u Krku providur Pisani, već Marin Bollani. Poznata su iz 16. stoljeća dva Pisanija, i to Giovanni Alvise Pisani od 1538—1540, a Tomaso Pisani 1540 godine.⁶⁶

Budući da Krčki statut spominje ova vrata pod imenom Pisani u 13. stoljeću a Zbornik Bartoli u ispravi iz 1515. godine, moramo zaključiti da su ova vrata imala taj naziv davno prije nego što su u Krku vladali spomenuti providuri. Moglo se desiti da su kasniji prepisivači statuta posuvremenili ime ovih vratiju. Tako i Bartoli prepisujući isprave. U tom slučaju je Feretić loše pročitao godinu.

Ni u jednom slučaju ne stoji da je neki providur podigao ova vrata. Mogao ih je reformirati, utvrditi i slično, jer smo vidjeli da su ona postojala u 13. stoljeću i davno prije.⁶⁷

Na južnoj unutarnjoj strani ovih vratiju bio je mletački lav. Puntari su ga razbili nakon prve talijanske okupacije otoka Krka.

Zanimljivo je spomenuti da je prema tradiciji trebalo poljubiti ovog lava prije ulaza u grad, jer bi inače stara žena koja ga drži pustila lava na slobodu, a onda, dakako, jao onome tko je za to kriv. To je očita aluzija na Mletke i na poštivanje njihova autoriteta.⁶⁸

Dio zidina s istočne strane i Pizanska vrata

c) Gornja vrata — Porta superior (Portasù)

Ova se vrata prvi puta spominju 1186. godine, u darovnici biskupa Ivan Krčanina, kojom daruje benediktinskom samostanu na Padu svoju crkvu sv. Ivana kod »Gornjih vratiju« u Krku.⁶⁹

Kasnije se često spominju. Tako 1405. godine u jednoj ispravi spominje se samostan sv. Franje, s vrtom i grobljem, i samostan sv. Ivana kraj »Gornjih vratiju«.⁷⁰ Godine 1534. spominje se otkrita kula unutar zidina u predjelu Gornjih vratiju. Ova se vrata zovu i danas tako.⁷¹

Nameće se pitanje da li su Gornja vrata bila od početka do danas na istom mjestu ili su mijenjala položaj. Sve okolnosti govore da položaj nisu mijenjala.

Franjevci konventualci, kojima je pripadao samostan sv. Franje uz Gornja vrata do 1781. godine, spominju se u Krku već 1271. godine u oporuci Speze de Dominico.⁷² Nema nikakvih dokaza niti tradicije koja bi govorila o tome da im je samostan prvotno bio na nekom drugom mjestu u Krku. Samostan sv. Franje nad gradskim zidinama uz Gornja vrata ondje je vjerojatno od polovice 13. stoljeća. Tim više što se u spomenutom dokumentu kao i nekim drugima dokumentima govori o sv. Franji, to jest o crkvi. Druge crkve sv. Franje ne poznajemo u Krku. Ova crkva, bar nekim svojim dijelovima, kao što su apsida i sakristija, odaje tu dob.

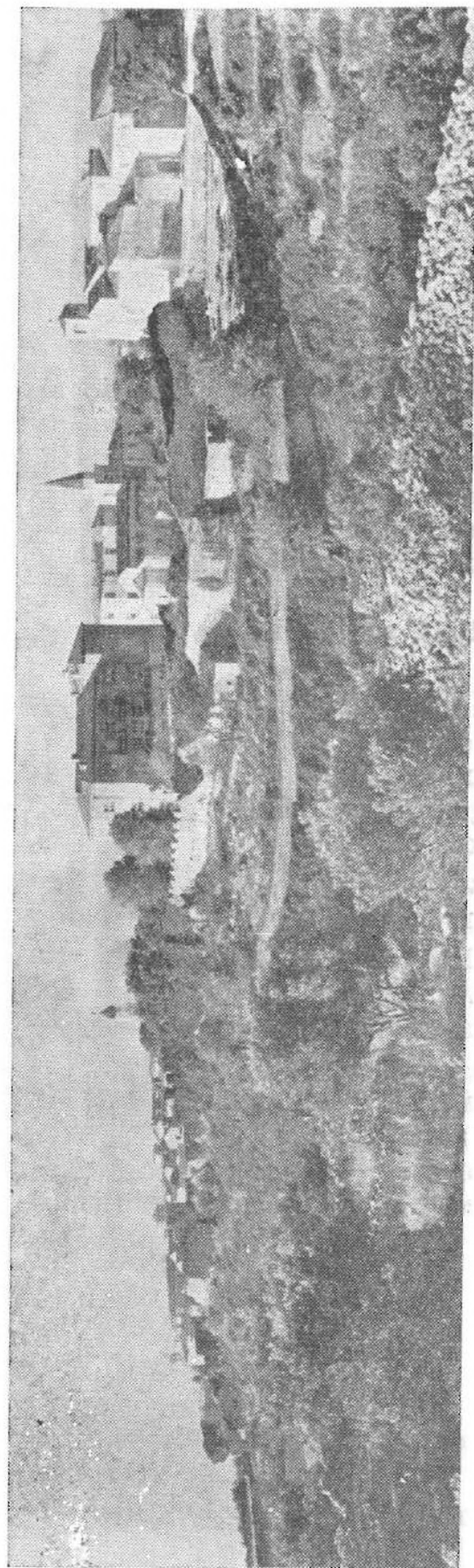
U neposrednoj blizini, malo unutar gradskih zidina, nalazi se crkva Majke Božje od zdravlja, negdašnja crkva benediktinskog samostana sv. Mihovila, koja potječe najkasnije iz polovice 12. stoljeća.⁷³ Svojim pročeljem ona stoji na rubu puta — i trga — koji vode k spomenutim gornjim vratima. Nekoliko metara dalje, na suprotnoj strani istog puta, leži apsida franjevačke crkve. Ove dvije crkve svojim prigradnjama određuju smjer putu prema ovim gradskim vratima i sama vrata. Iz navedenih razloga moramo zaključiti da su to vrata na današnjem mjestu bar od polovice 13. stoljeća.

Sve govori o tome da su ona bila ondje, sve od predrimskog doba. Na ovom mjestu imamo ostatke najstarije faze zidina. Ondje je od uvijek vodio put prema Omišlju (Fulfiniju). Ondje su postojale, kako smo vidjeli, i dvije kule, svaka sa svoje strane puta i gradskih vratiju, malo unutar zidina. Ostaci jedne takve kule vide se i danas ispod apsidalnog zida franjevačke crkve. Druga kula stajala je nasuprot ovoj na istočnoj strani vratiju, u vrtu nekadašnjeg benediktinskog samostana. Njezin tloris ucrtan je još u planu iz 1822. godine. Obje ove kule bile su kvadratičnog tlorisa.

Jedina je poteškoća u tome što ta vrata nisu u osi s većim dijelom kardusa. On na jednom mjestu skreće prema istoku i gubi ravnu liniju. Kad bi slijedio ravnu liniju koju drži od katedrale do polovice svoje dužine, on bi došao pred franjevački samostan, zapadnije od Gornjih vratiju. No, treba se podsjetiti da je pred crkvom sv. Mihovila i uz franjevačku crkvu bio kao i sada trg »Sv. Mihovila«.⁷⁴ Možda Kardo nije vodio ravno na vrata, već na trg, a ovaj je glavnim svojim dijelom išao zapadnije od Gornjih vratiju.

P. Kandler i drugi tvrde da su Rimljani prilikom preuzimanja vlasti nad Krkom poštovali koliko je bilo moguće postojeće ilirsko obilježje grada, kako su to običavali, i prilagodili ga svojim principima prema mogućnostima.⁷⁵ Zato je moguće da Kardo nije nikada imao ravnu liniju na svoj svojoj dužini.

Uostalom, da su vrata bila pomaknuta na istok prema sadašnjem položaju, bilo bi to samo radi franjevačkog samostana. Malo je vjero-

Panorama Krka sa sjeveroistočne strane na Gornjim vratima i sredovječnim zidinama

jatno da bi to ikada bili dozvolili kad je poznato da su se franjevački samostani zidali izvan zidina. Ukoliko su se crkve i gradile na zidinama, gradile su se uz vrata grada.⁷⁶ Međutim, za ovaj je samostan rečeno da mu nije bilo dozvoljeno ni otvoriti prozore prema van, sve do 1500. godine. Dakle, sve okolnosti govore da su Gornja vrata bila uvijek na ovom mjestu.

d) Mala vrata — *Parvae portae*

Mala vrata stoje na kraju puta koji ide usporedo s dekumanom od Pizanskih vratiju uz same gradske zidine, koje su ograđivale Krk prema jugu, a dizale se nad morskim grebenima. Taj je put išao preko Kamplina uz kneževski, odnosno providurov dvor, katedralu i biskupski dvor, sve do luke na zapadu. Tako su i ta vrata stajala nad morem, na grebenima. Na njih se ulazilo s brodova i kroz njih se silazilo na brodove. Takav položaj nam pokazuje još donekle Adelmanova slika. Čini se da je tako još bilo i 1822. godine. Danas je pred njima desetak metara široka obala.

Prvi poznati podatak koji nam spominje ova vrata imamo u jednoj darovnici od 9. XII 1398, sklopljenoj »*Veglae in ecclesia S. Annae de portis parvis*«. ⁷⁷ Zatim 1537. godine. ⁷⁸ Kasnije se i ova vrata često spominju. Tako 1625, 1662, 1710. godine, itd. ⁷⁹ Postoje i danas, dakako bez vratnica. I danas se zovu tako.

Već je rečeno da su ovo vjerojatno najmlađa vrata, nastala po svojoj prilici onda kad su nestala ona na dnu kardusa.

U planu Krka iz 1822. godine zacrtana su nad svim vratima nadsvođenja, pa bi to značilo da su nad svim vratima bile stražarnice, ili iznutra pred njima bar lože za zaštitu straže od nevremena.

Za Velika vrata znamo da i danas imaju nadsvođenu prostoriju nad kojom su dva kata vijećnice, a pred ulaznim vratima s trga označeno je nadsvođenje. Tu je očito bila nova loža na trgu.

Nad Gornjim vratima moralo je postojati to nadsvođenje još 1863. godine, jer je označeno u jednom detaljnijem zemljišnom planu tog područja. ⁸⁰

II. Trgovi

Povijesni izvori spominju nam u Krku ove trgove: 1) *Plathea (magna, comunis)*, 2) *Plathea antiqua (Piazetta)*, 3) *Plathea Sancti Mihaelis*, 4) *Plancha (Pianca)*.

Pianka se ne spominje izrijeком kao trg. Slično bi se moglo reći i za široki prostor iza katedrale, zvan Kamplin (*Camplin, Campin*).

Trgovi su stjecišta ulica, središta oko kojih se smještaju javne i druge značajne zgrade, mjesta uz koja je od davnine povezan javni ži-

vot. Oni su stoga važni čvorovi za urbanistička istraživanja. Evo zato o njihovoj ubikaciji i o njihovoj funkciji u prošlosti podataka, koje je bilo moguće prikupiti.

1) *Veliki trg (Plathea, Communis, p. magna)*

Prvi povijesni podatak o ovom trgu poznat je iz 1263. godine. U tom arhivskom podatku kaže se jednostavno: »Actum est hoc Veglae in plathea...«⁸¹ »Ovo je sklopljeno u Krku na trgu«. Kasnije često susrećemo ovaj trg bez posebne oznake. Tako godine 1342, 1488, 1543. godine, itd.⁸²

Navođenje ovog trga bez posebne oznake govori nam o tome, da je ovaj trg bio vazda glavni, pa je svakome bilo jasno na koji trg se misli kad se reklo »na trgu«.

O tome nam svjedoče i drugi nazivi, kao što su »plathea comunis Veglae« — općinski trg: npr. 1363, 1400, 1402, 1540, 1552. godine, itd.⁸³

I napokon, u mnogim spisima, osobito od polovice 16. stoljeća dalje, »plathea magna« — veliki trg.⁸⁴

U svim navedenim nazivima radi se o trgu uz vijećnicu, koji je i danas glavni i zapravo jedini pravi trg u Krku. Još nam je to jasnije kad znamo da se ostali trgovi nazivlju vlastitim imenima. Provjeravanje je još lakše i zato što se u mnogim dokumentima uz navedene nazive spominju i drugi objekti koji su na trgu postojali: Velika vrata, vijećnica, loža, cisterna, itd. Podaci o tim objektima već su ovdje djelomično navedeni ili će o njima još biti riječi. Pitanje je od kada je ovaj trg ovdje i da li je imao uvijek ovakav oblik i veličinu.

Odmah možemo reći da od 1480. godine, po svemu sudeći, nije bitno mijenjao ni veličine ni oblika. Dobrim je dijelom ovakav kakav jest već od rimskih vremena.

Kao što je vidljivo iz navedenih podataka, trg se spominje davno prije nego što su Mlečani posljednji puta zagospodarili Krkom.

I Vinciguerra pretpostavlja postojanje ovog istog trga kad govori o gradnji vijećnice i ostalog na trgu. On kaže neka se vijećnica gradi tako da budu jedna vrata na trg. On određuje da se na trgu sa sjeverne strane ima graditi loža koja će s te strane zatvarati trg. On spominje na južnoj strani trga kuću Jakova »de Perosa«. Na temelju provjerenih podataka zaključujemo da je to ista zgrada koja i danas zatvara trg s južne strane.⁸⁵

Od nje prema zapadu neka se učini loža za stražu vojnicima, a nad njom stan za vojnike. To je, vjerojatno, imalo biti ono mjesto na kojem se sada nalazi stambena zgrada što jednim licem gleda na trg, a drugim na obalu, i leži tik do zidina. Na sjevernoj strani trga predviđa zidanje zgrade za »Fontico«. Zgrada nije bila odmah izgrađena. Ne znamo točno kada. Svakako, 1721. godine spominje se »Fontico novo in piazza grande«.⁸⁶ Već 10. III 1744. godine bila je prodana bratovštini sv. Ivana »del Cestello« za L. 156. To je zapravo kuća gdje je danas ljekarna.⁸⁷

Vinciguerra je naredio izgradnju jedne veće cisterne na trgu za uporabu građanstva. Točno je odredio kako se ima graditi i ograditi zidom do visine grlića. Ograda se ina sastojati od jedne stepenice i zida obloženog kamenom, koji treba da svršava s kornišom. Naokolo treba zasaditi četiri stabla radi sjene. Ova je cisterna sagrađena 1557. godine, kako nam svjedoče i jedan podatak u BA i natpis posvećen providuru Angelu Gradonigu za čije se vrijeme gradila.

Kako se vidi iz tlorisa iz 1822. godine, grlić cisterne je bio ograđen pravokutno s tri strane i obložen sa šest reljefa oko 85 cm visokim i dugačkim 110 cm. Nad njima je vjerojatno bio obrađeni vijenac. Neke od ovih reljefnih ploča imale su natpise. Kad je malo nakon prvog

Portal kuće »Perosa«
na trgu

rata na onom mjestu sazidana zgrada u kojoj se danas nalazi pošta, grlić cisterne došao je u sam fasadni zid ove zgrade, ali tako da se izvana može crpsti voda. Reljefi su preneseni na fasadni zid cisterne. Tu se i danas nalaze.⁸⁸

Trg u ovoj veličini postojao je, prema tome, prije Vinciguerra, a on mu je htio dati zaokruženi i arhitektonski monumentalniji oblik. Upada u oči da dekumena, koja inače nije posve ravna, malo pred trgom naglo skreće prema sjeverozapadu, pa se probija do trga. To zato što su sada na onom mjestu zgrade koje mu priječe da proslijedi ravno naprijed. Kad bi dekumena nastavila, kako bi se očekivalo, svoj

tok ravno, sve do gradskih zidina na moru, ona bi se sastala sa zidinama oko 20 metara južnije od vijećnice. To jest upravo iza zgrada koje danas ograđuju trg s juga. Vjerojatno su bila ovdje gradska vrata prije preinake trga u vrijeme Rimljana, a možda još i prije Vinciguerrine pregradnje. Ne čini se vjerojatnim da su gradska vrata bila posve u kutu trga, pa moramo zaključiti da se trg nekada prostirao s jedne i s druge strane tih vratiju.

Triton iz rimske terme (kuća N. Vasilića)

Godine 1963. imao sam sreću da otkrijem mozaik u konobi kuće Nikole Vasilicha, koji se nalazi oko 25 metara južnije od trga, u maloj uličici što s trga vodi na jug. Kasnijim istraživanjima Andrije Mohorovičića, ustanovilo se da je na onom mjestu bila terma. I to zapravo dvije terme, jedna za drugom, u razdoblju od 1. do 4. stoljeća. Njihov raspon još nije posve ispitan. Do sada je otkriven njen sjeverni perimetralni zid s ulaznim vratima. Ta vrata su se nalazila oko 10 metara jugozapadnije od onog mjesta gdje dekuman počinje skretati prema sjeveru. Do kuda seže sjeverni perimetralni zid terme tek će se vidjeti. Možda je izvorno upravo izgradnja terme prouzrokovala skretanje dekumana ili ga bar presjekla. Moglo bi se možda pretpostaviti da je već od samog početka dekumana išla samo do terme i da trga uopće nije bilo. No, moramo se pitati kako bi se u tom slučaju dolazilo do gradskih zidina i Velikih vratiju, koja su ondje od davnine postojala. Vjerojatno

su bila već u bedemima predrimskog doba. Prilaz vratima preko terme je isključen. Vrata su služila i za prolaz ljudi i za promet vozila. Radi luke i radi prometa koji se preko nje vršio bila su ondje i **Velika** vrata. Uz vrata je redovito iz istih razloga i trg.⁸⁹

Sve kad prije nego što su Krkom zavladaali Rimljani i ne bi bilo ovdje trga, nema sumnje da bi ga bili baš oni učinili. Ta Vitruvije kaže: »... ako gradski zidovi stoje uz more, gradilište za trg treba odabrati posve blizu luke; ako su dalje od mora, tada u središtu grada.«⁹⁰

Nemamo baš mnogo primjera da se terme grade na trgu. Terma je cjelina za sebe, s posebnom svrhom, i redovito ograđena. Traži veći prostor. Trg je također cjelina za sebe, posebno organiziran u vlastitu svrhu. Poznato je ipak da su se Rimljani prilagođivali situaciji, pa su u gradovima koje su zauzeli odstupali od svojih načela.⁹¹ Sve nas do- vodi na zaključak da je tako bilo i u Krku. Tu su na trgu našli podesno mjesto: prostrano, pristupačno i pogodno za dovod i odvod vode, jer je trg na niskom terenu i blizu mora. Radi svih navedenih razloga vjerojatno je da su na ovom mjestu postojali trg i glavna vrata otkad je grad obzidan. U doba Rimljana već približno i u današnjoj veličini i obliku.

Treba ovdje također spomenuti da se u veljači 1963. god. u zgradi pošte na trgu prigodom kopanja za temelje nekih stupova naišlo na dva zida, široka u svojim donjim dijelovima, očito neke rimske građevine, a na njima kasnije nadogradnje mnogo tanjih sredovjekovnih zidova. Glavni zid ide paralelno s današnjim pročeljem nekoliko metara sjevernije od njega. Istraživanja bi mogla pokazati da su to tragovi zdanja koja su od najranijeg doba zatvarala trg sa sjeverne strane, kako ga po prilici zatvaraju današnje zgrade.

Vitruvije predviđa da veličina trga treba da bude prema veličini grada: da ne bude premalen kad se skupe građani, ali da se ne čini praznim. Po Vitruviju, najidealniji razmjer trga je 3 : 2. Trg je njemu mjesto sastajanja, mjesto igara, političkog života i trgovine. Radi toga su tu trijemovi za gledaoce, u sredini veći prostor za igre, kurija (vijećnica) za sastanke municipijalnih dekuriona i za trgovinu. Tu su riznica, zatvor, a i hramovi kako to kaže i G. A. Mansuelli.⁹²

Da li je ovaj trg bio organiziran prema gornjim načelima u kojoj mjeri, ne znamo. Ipak nas neke vjekovne tradicije u vezi s ovim trgom znatno podsjećaju na spomenuto ustrojstvo. Tako su se uglavnom svi navedeni poslovi vršili i na ovom trgu kroz stoljeća. Davno prije vladavine Mletaka.

U Krku, na trgu, postojala je **loža** davno prije nego što je Vinciguerra odredio da se grade dvije nove lože. Tako je providur Petar Capalbo izrekao presudu u sporu radi nekih kuća pod ložom na trgu dana 17. ožujka 1485. Tu se kaže: »Lata, data et promulgata fuit sopra scripta sententia per antelatum magnificum Dominium Provisorem sedente sub Lodia Civitatis in Platea... die 17. Mensis Martii 1485«.⁹³ Vinciguerra je kako znamo svoje uvjete izdao godine 1489.⁹⁴ U jednom ugovoru iz 1543. godine govori se već o novoj loži: »Veglae prope Lo-

diam novam ad portas maioris civitatis. — U Krku kraj nove lože uz velika gradska vrata.«⁹⁵ Nova loža bila je ona podignuta po uputi Vinciguerre. Osim nove, još je očito postojala i stara iz doba Frankopana, jer se inače ne bi isticala nova kako bi se točnije označilo mjesto i to da se ne radi o staroj loži.

Loža je bila mjesto na trgu gdje su se sakupljenom narodu objavljivale naredbe, gdje su se vršile dražbe, objavljivale kupoprodaje, sklapali ugovori, gdje se sudilo, osobito administrativno, itd. O svemu tome ima mnogo dokaza u arhivskim materijalima. Evo samo nekoliko značajnih primjera. U presudi protiv Klare de Vizolis 1362. godine stoji: »Veglae ubi placita audiuntur« — U Krku na mjestu gdje se oglašuju naredbe.⁹⁶ Iz drugih primjera znamo da je to mjesto uvijek bila loža. Tako se 15. VIII 1540. objavljuje naredbu sakupljenom narodu: »... hodie praemisso sono tubae in plathea Communis Veglae, astante numerosa multitudine populi, alta voce preconia publicante terminationem tenoris, ut supra ... « što znači: ... danas, pošto se prethodno tru-

Gotički portal na trgu

bilo i pošto se sakupilo na općinskom trgu veliko mnoštvo ljudi, oglašivač je objavio odredbu slijedećeg sadržaja: ... Uvijek se prethodno tri puta trubilo da se upozori i pozove narod na trg.

Godine 1539. »... sub logia ad bancum juris« — pod ložom sjedeći za sudačkim stolom.⁹⁷ Opet 1541. godine »Clarissimum dominum Provisorem sedente sub loggia comunis ad eius iuris bancum publicante me

Joanne Terzogo notario et cancelario« — Prejasni g. Providur sjedeći pod općinskom ložom za svojim sudačkim stolom dok sam objavljivao ja Ivan Terzago, notar i kancelar.⁹⁸ Slično se spominje kasnije vrlo često. Čini nam se da je na ovom starom trgu loža preuzela funkciju nekadašnje rimske kurije.

Vinciguerra je na trgu po starom običaju dao sagraditi vijećnicu. Da li je ona tu i ranije postojala ne znamo.

U vizitaciji biskupa Petra Bemba 1565. godine čitamo da je u kapeli sv. Stjepana na groblju uz katedralu i oltar sv. Luke. Da je ovaj oltar sv. Luke bio ranije u kapeli na trgu, koja se nalazila »in Camera fiscal« — u općinskoj zgradi-vijećnici.⁹⁹ Nije vjerojatno da bi ta kapela bila u novoj vijećnici, jer ona je prizemno služila kao prolaz — gradska vrata. Nikad se ondje i ne spominje bilo kakav oltar, pa ni u vizitaciji iz 1532. godine.¹⁰⁰ Moramo, dakle, zaključiti da je na trgu postojala vijećnica već ranije. Vinciguerra i kaže da će se za izgradnju vijećnice i ostaloga upotrijebiti i materijal javnih zgrada kojeg su se neki htjeli domoći. Po svoj prilici je baš tada nestala stara općinska zgrada.¹⁰¹

Znamo da je na trgu kroz stoljeća bio zatvor i da je tu bio do iza prvog svjetskog rata, uz mali prekid. Tako čitamo u jednom notarskom spisu od 26. XI 1624. »fatta alla prigione pretoria à presso la gisterina...« — sačinjeno u sudskom zatvoru kraj cisterne (na trgu)...¹⁰²

Biskup Šintić piše vladi 1802. godine da su za vrijeme francuske revolucije bile porušene javne zgrade, pa tako i zatvor, i moli u ime općine da bi se opet podigao zatvor za slučaj potrebe.¹⁰³ Da je zatvor bio onda i podignut, poznato je, jer je na onom mjestu gdje je danas zgrada pošte od pamtivijeka bio općinski zatvor. Sjećaju se to stariji ljudi, pa i pisac ovih redaka.

Na trgu je uvijek bilo više prodavaonica i zanatskih radnji: krojačka, postolarska radnja, ljekarna, prodavaonica mješovite robe, kavana, gostionica, negdje u blizini mesnica, itd.¹⁰⁴

Tu su se održavale, bar za vrijeme Mletaka, i neke igre, plesovi, osobito posljednjih dana karnevala.

Vrijedno je spomenuti da je na trgu bio i jedan veliki kamen u kojem su bile izdubene mjere za žitarice: mina, kvarta, zdjela i palj. Prvi put je spomenut u jednom spisu 1543. godine »Constitutus Veglae in plathea ad saxum mensurarum« — Stojeći na trgu u Krku, kraj kamena za mjerenja.¹⁰⁵ Kasnije se vrlo često spominje. Mnogo vremena ležao je na poljani pred općinom. Sad se nalazi među eksponatima koji će biti izloženi u lapidariju. Na njemu je primitivno isklesan lav s krilima, pa bi mogao biti iz vremena prije 1480. godine.

2) Mali trg (*Piazzeta, plarhea antiqua*)

Pijaceta se i sad zove ono mjesto gdje se usred grada ukrštaju kardo i dekumana. Danas je to jedva nešto širi prostor od širine ovih dviju ulica. Kardo se kod ukrštavanja nešto proširio na sjeverozapad,

a dekumena prema jugoistoku. Bit će da nekada nije bilo zgrade ni na sjeveroistočnom ni na jugozapadnom uglu ovog tržnog prostora.

Imamo više slučajeva, osobito u 16. stoljeću da se ovaj trg naziva »stari trg — plathea antiqua«.¹⁰⁶ Ne zna se zašto. Ako je »Veliki trg« bar iz rimskog doba, odnosno otkad je Krk obzidan, onda je po svoj prilici ovaj trg prije toga bio glavnim trgom Kurikte. To bi značilo da potječe iz doba Liburna.

Već su Etrušćani poznavali kardo i dekumanu, i prema njima su dijelili grad. Kod Etrušćana ovo križište kardusa i dekumana imalo je posebno značenje. Tu je bila iskopana duboka okrugla jama zvana »Mundus«, koja je po njihovom vjerovanju bila u vezi s podzemnim svijetom. Prilikom osnivanja grada oni bi u nju nabacali mnoge stvari. Jama je bila pokrivena kamenom pločom. Ona je označavala centar grada. Prema njoj su bile određene zidine, vrata grada i ulice.¹⁰⁷

Na sjeverozapadnom uglu ovog trga bila je vrlo stara kapela sv. Antuna opata. Ona se spominje 1418. godine, a kasnije češće.¹⁰⁸ Imala je zidani svod i bila sjedište bratovštine »Bombardieri«. Ona se još spominje 1790. godine i nalazi se u planu iz 1822. godine.¹⁰⁹

U ovoj se kapeli štovala i sv. Barbara, pa se često naziva i njenim imenom. Kapela s imenom sv. Barbare spominje se 1377. godine.¹¹⁰

Do ovog trga na zapad sezala je rimska terma, koja je imala svoj centar na mjestu gdje se sada nalazi katedrala. Možda je bio s ovog trga i jedan od ulaza u nju.

Ovdje je uvijek bilo dosta prodavaonica, jer je to i dio glavne ulice. Seljaci iz obližnjih sela i sada često ondje prodaju povrće i druge proizvode.

3) *Pianka (Pianca — plancha)*

Pianka se naziva ono raskršće na istočnom dijelu grada gdje se sastaju dekumana i ulica zvana Galija. Karakteriziraju ga dva mosta preko dekumana. Jedan ponešto istočnije, a drugi zapadnije od ovog mjesta. Ovo se križište u ranijim dokumentima ne naziva trgom. Tek u 18. stoljeću katkada ga zamjenjuju s Pijacetom, pa i njega tako nazivlju. No ipak se veoma često spominje kao vrlo živi centar.

Na tom prostoru bila je kapela sv. Kristofora. U jednom dokumentu iz 1459. godine kaže se za ovaj predio »contrata S. Cristoforo di Pianca«.¹¹¹ Kasnije se spominje vrlo često na sličan način. U ovom predjelu bilo je uvijek dosta trgovina i plemićkih kuća: Cicuta, Černica, Zuttinis (Cetinić), Bomartin, Nave, itd.

Budući da se ovaj prošireni i živi prostor nalazi zapravo blizu Pizanskih vratiju, nije isključeno da je ovo ipak bio trg u vezi s Pizanskim vratima.

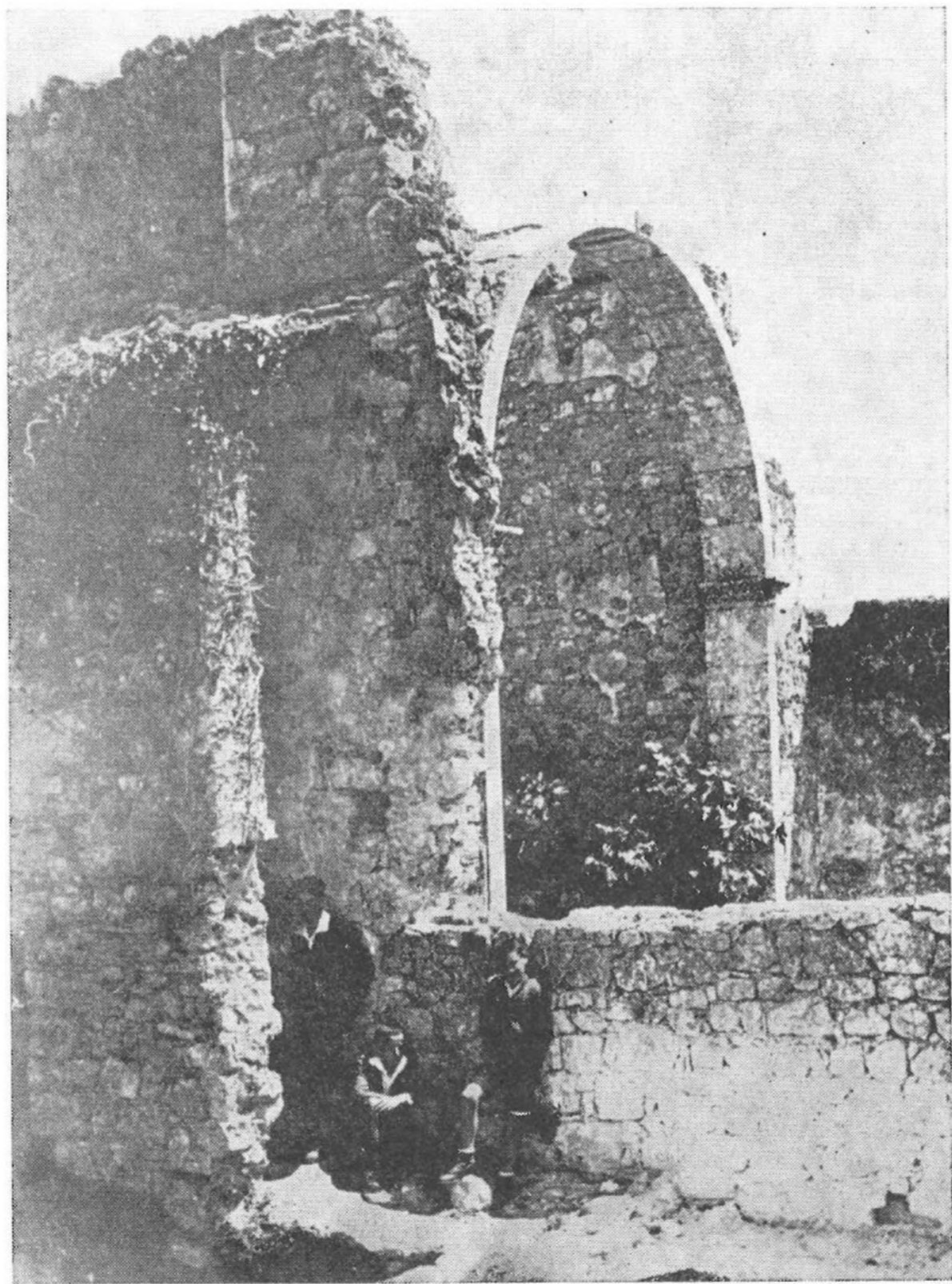
4) *Trg sv. Mihovila*

Ovaj trg je postojao, a i danas postoji uz gornja vrata pred crkvom sv. Mihovila, današnjom crkvom Majke Božje od Zdravlja. Spominje se u jednom ugovoru od 15. XII 1283. godine.¹¹² Kasnije se slabo spominje. Ovaj trg nije bio u trgovačkom pogledu prometan. Postajao je polako crkvenim trgom. Uz njega su se nalazila četiri samostana. Uz sama gornja vrata na sjeveru samostan franjevac konventualaca (sada tre-

Crkva Majke Božje od zdravlja (XI—XII st.) sa zvoni-
kom i franjevačka crkva sa zvo-
nikom (XIII st.)

ćoredaca) s crkvom sv. Franje. Do Gornjih vratiju na istočnoj strani samostan benediktinaca s crkvom sv. Mihovila. Na južnoj strani trga samostan klarisa s crkvom Navještenja Marijina. Na jugozapadnoj strani samostan benediktinki s crkvom Uznesenja Marijina. Samostan i crkva sv. Franje i samostan benediktinki postoje i danas. Postoji i crkva sv. Mihovila pod imenom Majka Božja od zdravlja. Samostan klarisa postoji djelomično, ali u njemu su danas gimnazija i privatni stanovi. Redovnice klarise su se početkom 19. stoljeća sjedinile s benediktinkama, Posljednji ostaci crkve nestali su malo nakon prvog svjetskog rata.

Trijumfalni luk i dio zidina nestale crkve Navještenja Marijina, bivšeg samostana klarisa; fotografija iz vremena oko I sv. rata

III ULICE

Cilj ovih redaka nije da se istraži kada je pojedina ulica nastala. To je nemoguće pomoću pisanih spomenika, kojih ima ponajviše tek od početka 16. stoljeća. Rijetki sežu do 12. stoljeća. Pokušat ću navesti područja pojedinih »kuntrada« po njihovim povijesnim imenima s najranijim podacima o njima. Želim također upozoriti na porijeklo bar nekih značajnijih građevina. To će baciti ponešto svjetla na to otkad je stanovita ulica takova kakva jest, odnosno na to kada su se zbile promjene i eventualni poremećaji prvotnog rasporeda.

A. Kardo i dekuman

Krk je u osnovi sačuvao svoje rimsko municipijalno uređenje sve do početka 19. stoljeća kad je Austrija postepeno uvela svoj način uprave.¹¹³ Isto tako sačuvao je svoj topografski položaj od ilirskog, ili bar od rimskog doba do danas. O tome nam svjedoče gradske zidine, u kojima su se na mnogim mjestima sačuvali fragmenti iz predrimskog i rimskog doba. Sa stanovišta običaja tih naroda i doba gledamo i na raspored ulica u Krku.

Rečeno je da su već Etrušćani dijelili grad na četiri dijela pomoću kardusa i dekumana. Hram njihovog glavnog božanstva Tinije dominirao je na najvišem mjestu na sjeveru grada. Svojim pogledom prema jugu podijelio bi Tinije etrurski grad, kako su držali, na istočnu i zapadnu polovicu. Istočna se smatrala u svakom pogledu važnijom i sretnijom od zapadne. Druga os, koja je dijelila grad na sjevernu i južnu polovicu, bila je dekumana. Bila je determinirana izlazom i zapadom sunca. Tako su nastala četiri glavna dijela grada. Ove su četvrti dijelili redovito još na pola, pa su nastale osmine. Katkad su ih dijelili i dalje.¹¹⁴

Rimljani su mnogo toga preuzeli od Etrušćana, pa i njihov način osnivanja gradova. Budući da su Liburni bili saveznici Rimljana prije nego što su pali pod njihovu dominaciju, ne bi bilo neobično da su pod njihovim utjecajem već oni dali Krku približno ovakav raspored.¹¹⁵ Petar Kandler kaže za tloris Krka da ima stvarno oblik kvadrata, koji je na krajevima malo deformiran i sužen zbog položaja na kojem se Krk nalazi. To je kosa ploha brežuljka, koja se prostire između dviju dolina do obale. On tvrdi da svaka stranica ovog kvadrata ima oko 300 rimskih koračaja. Tloris grada je razdijeljen na 8 otoka (insula) pomoću 8 kala. Svaka insula je u biti kvadrat sa stranicom od 100 rimskih koračaja. Ako se uzme u obzir površina ulica, i onih uz bedeme, površina svega tlorisa iznosi 104.400 kvadratnih rimskih koračaja. To predstavlja prema Kandleru 1/5 rimskog akampamenta, tipičnu površinu jednog grada.¹¹⁶

a) Kardo

Ako promatramo ovu os, koja ide od katedrale do Gornjih vratiju, vidjet ćemo da nije ravna. Prva polovica sačuvala je uglavnom ravni pravac i originalni smjer. Tada počinje skretati prema istoku da se do kraja udalji od osi preko 20 metara.

Radi lakšeg istraživanja ovog skretanja, odnosno raznih elemenata kojim je fiksirano doba posljednjih skretanja, treba ovu ulicu razdijeliti na 4 dijela. Ti dijelovi su zapravo prirodno određeni. Prvi ide od katedrale do dekumana, drugi od dekumana do prve s njom usporedne ulice (ulica sv. Ursule), treći od ove ulice do druge dekumanove usporednice (ulice sv. Marka-Galija), četvrti otuda do Gornjih vratiju.

Istočni rub prvog dijela bio je u rimsko doba određen zapadnim perimetralnim zidom terme, odnosno njenim zgradama. Na ruševine terme došla je u 5. stoljeću katedrala i djelomično njeno groblje. Pro-

Sv. Kvirin s nadvojem prema Katedrali, zvonik, dio karda; sprijeda lijevo bivša kapela Sv. Ivana E.

čelje predvorja katedrale ležalo je na istočnom rubu ovog dijela. Kasnije je onamo pomaknuto pročelje same katedrale. Do katedrale na sjever razvilo se groblje. Tijekom vremena na groblju je podignuto više kapela. Čini se da su i neke prostorije terme prilagođene za kapele. Među njima, do katedrale, bila je i kapela sv. Ivana Evanđeliste. Ona postoji i danas kao zgrada u kojoj se nalazi općinski sud. I ta vrlo stara kapela leži i danas na istočnom rubu ovog dijela. Gdje nije bilo

zgrada na ovom rubu kardusa, bio je zid groblja, kako to razabiremo još iz vizitacije 1565. godine. Pri vrhu su vjerojatno ostaci terme prerađeni u stambene zgrade. One su, čini se, prilikom posljednjih preinaka krajem 18. stoljeća pomaknute malo na zapad.¹¹⁷

Nasuprot katedrale, na zapadnom rubu kardusa, leži istočni bočni zid donje crkve sv. Kvirina, koja najvjerojatnije potječe iz 11. stoljeća. Podignuta je nad nekim rimskim slojem, kako su pokazala istraživanja. Gornja crkva sv. Kvirina nadvila se nad kardusom. Pred sv. Kvirinom do zapadnog ruba kardusa bilo je također do 1815. godine groblje. Danas je tu oko 20 metara slobodnog prostora. Do ovog prostora nalazi se veća zgrada s prigradnjom. Na ovom se prostoru spominju neke zgrade u 16. stoljeću.¹¹⁸ Ova zgrada je pregrađena, kako sve okolnosti govore, krajem 17. stoljeća.¹¹⁹ Dio od obale, odnosno od katedrale do dekumana sačuvao je kako vidimo prvotni smjer i širinu.

Tako je uglavnom sačuvan i drugi dio od dekumana do prve ulice usporednice. Taj dio je prvotno započinjao na »starom trgu — piazzeta«, koji je djelomično još sačuvan. Prva je značajnija zgrada do trga na istočnom rubu ona s karakterističnim romaničkim portalom. Na njoj je moguće razabrati tri sloja. Prizemno nastariji sloj zidan je neobrađenim kamenom, koji nije svrstan u redove. Prvi kat predstavlja drugi sloj, koji potječe iz romaničkog razdoblja. To su poluobrađeni manji kvadri postavljeni u horizontalnim redovima. Imposti na prozorima ovog kata i portal imaju romaničke karakteristike. Drugi kat je opet bez reda, te pripada razdoblju nakon gotike. Smatram da se ovdje radi o zgradama o kojima je govor u kupoprodajnom ugovoru iz 1515. godine. U tom ugovoru spominju se na ovom području dvije kuće, koje su tada pripadale samostanu konventualaca u Krku. One su bile u krajnje ruševnom stanju. Kupio ih je plemić Bernardin Bomartin, jer su bile do njegove kuće, pa ih je kasnije pregradio.¹²⁰

Druga značajna zgrada za određivanje smjera ovog istočnog ruba bila je kapela sv. Ursule. Ona se nalazila na vrhu ovog dijela, tako da je pročelje (odnosno loža) nekada ležala na istočnom rubu kardusa. Svojim sjevernim bokom ležala je na južnom rubu dekumanine usporednice. Ona je vrlo stara. Već 1395. godine čitavo se ovo područje naziva po njoj.¹²¹

Između spomenute zgrade na početku istočnog ruba i ove kapele, odnosno zgrade koja se nalazi na njenom mjestu, ima više zgrada s romaničkim i gotičkim tragovima.

Na početku zapadnog ruba ovog dijela, odnosno na sjeverozapadnom uglu Starog trga nalazila se još 1822. godine kapela sv. Antuna opata i sv. Barbare. Prvi slučajni spomen o njoj imamo, kako je rečeno, iz 1377. godine. Radi se i ovdje o svecima ranokršćanskog razdoblja. Kapelica je bila malena, imala je zidani svod.¹²² Prva zgrada na trgu na zapadnom rubu kao da je iz romaničkog ili barem iz gotičkog razdoblja, iako su vrata kasnije pregrađena. Druga je vjerojatno mnogo starija, djelomično pregrađivana. U njenom dvorištu nađene su 1965.

godine rimske opeke, fragmenti amfora i rimskog stakla. Ima i drugih neistraženih indicija. U susjednim zgradama u dvorištu ima očito vrlo starih slojeva što se vidi po postojećoj žbuci zida.

S drugom zgradom sa zapadne strane spojena je nadvojem preko prolaza zgrada Stalnog kaptola. Ona je krajem prošlog stoljeća pregrađena od dviju manjih starih zgrada.¹²³ Na njenom sjevernom uglu nalazio se do nedavno fragment starog kamenog glagoljičkog natpisa. Sada je smješten na zidu u predvorju zgrade. I ostale zgrade na zapadnom rubu ovog dijela pravilno su poredane, iako su sve pregrađivane, pa možemo reći da se ova dva prva dijela gotovo ništa nisu mijenjala, barem od rimskog doba.

Kraj kapele sv. Ursule počinje treći dio i prvo skretanje kardusa prema istoku. Tu na sjevernom rubu uličice sv. Ursule stoji zgrada koja je stala na put ravnom toku kardusa i pomaknula njegov zapadni rub za oko osam metara istočnije. Ona stoji na početku trećeg dijela. Nju slijede još dvije zgrade, a onda se zapadni rub kardusa pomiče na istok, opet za desetak metara, odatle slijedi niz od pet stambenih zgrada u jednom pravcu. Sve su ove zgrade stare i pregrađivane, ali o tome nema posebnih podataka.

Istočni rub ovog trećeg dijela počinje s ovećom zgradom koja danas pokazuje barokno obilježje. Ima na njoj i starijih tragova. Na pročelju, koje gleda na uličicu sv. Ursule, grb je plemićke obitelji Nave. Isto tako u kući, na cisterni, grb je s natpisom: S(ilvestro) N(ave)

P.	L.	N.
C.	et	A.
D.	1694.	B.

Ta je notarska porodica porijeklom iz Mletaka, a spominje se u Krku početkom 16. stoljeća. Za ovu kuću ili dio ovog kompleksa znamo da ju je kupio Lorenzo Nave od baštinka porodice Stucci 1667. godine.¹²⁴ I ova kuća ima preko karda most. Nešto iza nje kardo se pomiče, kako smo vidjeli, prema istoku. Taj dio istočnog ruba određuje zid jednog vrta, a onda dolazi ruševina jedne vrlo stare zgrade, koja ima romaničku strukturu zida. Zidana je malim, poluobrađenim kvadrima, postavljenim u redove.

Tako se dolazi na vrh trećeg dijela, do malene i uske uličice, druge dekumanove usporednice. Na južnom su joj rubu stare zgrade, a sa sjeveroistočne strane uglavnom samostanske zgrade i samostanski vrtovi. Do ove uličice na istoku vodi Galija, u sredini kardo, a zapadno uličica sv. Marka, koja se preko ove uličice na istok produžuje u put između samostana benediktinki i bivšeg samostana klarisa. Već davno na ovoj uličici prestaje grad u užem smislu, a počinje područje samostana.

Najzapadnije nalazi se samostan benediktinki, koji seže do ove uličice. U njemu su i danas redovnice. Spominje se 1223. godine.¹²⁵ Malo istočnije, preko puteljka do samostana benediktinki bio je do početka 19. stoljeća samostan klarisa, osim crkve, uglavnom stoji i danas. On

se prvi put spominje 1280. godine.¹²⁶ Njegovi vrtovi išli su na zapad do ove ulice, a na istok do zapadnog ruba karda, sve do trga sv. Mihovila. Njegova crkva bila je u ovom vrtu, apsida je gledala prema istoku, a pročelje na uličicu iza samostana. Posljednji su joj tragovi nestali malo iza prvog svjetskog rata.

Na istočnoj strani karda, gotovo tik uz Gornja vrata, bio je samostan benediktinaca s crkvom sv. Mihovila. Crkva sa zvonikom u pročelju leži na istočnom rubu karda. Samostan je nestao, tek su se djelomično sačuvale zidine. Vrt mu je sezao također do spomenute uličice. Spominje se u oporuci Spreze de Dominico 1271. godine. Potječe najvjerojatnije iz 11. stoljeća.¹²⁷

Četvrti je samostan — samostan konventualaca, sada trećoredaca, koji leži na gradskim zidinama uz sama Gornja vrata. On se također spominje u oporuci udovice Spreze 1271. godine.¹²⁸

Danas se, dakle, posljednji dio karda probija na istok, među zonama ovih samostana do Gornjih vratiju. Od 11. do polovice 13. stoljeća na ovom su se području nalazila četiri samostana. Jedan muški i jedan ženski samostan benediktinskog reda, i zatim po jedan muški i ženski franjevačkog reda. Vjerojatno to ukazuje na određenu tradiciju i kršćansku i pretkršćansku; na kapitolij. Nije isključeno da je postepeno formiranje ovog samostanskog područja sa zgradama i vrtovima bio uzrok skretanju kardusa.

b) Dekumana

Ova os dijeli Krk na sjevernu i južnu polovicu. Išla je od Pizanskih vratiju, uglavnom u ravnom pravcu preko Velikog trga do Velikih vratiju na obali. Pri kraju svoga toka danas skreće prema sjeveru do trga. Čini se da je ovo skretanje prouzrokovala rimska terma, pa to ukazuje na to da je ova ulica postojala i prije nego što su Rimljani zaposjeli Krk.

U dokumentima nazivlje se »strada magna« ali to je rijetko. Ponajviše se pojedini njeni dijelovi nazivlju određenim imenima: »contrada Porta Pisana«, »contrada della Madonnetta« »Pianca«, »Piazzetta«, »contrada di S. Dominico«, »contrada di S. Cattarina«.¹²⁹

Prva uličica do Pizanskih vratiju koja ide prema sjeveru zove se Bombe. U njoj je bila vrlo stara kapela sv. Jurja, za koju imamo prvi podatak od 8. X 1422.¹³⁰ Ova kapela je, kako sve govori, bila pri dnu ove uličice, tako da je bokom ležala na dekumanu. Danas je na onom mjestu, djelomično, stambena zgrada fotografa Wilhelma. Kad su se 1969. godine neposredno iza ove zgrade kopali temelji za garažu, opazio sam još sačuvan manji dio zida koji je išao usporedo s kućom. Zidan je kamenom u redovima. Na onom mjestu u zemlji bilo je ostataka rimskih opeka, amfora i stakla. Tradicija kaže da je stvarno ondje bila neka kapela.

Nešto dalje prema središtu grada postoji i danas nadvoj preko ulice. On pripada kući koja leži na sjevernom rubu dekumane. Godine 1459. ostavila je tu kuću konventualcima u Krku Matija Tignano kao legat. Ta kuća je 1503. godine još uvijek pripadala konventualcima u Krku i zvali su je »domus magna«. U dokumentu se kaže da je bila nekoć »qu. Dominae Antoniae Brut«. Nadvoj preko puta zove »Castratellus« i kaže se o njemu da leži nad dva lijepa luka. Oslanjao se na ovu kuću, a s druge strane na drugu, koje danas nema, ali je ostalo ne-

Magna domus, koja se spominje 1459. god. s romaničkim nadvojem preko dekumane; u nastavku se vidi dio južne Zut-tinisove kuće s nadvojem preko ulice

što zida. Lukovi su bili do nedavna vidljivi. Oni su od lijepo obrađena kamena. Na žalost, nedavno su ožbukani cementnom žbukom, a na mostu je nešto i dograđeno.¹³¹

Pod ovim nadvojem nalazi se u niši stari kip Majke Božje, koji se ovdje spominje već 1539. godine. Po njoj se i ovaj kraj zove »cuntrada della Madonnetta«.¹³² Ovaj se kip i predio u spisima često spominje. Kip se i danas nalazi ondje.

Nešto dalje je raskršće Pianka. Na njemu je bila kapela sv. Kristofora, koja se spominje 1459. Za tu kapelu stoji u jednom dokumentu da je podno Galije »na putu za Pizanska vrata«.¹³³

Na samoj Pijanki, na južnom rubu dekumana, nalazi se oveća kamena zgrada, građena od kamena tesanca u zidovima. Šire joj je pročelje na dekumanu, a užje na puteljku koji ide do Kamplina. Ona ima

danas prizemlje i dva kata. Na svakom uglu šireg pročelja ima po jedan veliki romanički modiljon. Ima i drugih romaničkih elemenata, kao i gotičkih. Za ovu kuću kaže tradicija da je bila frankopanski dvor. Povjesničar Ivan Feretić također kaže da je to bio frankopanski dvor i da je ranije imala četiri kata.¹³⁴

Do ovog raskršća na zapadnoj strani nalaze se dvije zgrade međusobno povezane mostom preko dekumana. jedna je na sjevernom rubu

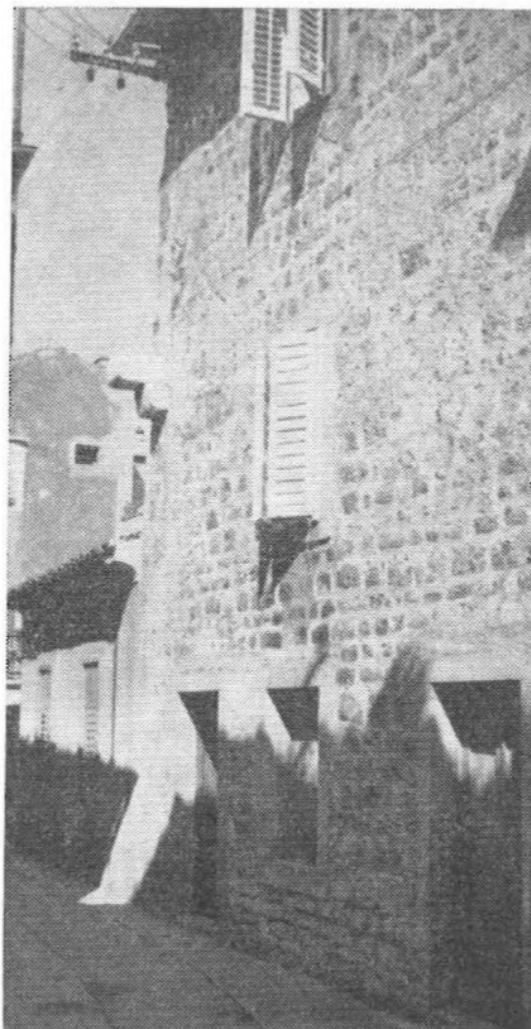

Predmnijevana frankopanska zgrada

dekumane, a istočno pročelje ima na zapadnom rubu Galiije. Druga je na južnom rubu dekumane, a istočna duža strana zgrade nalazi se na zapadnom rubu uličice koja kao produženje Galiije ide preko Pianke do Kamplina. Čini se da su obadvije ove zgrade pripadale plemićkoj obitelji Zuttinis. Na zidu u dvorištu sjeverne zgrade (sada u novoj drvarnici) nalazi se grb ove obitelji, po svemu sudeći s kraja 15. ili s početka 16. stoljeća. Ova kuća ima cisternu preko dekumane, u dvorištu južne zgrade. Njome se imaju pravo služiti stanovnici obadvije zgrade. Na grliću cisterne nalazi se također grb ove obitelji, ali baroknog oblika, a navedena je godina 1655. Isti grb nalazi se i na trećoj zgradi što stoji do ove južne, i to na strani koja gleda na spomenutu uličicu. Grb je također baroknog oblika. Na ovom se području spominju zgrade u vlasništvu obitelji Zuttinis (Cetinić) početkom 16. stoljeća.¹³⁵

Zgrada koja stoji na sjevernom rubu dekumanata vjerojatno nije bitno mijenjala svoje lice od 15. stoljeća na ovamo. Ona ima prizemlje i dva kata. Iznutra je podijeljena debelim zidom u smjeru istok-zapad, od dna do vrha. Na tom zidu, na drugom katu, postoji dimnjak i ognjište koje je sada zatvoreno. Ipak se vide pragovi od obrađenog kamena, kanalizirani na način renesansnog klesarstva. Sada je ova zgrada spo-

jena vratima i razdiobom prostorija u jednu. Na prvom katu postoji ulaz na spomenuti most do južne zgrade. Po svemu sudeći, to nisu vrata, već renesansni prozor, s polukružnim završetkom, s obrađenim pragovima i polukrugom. Donji prag ne leži na podu, nego u onoj visini kako je to uobičajeno za prozore. Otvor je i prenizak za vrata. Uz taj otvor na mostu kamena je ploča, široka možda 50 cm. Ostalo popločenje mosta je od opeka. Dakle, ne radi se o popločanju, već o balkoniću uz prozor, a ploča je vjerojatno stajala na konzolama.

Predmnijevana frankopanska zgrada

Na pragu ove zgrade, na ulazu u prvi kat sa zapadne strane, nalazi se nepoznati grb u lovor-vijencu. Pred njim se nalazi slovo F, a iza njega slovo T. Ukoliko slova ne označavaju inicijale klesara, mogla bi se odnositi na kanonika Franju Terzmana, koji je bio u Krku ugledna ličnost u prvoj polovici 16. stoljeća. Grb bi mogao pripadati tom dobu.

Na ulazu u dvorište južne zgrade nalazi se barokni grb obitelji Pozzo-Balbi, kojoj je ta kuća kasnije pripadala. Obitelj susrećemo u Krku oko 1700. Nestaje s padom Austrije.

Na južnoj strani dekumane, do dvorišta ovog kompleksa, nalazi se kapela sv. Josipa (zapravo M. Božje Karmelske). Pripadala je obitelji Zuttinis. Spominje se prigodom vizitacije 1685. godine.¹³⁶ Njen istočni zid izvana ima više tragova koji podsjećaju na neku stariju zgradu koja je ondje nekoć postojala. Do ove kapele na zapadnoj strani postoji dvorište. Na ulazu je arhivolt, izrazito romaničkog porijekla. Na ovoj južnoj strani nalaze se do križišta s kardom još neke zgrade, koje su većinom u novije vrijeme pregrađivane. O njima nemamo sigurnih podataka.

Na sjevernoj strani dekumane, do spomenute zgrade Zuttinis, nalazi se zgrada koja ima na ulaznom nadvratniku grb s karakteristikom janjeta. Pod vrhom pročelja ima lijepo izrađene i dobro sačuvane saracene. Zgrada pripada razdoblju romanike, a portal možda gotici. Zgrada je pripadala plemićkoj obitelji Mitis. Otuda i janje u grbu kao znak blagosti. Obitelj se spominje u dokumentima početkom 18. stoljeća i nije poznato od kada potječe.¹³⁷

Do ove zgrade prema zapadu postoji veća dvokatnica s barokiziranim pročeljem. Pripadala je obitelji Celebrini, koja se spominje u Krku oko 1700. godine. U njoj je bio za vrijeme Austrije i stare Jugoslavije kotarski sud. O ovoj zgradi u ranijem razdoblju dokumenti ne govore ništa. Sa stražnje strane ove zgrade vide se neki mnogo stariji elementi: kamene konzole i kameni žljebovi pod krovijem za odvod vode, neki pragovi i slično.

Prelazimo preko drugih zgrada i trga »Piazzetta« (Stari trg), o kome je već bilo govora. Na sjevernom rubu ulice dvadesetak metara zapadnije od Starog trga nalazila se do 1826. godine stara kapela sv. Dominika. Ovu kapelu našao je vizitator 1532. godine kao ruševinu bez krova. Kasnije su je popravili. Godine 1614. spominje se da ima pred vratima i ložu. Krajem 18. stoljeća bila je opet dosta zapuštena, pa ju je svećenik Teffe popravio i posvetio sv. Vinku Ferrariju. Ona je svojim južnim bokom ležala na dekumanu malo zapadnije od uskog prolaza što ide od dekumana do slijeve uličice zvane Geto.³¹⁸

Malo dalje iza kako ulica zaokreće prema trgu, na zapadnom rubu, nalazila se vrlo stara kapela sv. Katarine. Već 1526. nazivlje se po njoj čitavo ovo područje. Prigodom vizitacije 1565. godine tvrdi se da ju je sagradila porodica Zarin i da ima »vetustissima pala« — veoma staru palu. Iz zapisnika vizitacije 1659. godine snaznajemo da je te godine u ovu kapelu prenesen titul kapele sv. Ivana de Cestello (»od košarice«).

Nasuprot ove kapele, na istočnoj strani ovog dijela ulice, spominje se 1526. godine stambena zgrada obitelji Mata Gaudenta. Vinciguerra za njega kaže da je »kreatura kneza Ivana Frankopana«.¹³⁹ I kapela sv. Katarine kao i ova zgrada dokaz su da je ovo skretanje prema trgu postojalo prije Vinciguerrine reforme trga.

Na ovoj osi naveo sam nekoliko objekata za koje se mogu navesti dokumenti i drugi sigurni dokazi, barem iz 13. 14. i 15. stoljeća. I neke indicije vode izravno do rimskog i ilirskog doba. Istraživanja bi pokazala

da su mnoge od ovih zgrada često pregrađivane, od najstarijeg doba do danas. Mijenjali su se vanjsko lice i gospodari, ali je kroz sve te vijekove i generacije ova os, uz minimalna skretanja, osim pri dnu, spajala Velika s Pizanskim vratima.

B. Ulice sjeverno od dekumana

1) Ulica Bombe

Prva uličica do Pizanskih vratiju, koja od dekumana ide prema sjeveru, to jest prema Gornjim vratima, zove se Bombe. Ne znamo na temelju čega je nastao ovaj naziv. Susrećemo ga u dokumentima prvi put 1502. godine.¹⁴⁰ Kasnije ga nalazimo češće. Među domaćim Krčanima živi još i danas. Svatko od njih zna gdje su Bombe.

Već je rečeno da je na ovom putu bila vrlo stara kapela sv. Jurja, pa se ovaj predio i zove po ovoj kapeli. Pod nazivom kuntrada sv. Jurja spominje se 8. X 1422. Kasnije se često spominje i jedno i drugo: »Sv. Juraj ili Bombe«.¹⁴¹

Ova uličica se sastaje s Galijom malo pred drugom usporednicom dekumana. Danas nema mnogo zgrada, a one koje postoje većinom su pregrađene. Na jednoj od ovih zgrada vide se na pragovima prozora tragovi gotičkog stila. Na dva mjesta spojena je uskim prolazima s Galijom, u njima ima također starijih zgrada.

2) Galija

Druga ulica od Pizanskih vratiju, usmjerena od dekumana na sjever, zove se Galija. Ona počinje na Pianki. Po već spomenutoj uličici, koja ide od Pianke prema jugu, produžuje se čak izravno do Kamplina. Pri vrhu svog toka susreće se s uličicom Bombe. Malo sjevernije i s kardom, pa s njime stopljena nastavlja do Gornjih vratiju.

Naziv Galija prvi se put spominje u sačuvanim spisima 1419. godine.¹⁴² Poslije se često spominje pod ovim imenom. Zove se tako i danas. U dokumentima se još nazivlje ulicom »Cale magna«, »Maura cal«.¹⁴³

Karakterističan je naziv »Maura cal«. To zapravo znači isto što Cale magna-Velika vrata. Maura je riječ starog dalmatinsko-latinskog narječja, kojim se govorilo u Krku i nekim dalmatinskim gradovima koji su dugo sačuvali romansko obilježje. Najdulje se sačuvalo u Krku, u obiteljskom prometu. Donekle ga je još znao Antun Udina, zvani Burbur. Umro je 1896. godine. U arhivima ne nalazimo nijednog spisa na ovom govoru. Na njemu su sačuvani nazivi nekih predjela: Basalca, Basalca nova, Re maur, Liza Maura, Valdavait, Valdimork, Cancun, Gherbacein, itd. Ime »Maura cal« vraća nas u davne vijekove rimskog doba i govori da ulica s imenom na ovom starom rimskom narječju postoji od toga doba. Dakako, to vrijedi i za druge ulice i uličice koje su s njom u vezi.¹⁴⁴

Ova ulica nije mijenjala smjer, a uglavnom ni širinu: na to ukazuju mnoge okolnosti. Tako crkva sv. Petra, sv. Matina, sv. Kristofora, sv. Dominika, ostaci jedne krušne peći, itd.

Crkva sv. Petra ap. danas je stambena zgrada. U prizemlju te zgrade sačuvana je apsida i lađa crkve. Ona se nalazi tamo gdje ulica sv. Ursule probija na Galiju. Njen istočni uzdužni zid leži na zapadnoj strani Galije, a pročelje na ulici sv. Ursule. Apsida gleda prema jugu. Na prvi spomen o njoj nailazimo u jednom dokumentu od 8. V 1295. godine. Tu se govori o jednom ugovoru učinjenom »... in ecclesia S. Petri in medio civitatis«-u crkvi sv. Petra usred grada. Na isti način

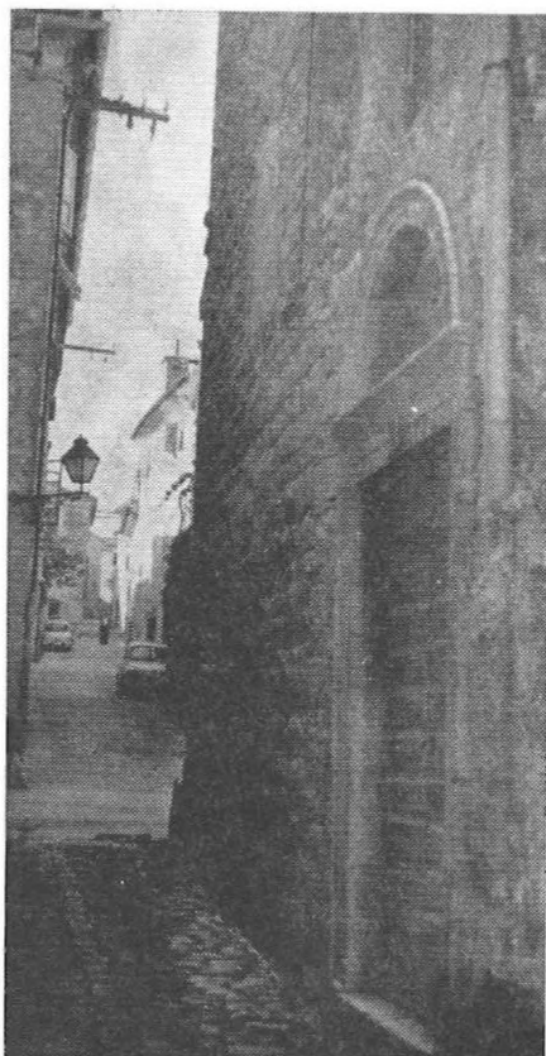

Galija (Maura cal); lijevo na vrhu ruševine kapele sv. Martina, desno, nasuprot ovoj kuća, koja je bila bivša kapela sv. Petra

opet 1317. godine.¹⁴⁵ Spominju je biskupske i apostolske vizitacije. U nju su oko 1659. godine prenijeli bratovštinu tada porušene kapele sv. Stjepana na groblju katedrale. U crkvi je podignut i oltar sv. Stjepana mučenika, pa se ova crkva nakon toga često naziva i sv. Stjepan. Crkva je sve više propadala, pa je vizitator 1790. godine naredio da je se napusti.¹⁴⁶ Dvije godine kasnije bila je prodana privatnicima i doskora pretvorena u stambenu zgradu.¹⁴⁷ Oznaka »in medio civitatis« — »usred grada«, kojom se označava položaj ove crkve govori da se i onda grad širio na sve strane od te kapele.

Nasuprot ove crkve, malo niže, na istočnom rubu Galije, bila je crkva sv. **Martina**. Njeni zidovi, gotovo do krovišta, sačuvani su još i

danas. Djelomično i apsida. Pročelje je imala na ulicu, a apsidu okrenutu prema istoku. Zidana je malenim poluobrađenim kamenim kvadrima u redovima. U početku, vjerojatno nije imala u pročelju mali zvonik. Dobila ga je svakako oko 1659. godine.¹⁴⁸ Prvi put se spominje, koliko je poznato, 1338. godine, prigodom ubiranja taksi za Sv. stolicu.¹⁴⁹ Zatim u dokumentu iz 1488. godine. Tu u bilješci stoji da se ova crkva nalazi na ulici »Calle grande«.¹⁵⁰ Za nju kaže vizitator 1532. godine da nema krovišta ni vratiju, i da je treba srušiti. Ipak je kasnije bila popravljena više puta. Tako ju je vizitator 1659. godine našao u vrlo dobrom stanju. Popravljena je bila i 1721. godine. Osim malih preki-

»Galija« s uličicom prema
Kamplinu; desno »frankopanska«
kuća

da, trajno je u funkciji do kraja 18. stoljeća, kad je nakon ukidanja bratovština i ona bila prodana kao i neke druge kapele.¹⁵¹

Prema redu po kojem su vizitatori obilazili pojedine crkve i kapele zaključujemo da je kapela **sv. Nedjelje** (S. Dominicae) bila na istočnom rubu Galije, pri dnu, blizu Pianke. Do nje na istoj strani morala je biti kapela sv. Kristofora. Zapravo na samoj Pianki. Smatram da i ove kapele još uvijek postoje kao stambene kuće. Za sv. Nedjelju kaže

se u vizitaciji 1532. godine da je u lošem stanju.¹⁵² I po njoj se nekad zove onaj predio i čitava Galija. Tako 1692. godine »contrada della Galera, sive di S. Dominica«, a 1743. godine »contrada S. Domeniga in Galia.«¹⁵³

Galija je puna starijih zgrada kao i one dvije uličice kojima je spojena s ulicom Bombe. Na nekim zgradama ima i natpisa. U vizitaciji 1565. godine tvrdi se da je mesar Zvane Šubić odredio baštinicima svojih kuća oko sv. Matina da moraju uzdržavati ovu crkvu.¹⁵⁴

U ovoj ulici imao je samostan konventualaca jednu kuću i krušnu peć, koja je prodana 1419. godine. Prema drugom dokumentu samostan još uvijek ondje ima kuću, i ta peć još uvijek postoji 1692. godine.¹⁵⁵ Čini se da postoji i danas, ispod terase jedne zgrade na istočnom rubu Galije, do kapele sv. Nedjelje, blizu Pianke. Pitao sam gospodaricu jedne od tih kuća, pa mi je rekla kako je čula od svojih roditelja da je to bio »samostan«. Očito je sačuvana tradicija da je to bila samostanska zgrada. Na ulazu u dvorište s desne strane nalazi se manje zdanje s polukružnom kalotom i kratkim produženjem. Danas je u njemu iskopana jama za vapno, a nad njim je teresa kuće, koja je po svemu sudeći bila kapela sv. Nedjelje. Isprva sam mislio da se radi o nekoj vrlo malenoj kapeli, ali svod u obliku potpune polukugle pokazuje da to nije tako. Slične manje peći s ovakvim polukuglastim nadsvođenjem imala je ranije gotovo svaka naša kuća na otoku. Ovdje se vrlo vjerojatno radi o skromnoj, ali vrlo staroj javnoj peći.

3) Kontrada sv. Ursule

Po kapeli sv. Ursule zvala se, kako je već rečeno, prva usporednica dekumana od Galije do Pluja, zatim manji dio karda uz samu kapelu, pa uličica između Galije i karda, koja spaja dekuman s prvom usporednicom.

Na ovoj maloj uličici ima više starijih kuća, osobito na njenom istočnom rubu. Uz dekuman nalazi se već spomenuta kuća obitelji Celebrini, spojena mostom preko ove uličice sa susjednom kućom, koja je također pripadala ovoj obitelji.¹⁵⁶

Pri vrhu na istočnoj strani nalazi se portal jednog dvorišta. Portal je od kamena, obrađen je, i ima polukružni završetak. Završetak je čini se nešto istučen i opet krpan. Držim da je to portal bivše plemićke obitelji Steklin, spomenut u jednom dokumentu iz 1540. godine. U marginalnoj opaski spomenutog dokumenta netko je 1741. godine zapisao da je portal kuće o kojoj dokumenat govori imao natpis obitelji Steklin. Taj natpis da je otučen kad je nedavno kuću kupio Marko-Antun Zadro.¹⁵⁷ Obitelj Steklin spominje se u Krku u 15. st. i kasnije.¹⁵⁸ Portal bi prema obradi mogao pripadati 15. ili početku 16. stoljeća.

Na vrhu uličice, na istoj istočnoj strani, nalazi se kuća koja ima na gornjem pragu lovor vijenac i u njemu grb nepoznate obitelji, vje-

rojatno s početka 16. stoljeća. Grb ima tri polja. U srednjem je polju grozd grožđa i neko cvijeće. Malo je konkavan. Ova uličica spojena je s Galijom jednim prolazom na kojem je kuća s oznakama raznih doba. Na portalu jedne čita se natpis: »OSTIUM NON HOSTI-HOSTIUM, tj. vrata su otvorena gostima, ali ne neprijateljima. Uz natpis je zapisana i 1759. godina.

4) Kuntrada sv. Marka i Pluj

S trga sv. Mihovila vodi puteljak koji ide prema jugu između dva ženska samostana, samostana benediktinki i bivšeg samostana klarisa. Izlazeći iz područja samostana, susreće se s drugom usporednicom de-

Pogled na katedralu

kumane i s njom prosljeđuje prema jugozapadu do prve usporednice. Taj dio puta do prve usporednice zove se i danas kuntrada sv. Marka. Stapa se s prvom usporednicom, pa zajedno prosljeđuju do dekumana, odnosno do Velikog trga. Taj posljednji dio zvao se **Pluj**.

a) Kuntrada sv. Marka ili Pučanski put

Malo niže od druge usporednice, na istočnom rubu ovog puteljka, nalazila se stara kapela sv. Marka. I danas je sačuvana kao stambena kuća. Ona je označena u spomenutom planu Krka iz 1822. godine, tamo

gdje je danas kuća Antuna Babića. Na ovom putu ni vizitacije ni dokumenti ne spominju druge kapele osim kapelu sv. Marka. Nema zato nikakve sumnje da je ona kapela koja je u planu označena na ovom mjestu zaista kapela sv. Marka. To nam potvrđuje i spomenuta bilješka pok. dra Ivana Bolmarčića o obitelji koja je u to vrijeme živjela u onoj kući, »bivšoj kapeli svetog Marka«. Nedavno su u blizini ove kuće pronađeni i fragmenti kamenog lava s knjigom i poznatim natpisom: Ave Marce... Na pragu glavnih ulaznih vratiju, na bivšem pročelju kapele, nalazi se i danas isklesan križ starog oblika, sličan onome u timpanonu na sudnici iz 1191. godine. U dvorištu jedne kuće u blizini ove kapele nalazi se još uvijek u zidu, kod vratiju konobe, lijepi komad kamenog pletera, koji vjerojatno potječe od ove kapele.

U poznatoj relaciji iz 1481. godine Antun Vinciguerra tvrdi da je ova kapela izgrađena 1133. godine na uspomenu uspješne obrane Krka od gusara (corsari), kad se Krk stavio pod okrilje Mletaka. On tvrdi da je to zapisano nad gornjim pragom glavnih vratiju. Ova vrata imaju i danas nad gornjim pragom polukružni završetak s prostorom između praga i kruga za jedan timpanon sličan onome na sudnici. Prostor je danas bez timpanona, obično ožbukano.¹⁵⁹

Krčki kanonik Ivan, sin »Boncii Dragomiri«, daruje 1239. godine oltaru sv. Ivana u benediktinskom samostanu kod Gornjih vratiju crkvu koju je baštiniio sa svojim bratom Anthosiom i »sagradio« na čast Bogu na spomen sv. Marka Evanđeliste i sv. Kuzme i Damjana u ulici »de populo«—pučanskoj ulici. Ova je darovnica i sastavljena u predvorju navedenog samostana, kome se, uz put rečeno, ne zna točno za ubicaciju.¹⁶⁰

Mislim da se u oba slučaja radi o istoj crkvi sv. Marka, jer se u Krku uvijek spominje samo jedna crkva sv. Marka. Osim toga, već 1488. godine u ovoj crkvi postoji i oltar sv. Ivana Krstitelja. U to doba već se gubi opatija sv. Ivana izvan Gornjih vratiju, pa je vjerojatno prenesen titular u ovu njihovu crkvu u gradu.¹⁶¹

Crkva je bila siromašna, pa je često bila u lošem stanju i u situaciji da bude napuštena. Konačno je do toga došlo, bila je prodana na javnoj dražbi 1823. godine i kao i neke druge kapele prešla pod upravu javnih dobara.¹⁶² Crkvu je, dakle, 1133. godine podigao narod, ali nije bila dotirana, pa nije imala prihoda. Zbog toga je već 1239. godine bila u privatnim rukama i temeljito popravljena. Sinovi Bonifacija Dragomira su je, kako kaže dokumenat, baštinili i »sazidali«. Neće biti da je tako. Ako su je baštinili, znači da je već postojala, ali je bila u lošem stanju, pa su je temeljito uredili. Tu saznajemo da se ovaj put zvao »de populo«—pučanski. Vjerojatno se misli na siromašni dio grada. Ovo je zaista desna strana, gledajući s vrha grada, pa bi to potvrđivalo najstarije porijeklo prema iznesenoj koncepciji.

Od ovog puta uski puteljak vodi do ulice sv. Ane i uz njega su sada samo vrtovi. Krčani ga zovu Androna. To je, čini se, zapravo općeniti naziv za prolaze.

b) *Pluj*

Tamo gdje se sastaju prva usporednica dekumana i kuntrada sv. Marka put silazi prema zapadu, dosta naglo do trga. Imamo više dokumenata u kojima se ova ulica nazivlje Pluj. Tako 1630. godine u jednom se dokumentu kaže: »Ploi presso la Piazza grande«-Ploj kraj Velikog trga. I 1672. godine: »... in contrada Plui«-u kuntradi Pluj, itd. Riječ »pluj« ili »ploj« znači strminu po kojoj za kišnih dana teče obilno i naglo voda koja se sabire s više strana. Ova je riječ od latinske riječi *pluvia*, *impluvium*, dvorište u koje se slijeva kiša s krovova trijemova. Oblik je bez dvojbe starog krčkog narječja, pa nam i on govori o starosti ovog puta, o tome da potječe barem iz rimskog doba.¹⁶³

I u ovoj ulici ima dosta starih, zgurenih kuća s jedne i druge strane. Na dva mjesta i ovdje su kuće spojene nadvojem preko ulice. Ima zgrada i s grbovima, ali za sada nema točnih podataka o njima. Na žalost i ovdje se ambijent kvvari pregradnjama.

5) **Ulica sv. Ante**

Ova se ulica diže od Velikog trga do Trga sv. Mihovila, odnosno do Gornjih vratiju. Zove se po kapeli sv. Ane, koja i danas postoji. Zgrade na njenom zapadnom rubu ili se nalaze do gradskih zidina, ili komuniciraju s njima preko vrtova.

Na ovoj ulici imamo više starih zgrada, samostan, crkvu i kapele, što nam svjedoči da se tu dugih stoljeća nisu zbile nikakve promjene u pogledu smjera ili širine ulice. Odmah do trga, s jednim pročeljem na samom trgu, a s drugim na zapadnom rubu ove ulice, bila je loža nad kojom je bio kat za fontik. Za taj fontik se 1721. godine tvrdi da je to »novi fontik«. Već 1744. godine bio je prodan.¹⁶⁴

Na zapadnom rubu ove ulice nalazi se još i sada mala kapela sv. Ane. Ta je kapela pripadala plemićkoj obitelji Grabia, koja je zapravo jednu svoju kuću ili dio kuće pretvorila u kapelu.¹⁶⁵ Spominje se u vizitaciji 1532. godine, s primjedbom da je u dobrom stanju. Klara Grabia-Zuttinis dotirala ju je i darovala darovnicom od 12. III 1607. Stolnom kaptolu.¹⁶⁶ Uz ovu kapelu bile su kuće plemićke obitelji Grabia i plemićke obitelji Rasboj (Galac).¹⁶⁷

Nešto više od ove kapele, nasuprot samostanu benediktinki, nalazi se i danas jedna kuća o kojoj je, čini se, riječ u darovnici iz 1488. godine.¹⁶⁸ U toj darovnici se tvrdi da je ta kuća kod samostana benediktinki »apud curiam Heliae.« Jedan mi je zidar rekao da su prilikom radova u toj kući još prije drugog svjetskog rata naišli na mozaik. Na vrhu ove ulice, sa zapadne strane, spominje se 1405. godine kuća koja graniči s grobljem i vrtom franjevačkog samostana. Groblje je bilo tamo gdje je sada mali samostanski park uz crkvu.¹⁶⁹

Na istočnoj strani ove ulice, odmah od Velikog trga, ima još danas dosta starih kuća. Već one na početku imaju romaničko, gotičko ili rene-

sansno obilježje. Upravo na ovom mjestu spominju se kuće nekih starih krčkih obitelji. Tako je 1573. godine kupio Nikola Rasboj (Galac) kuću, koja je prema opisu bila tamo gdje prva uličica s istočne strane izbija na ulicu sv. Ane.¹⁷⁰ U jednom dokumentu iz 1630. godine čitamo da je kuća Marije, kćeri pok. plemića Ludovika Cicuta, u kontradi sv. Jeronima. To je također kod spomenute uličice.¹⁷¹ U testamentu Barbare, kćeri pok. plemića Antuna Bomartina iz 1758. godine, tvrdi se da je nje-na kuća u predjelu Sv. Jeronima, blizu Velikog trga.¹⁷²

Kapela sv. Jeronima nalazila se također na mjestu gdje prva uličica s istoka dopire do ulice sv. Ane. Južni uzdužni bok ove kapele bio je na sjevernom rubu te uličice, a pročelje na istočnom rubu ulice sv. Ane. I ona se nalazi označena u planu Krka iz 1822. godine. Sačuvana je uglavnom u jednoj stambenoj kući. Prvi spomen o njoj imamo u jednom kupoprodajnom ugovoru, sklopljenom u njoj dana 1. X 1488. godine.¹⁷³ Održala se u funkciji do polovice 18. stoljeća. U jednom duku od 10. VI 1788. godine tvrdi se da je već porušena. Bit će da je bila bez krova i vratiju, a zidovi su očito još danas tu.¹⁷⁴ Njenu ubikaciju opisuje nam Katastik, potvrđuje i redosljed kod vizitacija, kao i pomenuti plan Krka.¹⁷⁵

U jednom spisu od 26. VII 1662. godine spominje se »časni samostan sv. Jeronima u ovom gradu Krku.¹⁷⁴ Nijedan poznati samostan u Krku nije imao crkvu posvećenu sv. Jeronimu. Niti je u to vrijeme postojala u Krku druga crkva sv. Jeronima, pa držim da se citat odnosi na ovu kapelu. Postoji tradicija, a čini se i dokazi, da su u Krku imali i dominikanci svoj samostan ili kuću. Možda je bio upravo uz ovu kapelu. Ova je kapela imala u pročelju mali zvonik.

Pri vrhu istočnog ruba ove ulice nalazi se samostan benediktinki sa zgradama, crkvom i ograđenim vrtovima. Samostan se spominje, kako je već rečeno, 1223. godine, a crkva u oporuci udovice Cecilije Vulpe 1348. godine.¹⁷⁷ Negdje uz ovaj samostan bila je druga kapela sv. Martina, za koju se u vizitacijama kaže da je »pod samostanom benediktinki.« Možda je nestala upravo kod neke pregradnje ili proširenja ovog samostana.¹⁷⁸

C. Ulice na jug od dekumana

1) Od Pizanskih do Malih vratiju.

Držim da je i ovaj put star koliko i sam Krk. Od mora ga dijeli samo jedan red građevina podignutih uglavnom na gradskim bedemima. Put nema jedinstveno ime, već pojedini dijelovi imaju svoja imena. Tako se predio oko Pizanskih vratiju naziva ponajviše po njima. Predio od ugla gdje put počinje skretati prema zapadu do katedrale zove se u dokumentima Kamplin ili Kampin. To je poljana dugačka oko 90, a široka od 15—30 metara. Riječ je latinska ili starokrčka, i znači **poljana**.

Budući da je Kamplin u neposrednom dodiru s rimskom termom, možda je njoj i pripadao. U tom slučaju mogao bi Kamplin značiti **rvalište**. Ovaj naziv dolazi u poznatim dokumentima prvi put 1502. godine, ali nas nedvojbeno upućuje na rimsko doba.¹⁷⁹

Predio oko katedrale označava se po njoj. Onaj dio puta bliži Malim vratima zove se po njima, ili često po kapeli sv. Ane, koja se nalazila od davnine u blizini tih vratiju.

Povjesničar Ivan Feretić veli da je Krk nekoć s istočne strane vrlo lijepo djelovao jer su nad gradskim zidinama podignute razne javne zgrade. Kaže da je nad samim Pizanskim vratima bio stan za »žbira«. Nešto južnije, palača za providura i općinska pisarna. Slijedi kaštel sa stanom za kamerlenga. Do kaštela prema zapadu biskupski dvor.¹⁸⁰ Feretić je očevidac. On se rodio i umro u Vrbniku (4. XI 1769 — 13. ožujka 1839). Kao dječak išao je u školu u Krku još za vrijeme mletačke vladavine. Sve je ove zgrade godinama gledao, iako su već neke od tih zgrada bile u lošem stanju.¹⁸¹

Feretićevo pripovijedanje potvrđuju nam i drugi izvori. Biskup Ivan A. Šintić piše 1829. godine vladi da je biskupski dvor kao i druge javne zgrade podigla Mletačka Republika. On tvrdi: »U 15. stoljeću prešao je otok pod mletačku vlast, pa je Republika dala učiniti, u jednom istom nizu blizu mora, tri palače. Prvu za providura, drugu za kapetana kamerlenga, a treću za krčkog biskupa. Još postoje ruševine dviju prvih palača, a biskupski dvor održao se do danas...«¹⁸² Biskup Ivan A. Šintić također je očevidac, jer je rođen u Krku 13. X 1754. godine, a tu je i umro, 1873. godine, nakon što je tu biskupovao od 1792.¹⁸³

U popisu inventara učinjenom prigodom primopredaje između providura Josipa Veneiera i njegovog nasljednika Jakova Bragadina 1759. godine nalazimo djelomično opis pojedinih prostorija u providurovoj palači: neke dvorane, sobe za primanja, sobe za dnevni boravak, dviju drugih soba, kapele, kuhinje, konobe, magazina, štale, balkona nad morem, terase (balador), zatim vrta, dva dvorišta. Ova je palača prema tom opisu bila spojena s »općinskom pisarnom« (camera fiscal). Jedno od spomenutih dvorišta naziva »del sbiro«. Budući da je prema pričanju Feretića »žbiro« imao stan nad samim Pizanskim vratima, ovo je dvorište moralo biti nešto južnije od tih vratiju. Sama providurova palača bila je, dakle, na prostoru današnjeg biskupskog vrta i malog parka na Kamplinu. Njen nastavak na prostoru općinskog parka na Kamplinu do Kaštela bila je, dakle, u to vrijeme »općinska pisarna.«¹⁸⁴

Iz jedne tužbe ili izvještaja što ga je poslao duždu providur Giambattista Pizzamano 1785. godine saznajemo da su u ruševnom stanju zgrade »cancellaria provisoriale«, »camera fiscal« i »le Carceri«. »Usprkos tome što je mletački Senat naredio još 1763. godine da ih se popravi, do danas nije ništa poduzeto.«¹⁸⁵ Te zgrade su tada zaista morale biti već neuporabive. To vidimo iz dopisa što ga je biskup Ivan A. Šintić pisao vlastima 28. XII 1800. godine. On se tuži na kotarskog komesara

Lemešića, koji neće da isprazni biskupovu privatnu kuću, premda ima na raspolaganju doličnih kuća u kojima su stanovali i providuri i kamerlengo. To nisu spomenute javne zgrade, već privatne stambene zgrade, koje Šintić poimence spominje.¹⁸⁶ Vidi se, dakle, da su ove javne zgrade bile neko vrijeme pod kraj mletačke vladavine u takvom stanju da su providur i kamerlengo morali stanovati u privatnim kućama.

U navedenom planu Krka iz 1822. godine označene su u biskupskom vrtu na Kamplinu i u parku ruševine bez oznake unutarnjeg rasporeda. Još se i danas vidi u gradskim zidinama nad morem kameno pročelje neke zgrade s vratima.

Kada su ove zgrade podignute, ne možemo sa sigurnošću reći. Sigurno je da od samog početka nisu bile na zidinama, osim fortifikacija. Put je vjerojatno išao uz same zidine. Ipak je također sigurno da biskup

Plan grada Krka na slici Girolama da Santa Croce u Košljunu na glavnom oltaru.

Šintić nema posve pravo kad tvrdi da ih je podigla Mletačka Republika. Sa sigurnošću možemo reći, bar što se tiče stana u tvrđavi i biskupskog dvora, da su postojali mnogo prije 1480. godine. Za tvrđavu smo utvrdili da njena posljednja faza potječe negdje iz 1300. godine. Za biskupski dvor, bar što se tiče sjeveroistočne polovice, imamo podatak iz 1323. godine, u kojem se spominje kapela biskupskog dvora sv. Anasta-

zije, na istom položaju gdje je i danas.¹⁸⁷ Još jasnije to vidimo iz dokumenta sastavljenog 1392. godine, u loži ispod kapele sv. Anastazije, pred vratima koja vode na more.¹⁸⁸ Ta loža s tri luka učinjena od rimskih spolja s vratima prema moru i kapelom nad njom, postoji točno tako i danas. Na istočnoj strani bile su i sobe. Tako se već 1410. godine spominje »sala a mari«—dvorana s morske strane.¹⁸⁹ Spomenuta vrata u prizemlju, prema moru, dao je nasilno zazidati kamerlengo Alojzije Pisani, dana 22. ožujka 1540. godine. Učinio je to zidar Antun Čubranić. Kasnije su bila opet otvorena.¹⁹⁰

Na onom dijelu zapadne polovice biskupskog dvora koji gleda prema gradu bilo je nekoć dvorište i u njemu kapela sv. Andrije. Čini se da se na nju odnosi podatak iz 1338. godine.¹⁹¹ Današnje stanje na onom dijelu zgrade potječe s kraja 17. stoljeća. Biskup Petar P. Calore tvrdi u svom izvještaju Sv. stolice 1715. godine: »Polovica biskupskog dvora je stara, a druga je nova, koju je započeo graditi uz velike troškove hvalevrijedni mons. Nosadin. Stari dio, koji je gotovo ruševina, trebalo bi popraviti.«¹⁹² I sam biskup Baltazar Nosadin, također u svom izvještaju. Sv. stolici 1695. godine, tvrdi da je na biskupski dvor utrošio velike svote novaca uz mnoge žrtve.¹⁹³ Iz svega proizlazi da je baš on oko 1690. godine podigao, ili bar posve pregradio onu stranu zapadnog dijela zgrade što gleda prema gradu. Onaj dio koji stoji na 4 barokna kamena pilastra i luka. Ivan Feretić spominje također da je biskup Baltazar Nosadin na navedenom mjestu učinio »sve usvodi iliti volti«, to jest arhivolte na kojima stoji onaj dio zgrade. Ipak on nije izgradio čitavu zapadnu polovicu zgrade. Ona strana zapadnog dijela koja gleda prema moru postojala je već davno prije njega. To zaključujemo iz ovih činjenica:

Oko 1685. godine bio je kanonik Lovro Arcangeli dogradio kuhinju na svojoj kući, koja je bila na mjestu gdje je svršavao zapadni dio biskupskog dvora. Zbog toga je došlo do spora u kojem su bili dana 12. IV 1685. ispitani razni svjedoci. U jednom od tih zapisnika čitamo: »... u dvorištu biskupske palače sa strane kancelarije prema moru i i pokazao mu jednu novogradnju s dimnjakom i crijepovima, koji se sljevaju na ovo dvorište«. Drugi svjedok, neki kanonik kaže da je u dvorištu biskup imao ložicu s ognjištem za »specijariju«.¹⁹⁴ Iz ovoga proizlazi da je zapadni dio zgrade, koji gleda prema moru, postojao 1685. godine, dakle, prije nego što je u Krku nastupio biskup Nosadin i da je biskupska kancelarija bila u tom dijelu koji gleda prema moru kao i danas. Vjerojatno je bilo tako već mnogo ranije.

Kada je bio podignut istočni, najstariji dio biskupskog dvora, ne možemo reći. Na toj se strani spominju kapela, loža, vrata na more, dvorana prema moru, itd., već u 14. stoljeću. Biskupski dvor se spominje i 1133. godine, kad su se u njemu sastali knez, biskup i gradski oci radi popravljanja gradskih zidina.¹⁹⁵ Ne postoje ni povijesni podaci ni tradicija da je ikada u Krku biskupski dvor bio negdje drugdje. To i sve ostale okolnosti govore da se i spomenuti podatak odnosi na

današnji biskupski dvor, mada u ono vrijeme mnogo skromniji. Držim da je tu već odavna. Ne smijemo smetnuti s uma da je ovdje teren rimske terme. Kao što su neke prostorije već u 4. stoljeću prilagođene potrebama kulta, a u 5. stoljeću se gradi i katedrala, nije isključeno da su neke prostorije preuređene i za biskupov stan. Prvotni dio zgrade, unutarnja dvorišta s impluvijem, ukazuju na njeno staro porijeklo.

Na Kamplinu blizu kaštela, a nedaleko providurove palače nalazila se i kapela sv. Jakova. Prilikom vizitacije 1532. godine očito je da će se srušiti, ako ubrzo ne bude popravljena.¹⁹⁶ U jednom izvještaju mletačkom duždu iz 1589. godine kaže se da je biskup dao do temelja srušiti »crkvu sv. Jakova na Kamplinu blizu providurove palače.¹⁹⁷

Prigodom postavljanja vodovodnih cijevi preko Kamplina pronađeno je ovdje više fragmenata zida, zatim rimski crijep u obliku većih ploča, koje kao da su služile kao pokrov nekom kanalu. Išao je od sjeverozapadnog ruba Kamplina koso prema okrugloj kuli. Isto tako pronađen je jedan plići kanal građen manjom opekom, koji je novodno išao od Frankopanskog dvora na Pianki preko već spomenute uske uličice na Kamplin prema moru.

Na sjevernom rubu puta Pizanska vrata-Mala vrata treba spomenuti zgradu s kamenim pročeljem i saracenama nasuprot bivše providurove palače, koju se za sada ne može historijski identificirati. O nekim je drugim zgradama na ovom putu već bilo govora koliko je bilo potrebno, pa to ne treba ovdje ponavljati. Tako o zgradama na Kamplinu uz puteljak do Pianke, o katedrali i sv. Kvirinu, o kapeli sv. Ane uz Mala vrata, itd.

2) Prolaz od Pianke do Kamplina

I o ovoj uličici bilo je dovoljno riječi kad se govorilo o Pianki i Galiji.

3) Pod voltu

Ova uličica ide od Kamplina, uz apsidu katedrale, do dekumana. Do 1538. godine apsida glavne lađe katedrale bila je za oko 3 metra kraća, pa je ova uličica išla ravno od dekumana do frankopanske sudnice.¹⁹⁸ Čini se da njenim zapadnim rubom ide istočni perimetralni zid rimske terme, pa to ukazuje na to da je i ovaj prolaz iz rimskog doba. Na njegovom početku na Kamplinu nalazi se sada općinska zgrada, nekoć zgrada pok. dra Dinka Vitezića. Prije toga bila je ondje stoljećima kuća franjevačkog samostana u Košljunu, koja se spominje u jednom dokumentu iz 1502. godine.¹⁹⁹

Do spomenute zgrade nalazi se vijećnica Stolnog kaptola. Na pragu ulaznih vratiju ove kuće uklesana je godina MCCCCLXXXI. Iznad toga

nalaze se dvije kamene ploče s lijepo izrađenim reljefima gotičkih karakteristika. Na jednoj je lik Majke Božje s Djetićem, sv. Antun opat i vjerojatno sv. Kvirin. Na drugoj grb, godina MCCCCXI, i natpis na talijanskom jeziku, s molbom da svatko tko uđe u kuću kaže za onoga što ju je gradio: pokoj vječni: ... i da se ne smije prodati osim za uporabu Kaptola.²⁰⁰

Ova uličica ima također više starijih kuća s ostacima iz razdoblja gotike i renesanse. Ima i dva nadvoja preko puta. Kako je već rečeno, od zapadnog ruba ove uličice do karda bila je nekoć rimska terma s prostorijama, a kasnije groblje uz katedralu s vrlo starim kapelama kao što su kapele sv. Ivana Krstitelja, sv. Ivana Evanđeliste, sv. Mihovila, Četrdeset mučenika, sv. Stjepana. Lako je moguće da se u zgrada-ma na zapadnom rubu kriju ostaci neke od prostorija termi ili od kapele sv. Mihovila, sv. Stjepana ili Četrdeset mučenika, kojima ne znamo sa sigurnošću ubikaciju.

4) Sjemenišni put

To je prva ulica na zapad od karda, koja ide od dekumana do puta Kamplin-Mala vrata. Rođeni Krčani još je i danas zovu ovim imenom. Tradicija govori da je u jednoj kući u ovoj ulici bilo sjemenište. Južni kraj ovog puta siječe se s prolazom što ide od karda, zapravo od bivše kapele sv. Ivana Ev. do Malih vratiju. Do tog sjecišta bila je kapela sv. Ane od Malih vratiju. Ova kapela i sada postoji u obliku malog skladišta, koje je sada s istočne strane spojeno sa susjednom kućom, pa je nad skladištem i teresa ove kuće. Nekoć, dok je kapela bila u funkciji, ona nije bila spojena sa susjednom kućom, već je tu bio prolaz. Na taj način je Sjemenišni put preko ovog prolaza izbijao zaista gotovo ravno na put Kamplin-Mala vrata.²⁰¹

Na zapadnom rubu ove uličice, do samog dekumana, nalazi se oveća kuća u čijem se vrtu nalaze ostaci dviju terma, koje smo spomenuli u vezi s Velikim trgom. U suterenu ove kuće nalazi se prostorija s bačvastim svodom, koja daje dojam kolumbarija. U prizemlju, u zapadnom i sjevernom zidu ove kuće, otkriven je prigodom nedavnih popravaka po jedan kameni arhivolt koji je kasnije zazidan. Vjerojatno se radi o loži pod kojom je bio prolaz, možda još u prostorije terme. Nad time je kat ove zgrade. Na južnom kraju ovog zapadnog ruba, do bivše kapele sv. Ane, nalazi se kuća koja još danas ima pri vrhu zidova saracene. Ima također dobro sačuvane pragove gotičkog prozora. Ova je kuća 1666. godine pripadala svećeniku Franji Bendati, a kuća do nje prema sjeveru, još uvijek na zapadnom rubu ove ulice, u to doba pripadala je nekom Jerolinu Fiorentinu.²⁰²

Na istočnom rubu ovog prolaza sve su stare zgrade. Značajnije su prve tri do dekumana. Druga ima imposte na prozorima, koji govore o razdoblju romanike. Najznačajnija je treća po redu. Pročelje ove dvokatnice građeno je lijepo obrađenim kvadrima bijeloga domačeg kamena. Portal, vjerojatno prošireni ulaz nekadašnjeg dućana, kao i grb s lipovim lišćem, okružen vijencem lovora podsjećaju na prijelaz gotike u renesansu. Južna strana ove zgrade govori nam da je pročelje nastalo naknadnim pregrađivanjem neke vrlo stare zgrade. Struktura južnog zida očito je mnogo starija od pročelja. Ne odgovara ni gotičkom ni romaničkom razdoblju, već je vrlo vjerojatno mnogo starija. Govori se da je ova zgrada nekoć služila kao sjemenište. Ne radi se ipak, bar ne u posljednje doba, postojanja o sjemeništu u strogom smislu riječi, već o liceju za svećeničke kandidate. Uz njih, mogli su polaziti ovu školu i drugi. Stvarno je tako i bilo za vrijeme mletačke vladavine. Inače znamo do su se i ranije svećenici odgajali po kaptolima, i to oni latinskoga liturgijskog obreda, samo u Krku. Glagoljaši su učili na seoskim kaptolima, a neki i u Krku. Kasnije su neke slali u Loreto, Padovu, Mletke, pa i u Zagreb. Kad je Austrija ovdje preuzela vlast, učili su isključivo u Gorici i Zadru. Prema tome, nije isključeno da je ova zgrada služila u tu svrhu u doba Mletaka i nešto kasnije.²⁰³

5) Kala Petra Orseola II

Ova kala polazi od vrha Velikog trga prema jugu, i vodi ravno na Mala vrata. I ovu kalu spominje Vinciguerra 1489. godine u svojim »Reformationes...« Kada i zašto su ovu kalu nazvali imenom Petra Orseola ne znamo, a stariji se Krčani sjećaju da su je tako zvali.

Na početku istočnog ruba ove kale stoji zgrada s gotičkim portalom. Ona je još na trgu. Do nje je dvorište zgrade u kojoj se nalazi čitaonica. Zgrada čitaonice podignuta je 1958. godine, tako da su u tu svrhu djelomično porušene i pregrađene dvije stare zgrade. Tom prilikom došla su na vidjelo, dva vjerojatno, ilirska cipa u temeljima međašnog zida zgrade, koja stoji s juga čitaonice, do vrta u kojem su ostaci terme. Te su cipe ostavljene u zidu, jer se nisu mogle izvaditi bez opasnosti od rušenja zida.

Druga kuća prema jugu od ovog dvorišta dvokatnica je Nikole Vasilića. To je kuća u čijoj su konobi 1963. godine pronađeni mozaici s mitološkim figurama. Ovi su mozaici dio spomenutog termalnog kompleksa. Do ove zgrade prema jugu nalazi se druga dvokatnica, koja je kako su iskapanja pokazala također podignuta na mozaiku terme, ali u njoj mozaici nisu sačuvani. Sačuvani su pod međašnim zidom ovih dviju zgrada. Značajno je da se na nadvratniku portala ove druge zgrade nalazi ovaj hrvatski natpis:

Hrvatski natpis u ulici Petra Orseola iz god. 1687.

16 GNE GNE 87
OD. PRIBIVALISCHIA. OVOGA-PONIXI. OHOLOGA
A USVISI PONISNOGA. I. MISAL. SERDZA-NIJEGOVA.

Nad nadvratnikom je grb u baroknom stilu, na kojem je reljef lava koji stoji na stražnjim nogama. S prednjim nogama drži u lijevoj zastavicu, a u desnoj mač. Pred lavom, gore, nalazi se mali križić, a dolje konjić u uspravnom stanju s pola tijela izvan valovite površine. Ne zna se kome pripadaju ovaj grb i natpis.²⁰⁴

Do ove zgrade prema jugu nalaze se još neke vrlo stare zgrade, ali su se neke od njih potisnule prema istoku i proširile prostor uz Mala vrata. U jednoj od ovih bio je donedavna toš. Kako ova kala sa Sjemenišnim putem i produženjem dekumana čine trokut čiji je vrh na Velikom trgu, a hipotenuza na jugu, to je ovdje taj širi dio ispunjen s nekoliko redova kuća, koji ne čine ulicu, već nekoliko dužih dvorišta.

Na zapadnom rubu ove kale, uz trg, nalazi se kuća obitelji Perosa koju spominje Vinciguerra Iza nje bio je kako on spominje i bunar obitelji Botesin. Iz drugih izvora znamo da je ondje bio ne samo bunar, već je tu bila i kuća te obitelji. Na ovom rubu do Malih vratiju ima još nekoliko starijih zgrada, a ostale su novijeg porijekla. Stara je stražarnica uz sama Mala vrata.²⁰⁵

Ova kala, iako dosta stara, očito nije tu od početka. To je područje terme. Ona je vjerojatno nestala u ranom srednjem vijeku. Po svoj prilici su brzo nakon toga, ili istodobno, u njoj počeli pregrađivati prostori za stanovanja. Prvotno su kale išle uz same zidine, ali se uz zidine nije gradilo. I na Adelmanovoj slici vidimo da od trga do iza Malih vratiju nema zgrada uz same zidine. O tome nam svjedoči ne samo Adelmanova slika već i neki dokumenti.²⁰⁶

6) Pod zvonikom-Androna Bendata

Ova uličica, ili prolaz, ne ide od dekumana prema jugu, već od karda prema Malim vratima. Počinje na sjevernom rubu trga pred Sv. Kvirinom, pred bivšom kapelom sv. Ivana (sada općinski sud), ide uska i vijugava prema Malim vratima, kod bivše kapele sv. Ane sastaje se sa Sjemenišnim putom, a pred kapelom s putom Kamplin-Mala vrata. Svakako, dio oko kapele sv. Ane zvao se Androna. Prvi put susrećemo ovaj naziv u dokumentima 1591. godine. Kasnije vrlo često. U tom dokumentu naziva se »contrada .Androna de Porte piccole«. Stariji ljudi se sjećaju da je još za vrijeme Austrije na spomenutoj kući sa saracenama, koja ima jedno pročelje na Sjemenišnom putu, a drugo na ovom prolazu, bio natpis »Androna Bendata«. Vidjeli smo da je ta kuća nekoć pripadala svećeniku Fr. Bendati.

Kapela sv. Ane na Malim vratima spominje se već 1398. godine. Spomenuli smo da je prolaz bio iza njezine apside, pa se mogao i taj prolaz tako nazivati. Ipak je manje vjerojatno da bi tako kratki prolaz imao svoje ime. Vjerojatnije je da se tako nazivao čitav ovaj put, ili bar donji njegov dio.

Ustanovio sam da se četiri različita prolaza u Krku u dokumentima nazivlju Androna. To su osim navedenoga prolaz na vrh trećeg dije-la karda, koji ide između samostanskog vrta i nekih kuća od karda do uličice sv. Marka; drugi je prolaz koji ide od donjeg dijela uličice sv. Marka prema ulici sv. Ane, a onda je još jedan u kontradi Mado-netta, vjerojatno prolaz koji ide od nadvoja u kojem je kip Majke Božje preko dvorišta Đorgolo do Kamplina. U dokumentu se zove lindrona. U ovom sam prikazu upozorio na ove prolaze. Prolaz kraj Malih vratiju i onaj do ulice sv. Ane pravi Krčani i danas tako zovu. Zapravo, oni kažu londrona. Iz svega se vidi da se ne radi o imenu neke ulice ili prolaza, već o vrsti ulice. Radi se zapravo o uskim i redovito kraćim prolazima, koji se ne mogu nazvati ni »strada«, ni »kala«, ni »kuntrada«. Kod Rimljana je ova riječ značila hodnik koji dijeli kuću, odnosno kat na dvije polovice.²⁰⁷

Držim da je na kraju korisno upozoriti još na nešto: u ranijim dokumentima često nailazimo na riječ — k u r i j a — u vezi s nekim zgradama u Krku. Čini se da ona ovdje znači jednu ili više zgrada u ogradenom dvorištu. Da navedem neke primjere:

Datija Ursura i žena mu, dana 8. V 1295, čine darovnicu za jednu svoju zgradu »doma sua... quae posita est in Curia Domini Miraslavich«.

Dana 10. I 1305. ostavlja žena Adama de Andreasich kćerima Mariji i Dobroj svoju kuću »in Curia magistri Sergii Pelligarii...«

Na dan 6. IV 1337. spominje se »Veglae in Curia infrascripti Andrini«.

Konventualci u Krku prodaju neke svoje zemljišne čestice Menku Cruvati (Hrvatu) i čine 7. III 1351. ugovor »Veglae in Curia convicinali qu. Corizale«.

Dana 21. I 1388. spominje se »Curia Mariae de Santa«, a 13. X 1394. izrađuje se neki instrumenat »Veglae in Curia magnifici Dni Bartholi de Potentia vicecomitis Veglae«.

Dana 5. II 1398. spominje se općinska kurija »Veglae in Curia Communis iuxta janua Hospitii qu. Andreni de Qualissio«.

Žena meštra Nikole Flačića čini dne 17. V 1416. oporuku u svojoj kuriji »in Curia mgri Nicolai dicti Flacho Veglae«. Notar Franjo qu. Pauli čini instrumenat 8. X 1422. »in Curia mei Notaris«. Dana 9. II 1443. spominje se »Veglae in Curia de Cusita«. Godine 1459. neka Marija Tignano daje franjevcima konventualcima u Krku svoju kuću na ovršivanje nekog njenog legata. U dokumentu se kaže: »Integrum ipsius donationis Hospitium, cum Curia, et omnibus suis pertinentiis, situm Veglae in Plancha, apud ecclesiam Scti Cristofori de Plancha, apud Hospicium Ungarich.«

Godine 1488. spominje se neka kuća kod samostana benediktinki, te radi поблиže oznake kaže se »apud Curiam Heliae«. Neka druga kuća konventualaca spominje se 1529. godine negdje kod Madonnette »Unam dicti Conventus domum cum Curia...«²⁰⁸

O — O

Na kraju držim da je vrijedilo obaviti ovaj mučan posao, jer je prikupljeno i objavljeno mnogo do sada nepoznatih podataka i objašnjeni su mnogi problemi koji postoje na ovom području. Upozorio sam na predrimski sloj gradskih zidina, kaštel sa sigurnošću pripisao Frankopanima i s najvećom vjerojatnošću njegovu posljednju fazu datirao oko 1300. godine. Upozorio sam također na pregradnje zidina u 1133. godini, a onda napose na onu Vinciguerre iz 1489. godine i na izgradnju vijećnice. Doneseni su podaci o tome kada se prvi put spominju gradska vrata, i to iz 12. i 13. stoljeća. Također i takvi podaci o trgovima. Na temelju nekih činjenica i po njihovim nazivima utvrđeno je porijeklo nekih ulica iz rimskog doba, kao što su: kardo, dekumana, Maura kal(Galija), Pluj, Kamplin, androne, Pučanski put, itd.

Identificirana je ubikacija oko 15 nestalih crkava i kapela na krčkim ulicama, kojima se uglavnom trag zameo. O većini do sada nije bilo ništa publicirano. O njima su donjeti mnogi podaci, za neke čak iz 12. stoljeća. Mnogi se podaci odnose i na druge značajnije zgrade. Svi ovi podaci bacaju bar nešto svjetla i pomažu da se ustanovi od kada je ovakvo stanje kakvo jeste na nekim ulicama i kalama.

Svi su ovi podaci plod dugog, u prvom redu arhivskog istraživanja i uživljavanja u topoglednu situaciju u Krku. Uglavnom su sada prvi puta objavljeni. Iako u mnogim pitanjima nije ni izdaleka bilo moguće reći konačnu riječ, držao sam da će biti vrijedno da se objave rezultati dosadašnjeg istraživanja arhitektonske i urbane situacije u Krku kako ne bi i dalje ostali nepoznati, a možda i zauvijek zakopani. Vjerujem da mogu potaknuti i biti od koristi za dalja istraživanja.

Priložen je i autentičan plan Krka iz 1822. godine. Držim da se radi o najstarijem i najkompletnije sačuvanom planu Krka. Radi lakše orijentacije donijet je i plan koji je učinjen po ovome, ali samo u konturama. Na njemu sam radi boljeg snalaženja označio bar neke nazive: vratiju, nekih ulica, crkava, kapela i nekih drugih zgrada.

Prilažem također i fotografije objekata koje su uglavnom snimili fotografi braća Antun i Branko Wilhelm.

BILJEŠKE:

¹ Giambattista Cubich, *Notizie storiche e naturali sull'Isola di Veglia*, Trieste, 1875, str. 25.

² Pietro Kandler, *Inscrizione romana del secolo IIII dell'era comune tratta da vecchi ruderi in Veglia*, Trieste, 1862, str. 11.

³ G. Cubich, o. c., str. 25.

⁴ Mommsen, Hirschfeld, Domaszewski, *Pars prior Supplementum ad Corpus Inscriptionum latinarum ad III* n. 13295, (dalje: CIL) 1902. Tu se među ostalim tvrdi:

»Titulum aetate liberae rei publicae scriptum esse et litterarum (bemerkenwerth ist die archaische Form; P und R nach unten weit offen Stc.) et verborum formae arguunt; fortasse omnium adhuc in Dalmatia reperiuntur antiquissimus est.

Curicum (i. e. Veglia) oppidum eiusque portum iam Caesaris aetate munitum fuisse ex locis supra p. 398 allatis probabile fit (cf. imprimis Lucan. IV, 406 seqq.: illic bellaci confisus gente Curictum... Antonius... cautus ab incursu belli, si sola recedat, expugnat quae tuta, fames).

Eius munitionis fortasse pars fuit murus, cuius titulus noster meminit. Nomina sunt duorum praefectorum (sic. v. 3 in Mommsen sunt apud Münsterberg-Patsch 1. c. supplevit), Turus et Venetus praenomina, Patalius et Lastimeis (pro Lastimeius?) gentilitia videntur esse; patrum nomina Opivus (aut Opia) et Hospolis, quod nomen adest in titulo Piquentino vol. V. n. 4499. cf. quae Sticotti 1. c. de his nominibus disputavit. Granp... ad filii nomen pertinere videtur«.

Upozoren citiranom bilješkom kod Cubicha dao sam fotografirati ovaj natpis i pokušao ga odgonetnuti. Fotografiju, Cubichevo i svoje čitanje poslao sam svom znancu prof. Ivanu Brusinu, arheologu u Aquileju. On me upozorio da je natpis izašao u CIL i poslao mi citirani prijepis, na čemu sam mu vrlo zahvalan.

U jesen 1969. godine posjetila me u Krku dr Aleksandra Faber, koja mi je saopćila da piše o utvrdama nekih naših gradova, pa i o najstarijoj fazi krčkih zidina, kao i to da joj je poznat napis objavljen u CIL i da je došla do istih rezultata. Kako je ona željela objaviti rezultate do kojih je došla

istraživanjem te najstarije faze u sklopu proučavanja utvrda i drugih naših gradova, dok sam ja htio iznijeti podatke o svim fazama krčkih zidina, složili smo se da to svaki od nas i učini.

⁵ CIL suppl. III 1. c.; Tade Smičiklas, *Povijest Hrvata, I*, Zagreb 1882, str. 31.

⁶ Daniele Farlati, *Illiricum Sacrum* t. V, str. 298—299; *Monumenta Historiae Slavorum Meridionalium*, t. V. V. VIII Commissiones et Relationes Venetae t. II, str. (dalje citiram: MHSM t. V. V. VIII CRV t. II); Biskupski arhiv, Krk, Jura Ecclesiae Veglensis) dalje citiram: BAK, JEV); BAK, svezak Prijepisi historijskih dokumenata, prijepis Vinciguerrinih »Reformationes et Ordinationes« (dalje citiram: BAK, Reformationes).

⁷ Farlati, o. c. t. V. str. 641—2; BAK, JEV.

⁸ Vjekoslav Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, Zagreb, 1901, str. 2. Klaić kaže da je Vinciguerra bio u Krku providur od 19. IV 1480. do 24. IV 1481, i 1489. godine.

Dokumenat potječe iz ovog posljednjeg razdoblja. Naš rukopis je rani prijepis dokumenta i vjerojatno potječe iz polovice 16. stoljeća s neznatnim dodatkom nekih imena. Ima 28 stranica velikog formata i nije potpun. Manjkaju 4 stranice na kojima je riječ o radovima u crkvama, o zidanju zvonika, zidanju cisterne, mula, itd. Pronađene su i ove 4 stranice u prijepisu dra Ivana Crnčića.

Držim da rukopis potječe iz polovice 16. stoljeća iz ovih razloga:

a) Kaligrafija je ista kao i na nekim drugim spisima BAK u to doba.

b) Rukopis je na papiru koji ima isti vodeni znak kakav je i na nekim drugim spisima BAK tog doba. Papir ima 8 okomitih vodenih crta. Svaki arak ima u sredini lista dvostruku kružnicu promjera 4 cm. Unutar kružnice kao da je neka vaza, donji dio joj je širok i ovalan, a gornji je dio uski cilindar. Iz toga cilindra izlazi okomita crta, koja nadilazi kružnicu i završava liljanom, odnosno trolistom uobičajenim u gotici. S ruba vaze izlaze dvije krive crte i svijaju se unutar kružnice uz obod svaka sa svoje strane, pa se pričinja da su dvije ruke.

Drugi poluarak ima u donjem desnom kutu istu okomitu crtu s trolistom, a sa svake strane po jedno slovo. Lijevo C (ili G), a desno A. Slova su kao da su međusobno spojena vodoravnom crtom. Iste visine i širine je i ovaj znak kao i onaj prvi. Visina: 5 cm, širina: 4 cm.

c) Rukopis navodi imena osoba koje su oslobođene raznih dužnosti. Postoje i dva dodatka. Onaj iz 1493. godine odnosi se na jednu osobu koju je oslobodio providur Cesara Malipetra, a drugi je od 10. VII 1508. Vjerojatno ne mnogo kasnije, jer iza toga nema nikakvih pribilježbi. Rukopis pripada arhivu biskupskog ordinarijata, a pronađen je među bilješkama dra Ivana Crnčića. Njegovom rukom prepisane su i spomenute 4 stranice. U spomenutom rukopisu mnoge stranice manjkaju. On je na prijepis ovih 4 stranica svojom rukom zapisao »Iz Glavotočkog rukopisa«, što znači da je njemu osim ovog bio poznat još jedan rukopis koji je imao samostan trećoredaca na Glavotoku, pa je iz njega prepisao što je manjkalo u prvom. Ja sam taj Glavotočki rukopis tražio, ali ga nisam mogao pronaći.

Ove 4 stranice bio sam već pred nekoliko godina našao u knjižnici pok. kanonika dra Fr. Volarića i mislio sam da je to njegov prijepis. Tako sam ga citirao i u mojoj radnji »Kompleks Katedrale — sv. Kvirin u Krku.« »Naknadno sam pronašao ovaj rukopis i neke rukopise koje je pisao dr Crnčić, pa sam se uvjerio da su one četiri stranice, kao i marginalne bilješke na samom rukopisu o čitanju nekih riječi, njegove.

Prijatelj Miko Bonifačić-Rožin upozorio me da postoji među rukopisima JAZU prijepis Krčkog statuta, odnosno jedan njegov dio s još nekim dodacima. Sve je prepisano rukom I. Crnčića, koji je to dao JAZU. Ustanovio sam da se među dodacima Statuta nalazi i Crnčićev prijepis ovog rukopisa. Za Statut kaže Crnčić da ga je pronašao negdje u Gorici.

Ovaj se rukopis čuva u arhivu biskupskog ordinarijata u Krku, u svesku »Prijeписи raznih dokumenata«. Rukopis nema naslova, već se u tekstu kaže »L'Ordine delle fabbriche«, pa sam ga nazvao »Reformationes et Ordinationes«, prema sadržaju. Bit će objavljen u cijelosti, kad ga sravnim s rukopisom dra Crnčića, koji se čuva u JAZU.

⁹ Citiram Vinciguerru: »La prima fabbrica à quella delle murre della Piazza,... dalla parte della Torre de Barbuglia fino quanto dura la longhezza della lozza et il spatio della Calle, qual è da drio, dove è il pozol de Botesin, se chiude la Piazza, con la Camera de Pegni con le fazze in maestà (tj. facie maestose m. op.) sopra la piazza et appella loza davanti, dove sono le Murre della Terra mettendola in Collone, e chiudendola de murre dalla parte de Tramontana«.

Camera dei pegni je fontik, što ga je zamislio da bude na sjevernoj strani trga, da ima ložu i veličanstveno pročelje.

On spominje »Torre de Barbuglia«. Misli na poligonalnu kulu na obali. Držim da je zove »bradata« zato što je bila izvan zidina kao predstraža. Takve kule pred utvrdama su Francuzi zvali »Barbacane« (Petit Larousse, Paris, 1926, str. 183).

¹⁰ MHSM VIII, CRV t. II, »Relatio viri nobilis X. Laurentii Gisi, reversi Provisoris Veglensis, presentata die 23 Augusti 1538, str. 144—146. (dalje citiram: Relacija L. Gisija).

¹¹ BAK, JEV, f. 67.

¹² BAK, akta biskupa Petra Bemba, pisma A/II.

¹³ BAK, akta biskupa Baltazara Nosadina.

¹⁴ BAK, JEV; Reformationes.

¹⁵ Župni arhiv Krk, Bratovština sv. Vida — libro vecchio (dalje citiram: ŽAK, navodeći odnosne knjige).

¹⁶ Književnik II, 1865, str. 19.

¹⁷ Usporedi fotografije slike G.da Sta Crocea i Adelmanove slike.

¹⁸ BAK, Odio Biskupska Menza (dalje citiram: BAK, BM).

¹⁹ MHSM, CRV t. I. str. 56 »Giuridizione antica di Veglia 1481, Relazione di Antonio Vinciguerra, c. XX... et fu levato san Marco ne la terra e ne la rocha commettendo al prefato conte Zuane che Piero Cievachiano (crova-chiano?) alhora suo castellano dovesse conseguir essa fortezza a miser Andrea Quinini nobile sopra la galea Guaro...«; Reformationes. Osim onoga što je u tekstu citirano, iz Reformationes donosim još i ovo: »... la Comunita di Veglia è obligata metter in Castello barche 24 di legne...«

²⁰ MHSM V, XI, CRV, t. III, str. 58—63 »Relatio viri nobilis Maphei Girardo die 27. VIII 1554. (dalje citiram: Relacija M. Girarda); Vjesnik za arh. i povijest dalmatinsku str. 50/1932, gdje stoji da se krilati lav kao mletački grb pojavljuje u prvoj polovici 14. st.

²¹ MHSM V, VIII, CRV t. II, Relacija L. Gisija, str. 144—146.

²² MHSM V, XI, CRV, t. III, str. 136—141. »Relatio viri nobilis Angeli Gradonici reversi ex Vegla 1559. die 16 juli« (dalje citiram: Relacija A. Gradonica).

²³ Arhiv trećoredaca, Krk, Zbornik Bartoli I, f. 12/ dalje: ATK, Bartoli I); Diplomatski zbornik XI, str. 478 (dalje: DZ XI); JAZU, Starine XX, str. 7.

²⁴ BAK, Vizitacije I, 1532.

²⁵ BAK, akta biskupa Alojzija Lippomanija.

²⁶ ATK, Bartoli I, f. 32.

²⁷ MHSM, V, VI, Hrvatski spomenici I; V. Klaić, o. c., str. 39.

²⁸ BAK, akta 1842, 1856. god., te Inventar BM iz 1877. god.

²⁹ BAK, Odio BM, svezak 1861. god. i dalje.

³⁰ BAK, Reformationes. Tu Vinciguerra doslovce naređuje: »La prima fabrica è quella delle murre della Piazza, con el suo Torrion nel qual sarà due Porte, l'una a mezo dto Torrion par la Piazza, l'altra dentro al Torrion verso la Marina, le qual porte saranno de piedi nove larghe, et quindeci alte o più secondo la gratia dell'occhio.«

³¹ MHSM, V. VIII, CRV t. II, str. 144—146. relacija L. Gisija.

³² Ivan Žic-Rokov, *Kompleks Katedrala — sv. Kvirin u Krku*, Radovi JAZU, 1970.

³³ BAK, akta biskupa Baltazara Nosadina, gdje se među ostalim kaže: ... »per acconciar la logia, horologio et altre spese.«

³⁴ Teofil Velnić, Košljun, Đakovo, 1967, str. 93.

³⁵ Ivan Feretić, *Povijest otoka Krka*, rukopis, čiji se original čuva u obitelji Iv. Feretić u Rijeci. Rukopis potječe iz oko 1830. god; T. Graham Jackson: *Dalmatia, the Quarnaro and Istria*, Oxford 1887, III. Ovaj Jacksonov podatak nisam mogao sam kontrolirati, već sam ga uzeo po jednoj bilješci pok. Mata Polonija; Fra Paolo Tomaso Manuelli, *Cronaca Veneta sacra e profana*, Venezia 1751. str. 121, donosi kratke živopise duždeva i u prilogu njihove grbove.

³⁶ ATK, Bartoli I, f. 136: »... intra menia prope Turrim discopertum... in contrata porte superioris.«

³⁷ Stjepan Ivančić, *Povijesne crte o samostanima Trećeg Reda sv. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri*, Zadar, 1910, str. ATK, Bartoli I, f. 93—94.

³⁸ Reformationes, JEV.

³⁹ MHSM V. XI, CRV t. III, str. 136—141 relacija A. Gradonico.

⁴⁰ BAK, Vizitacije I, II, u kojima se često nailazi na naredbe beneficijata da poprave kapele kojima upravljaju, pa i uz prijetnje crkvenih kazni; Vat. Arh., S. C. Concilii, izvještaj biskupa A. P. Zuccherija 1745. god., u kojem kaže da je za restauraciju katedrale upotrijebio prihode bratovština, *Statuta Veglae* a cura di Aldo Lusari ed Enrico Besta, Milano SAG 1945, lib. II, caput LXXV (dalje citiram: A. Lusari, SV).

⁴¹ BAK, Reformationes.

⁴² V. Klaić, o. c., str. 276—281.

⁴³ MHSM V. XI, CRV t. III, str. 58—63. relacija Mafeja Girarda, str. 167—172. relacija Andrije Bondumiera.

⁴⁴ MHSM V. VIII, CRV t. II, str. 144—146, relacija L. Gisija.

⁴⁵ Ivan Žic-Rokov, *Krk i njegovi stanovnici, povijesni prikaz*, rukopis.

⁴⁶ BAK, akta biskupa Stjepana Davida 1685, Vat. A. S. C. Concilii, izvještaji biskupa: Grgura Georgicea 1658, B. Nosadina 1965. god.

⁴⁷ BAK, akta biskupa Duma de Gliricis I.

⁴⁸ BAK, akta biskupa Al. Lippomanija 1629. god.

⁴⁹ BAK, akta bisk. Ivana Rose.

⁵⁰ Žic-Rokov: Kompleks, o. c.

⁵¹ P. Kandler, o. c. str. 16.

⁵² A. Lusari, SV. Autori kritičkog izdanja krčkog Statuta smatraju da on potječe iz 13. stoljeća. I s pravom. Statut pored ostalog spominje blagdan Tijelova, koji je uveden 1274. godine, pa bi trebalo zaključiti da nije napisan prije te godine, ukoliko nije ovaj blagdan naknadno unesen u Statut.

Statut spominje obavezu da svaki pisar oporuke mora opomenuti oporučitelja da ostvari za crkvu sv. Kvirina jedan romanat. Oporuka Spreze de Dominico iz 1271. god. (DZ, v. V), te Desse de Banissa 1284. god. (DZ v. VI, str. 491) i Laure Aurumelechino iz 1278. god. (Zadarski drž. arh., Miscellanea)

nemaju spomena o romanatu. Ne znamo ni jedne oporuke iz 13. stoljeća ili s početka 14. stoljeća koje bi spominjale ovu obavezu, premda znamo da je crkva postojala u 11. ili najdalje u 12 st. (Vidi citiranu radnju pod br. 50). Istina, ova je obaveza mogla biti naknadno unesena u Statut, ali sve okolnosti govore da je Statut nastao koncem 13. st.

⁵³ ATK, Bartoli I, f. 13, DZ XI, str. 617—618.

⁵⁴ ATK, Bartoli I, f. 26.

⁵⁵ ATK, Bartoli I, f. 47.

⁵⁶ ATK, Bartoli I, f. 52, 48, 49.

⁵⁷ BAK, Vizitacije I.

⁵⁸ ATK, Bartoli I, f. 182.

⁵⁹ G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, str. 286.

⁶⁰ ATK, Bartoli I, f. 197.

⁶¹ BAK, Notarski spisi I, 1530. god.; akta biskupa Alberta Dujmija 1559. god., akta biskupa Franje Marchi 1662. god.; akta biskupa Petra P. Calore. 1710. god.

⁶² A. Lusari, SV, 1. c.

⁶³ ATK, Bartoli I, f. 219.

⁶⁴ BAK, Kaznene parnice, 1573. god.; Notarski spisi I, 1656. god.; Sedišvanca iza bisk. Gennarija 1691. god.; akta biskupa Petra A. Zuccherija 1755. god.

⁶⁵ I. Feretić, o. c., A. Lusari, SV, 1. c.

⁶⁶ G. Cubich, o. c.; prilog.

⁶⁷ ATK, Bartoli I, f. 219.

⁶⁸ Tradiciju zabilježio i meni saopćio poznati naš radnik na sakupljanju narodnog blaga Miko Bonifačić-Rožina

⁶⁹ DZ, V. II, str. 204, D. Farlati, *Illiricum Sacrum* t. V., str. 299.

⁷⁰ ATK, Bartoli I, f. 30,

⁷¹ ATK, Bartoli I, f. 30, f. 136.

⁷² DZ v. V, str. 604—605.

⁷³ Ivan Žic-Rokov, *Romanička crkva M. B. od zdravlja, nekoć benediktinska crkva sv. Mihovila u Krku*, rukopis u redakciji Bulletina VII JAZU.

⁷⁴ DZ v. VI, str. 351—352.

⁷⁵ P. Kandler, o. c., str. 17.

⁷⁶ P. Kandler, o. c., str. 17.

⁷⁷ ATK, Bartoli I, f. 50.

⁷⁸ ATK, Bartoli I, f. 148.

⁷⁹ BAK, Notarski spisi I, 1625. god.; akta biskupa Fr. Marchija 1662. god., akta biskupa Petra P. Calore, 1710. god.

⁸⁰ Arhiv crkve Majke Božje od zdravlja Krk, 1863. god.

⁸¹ JAZU, Starine XX, str. 4.

⁸² ATK, Bartoli I, f. 11; BAK, Reformationes; ATK, Bartoli I, f. 161.

⁸³ ATK, Bartoli I, f. 17, 1363. god., f. 27, 1400. god., f. 29, 1402. god., Bak, JEV, 1540. god., akta biskupa Al. Dujmija, 1552. god.

⁸⁴ BAK, akta biskupa Aloj. Dujmija, 1561. god.; Notarski spisi II, 1587. god., Notarska knjiga Lovra Nave, 1722. god.

⁸⁵ Vidi ovdje bilješku br. 9 i br. 30. Što se tiče kuće Jakova Peroze, koja se nalazi s južne strane Velikog trga, o njoj imamo dosta podataka u citiranom Zborniku Bartoli. Tako se spominje god. 1512. Treći dio ove zgrade baštinili su franjevci konventualci u Krku po bratu Jakova Peroze, O. Franu Perozi. Zato se kasnije u ovom rukopisnom Zborniku, u kojem su prijepisi

raznih instrumenata, često govori o toj zgradi i opisuje njen položaj. Tako prigodom unajmljivanja nekih lokala ili prodaje. (Bartoli I, f. 89). U dokumentu iz 1627. god. točno se opisuju granice: na istok djelomično nasljednici Antuna Botežina, na zapad kuća Gašpara Pančića, na jug dvorišta, na sjever (tramontana) trg. (Bartoli f. 18). Na sličan način opisuje se i god. 1640, te god. 1663. (Bartoli II, f. 26, f. 46). Kuća i danas postoji.

⁸⁶ BAK, Notarska knjiga Lovra Nave, 1717—1731. god.

⁸⁷ ŽAK, Knjiga ujedinjenih bratovština »S. Zvane de Cestello-S. Steffano, libro 5. Instrumeti«, gdje je zapisano: »... la casa del Fontico sita nella grande Piazza, sotto cui vi è la loggia della Comunità alla qualle confina da bora via publica (t. j. ulica sv. Ane m. op.), siroco piazza grande, gherbin case di publica ragione, e da tramontana cortivo consortivo in cui v'è in s(oler) ingresso. »Tako je i danas. Radi se o zgradi u kojoj se danas nalazi apoteka. To saznajemo također iz Katastika, gdje se na str. 737. opisuje ubicacija kapele sv. Jeronima: »... nella strada del Fontico, che conduce al Monastero delle Madri di S. Benedetto.« Dakle, i po ovome se Fontik nalazio na dnu ulice koja vodi od trga do samostana benediktinki, a to je ulica sv. Ane.

⁸⁸ Reformationes; akta biskupa Al. Dujmija, gdje se 1557. godine spominje kako su bili pozvani kanonici da pridonesu za zidanje cisterne.

Od spomenutih 7 ploča jedna je bila postavljena na vijećnici i posvećena providuru Giovandeu Pondimilu. Koliko je moguće pročitati, nosi ovaj natpis: »LINc. Veglesani reccordevoli delli beneficii riceputi hanno posto meritamente questi esquisiti titoli in luocco publico ad perene Memoria del Govandea Pondimilo proveditore di Veglia adornato di enustitia prudentia liberalita pieta fautore della pace et concordia conservatore di Statuti et Privilegi della Citta esaltator e padre de tute le bone arti cose degne di lode MDLXVIII«.

Iznad natpisa dva puba drže njegov grb.

Ostalih 6 reljefnih ploča su ove: 1) Sv. Kvirin u biskupskom ornatu s knjigom u ruci. Natpis na njoj: »Sanctus Quirinus.« 2) Lav s krilima s knjigom u šapi bez natpisa, 3) Grb s natpisom »Angelo Gradonigo MDLVIII.« 4) Ploča s natpisom: »Noi Veglesani per segno de Nostro devoto animo al clarissimo signor Angelo Gradonigo proveditor padre e conservatore di questa citta e l'isola cervello che con la incomparabile sua prudenti sedete le discordie nostre represses l'audacie di Uscochi e frenato l'ardire di chi aveva giurato di porre il giogo a Veglia chi ha ridoti a perpetua tranquillita e pace e securta essendo giusto clemente et incentissimo in tutte le sue ationi et avendo al comodo e beneficio comunale abbelita la Piazza e fattovi questa cisterna di mirabile opera non volendo onorare come conviene a sui meriti habbiamo fatto fare in marmo a perene sua gloria e nostra memoria questa piccola esortatione«.

5. i 6. ploča su dva reljefa festona, to jest vijenci cvijeća i voća u renesansnom stilu.

⁸⁹ P. Kandler, o. c., str. 17.

⁹⁰ Vitruvije, *O arhitekturi*, knj. I, 7, str. 31, Sarajevo, 1951.

⁹¹ P. Kandler o. c., str. 17; G. A. Mansue III, »*Insidiamento umano*« u *Enciclopedia classica*, Sezione III Archeologia e storia dell'arte classica, v. X, str. 185—222, Torino 1957. (dalje citiram: EC s. III, ASAC v. X, G. A. Mansuelli).

⁹² Vitruvije, o. c., knj. V; EC s. III, ASAC v. X, Mansuelli, 1. c.

⁹³ ATK, Bartoli I, f. 61.

⁹⁴ BAK, Reformationes.

⁹⁵ ATK, Bartoli I, f. 164.

⁹⁶ ATK, Bartoli I, f. 3; DZ XIII, str. 244.

⁹⁷ Mletački državni arhiv, Cancel. Inferiore, busta 226 n. 5.

- ⁹⁸ BAK, akta biskupa Al. Lippomani.
- ⁹⁹ Arh. JAZU, Zagreb, Collecti 2 c. 43 Visitatio Ecclesiarum et capellarum totius Insule Veglae f. ab II., o D. Petro Bembo eppo Veglensi a. 1565. (dalje citiram: A — JAZU vizitacija bisk. Bemba).
- ¹⁰⁰ BAK, Vizitacije I, 1532.
- ¹⁰¹ BAK, Reformationes.
- ¹⁰² BAK, Notarski spisi I.
- ¹⁰³ BAK, akta biskupa Iv. A. Šintića.
- ¹⁰⁴ ATK, Bartoli II, f. 26, 1640, f. 46, 1663. god.; BAK, akta biskupa B. Nosadina, 1710.
- ¹⁰⁵ ATK, Bartoli I, f. 161.
- ¹⁰⁶ ATK, Bartoli I, f. 151, god. 1539: »Veglae in plathea antiiqua«, f. 174, god. 1548.: »Veglae Plathea Veteri«; BAK, akta biskupa P. Bemba II, god. 1573. »Una casa posta in contrata di Piazza vecchia.«
- ¹⁰⁷ Otto Wilhelm von Vacano: *Gli Etruschi nel mondo antico*, Rocca San Cassiano, 1960, str. 38. (Dalje citiram: O. Wilhelm, o. c.)
- ¹⁰⁸ ATK, Bartoli I, f. 36; JAZU, Starine XX, str. 16.
- ¹⁰⁹ BAK, Vizitacije II; Odio BM.
- ¹¹⁰ ATK, Bartoli I, f. 21.
- ¹¹¹ ATK, Bartoli I, f. 58.
- ¹¹² DZ VII, str. 351—352, br. 380.
- ¹¹³ A. Lusari, SV. — Za vrijeme čitave mletačke vladavine bio je na snazi Krčki statut, iako su mu Mlečani koješta nadodali u skladu sa svojim propisima.
- ¹¹⁴ O. Wilhelm, o. c.
- ¹¹⁵ Bare Poparić, *Pomorska sila Hrvata za vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1899.
- ¹¹⁶ P. Kandler, o. c., str. 18; I. Žic-Rokov, *Kompleks* o. c.
- ¹¹⁷ BAK, Vizitacije I. Kapela se spominje na groblju katedrale kod vizitacije 1532. god. U vizitaciji biskupa P. Bemba opisuje se groblje i 5 kapela na njemu. Ova prema opisu bila bi do ulaza na groblje, dakle uz kardo. (Arh. JAZU, vizitacija P. Bemba). Početkom 1791. dužd je dao naredbu da se ukinu, eksakriraju i na dražbi prodaju zbog zapuštenosti ove kapele: sv. Salvadora, sv. Petra na Galiji, sv. Ivana de Cestello (sv. Katarina), i sv. Ivana na groblju. Ova naša kapela sv. Ivana Ev. bila je stvarno prodana kanoniku Adrariju Dudiju za L. 265. Dužd je prodaju odobrio dekretom od 7. V 1791. Dudi je digao još malo kapelu i učinio kuću. Nju i ostalo ostavio je svome nećaku Antunu Imapstariju. Ovaj je htio 1833. godine zatvoriti zidom svoj imetak, tj. ovu kuću i onu iza nje, tako da povuče ravnu liniju sa zidom vrta. Na taj način bio bi skratio groblje, odnosno put oko katedrale i onemogućio procesije, pa je došlo do parnice s kaptolom. Iz tih spisa koji se čuvaju u župnom uredu u Krku vidimo da je kapela označena u planu 1822. uz kardo do katedrale sv. Ivan Ev., a ona iza nje bivša kapela sv. Fr. Paulskoga, kasnije pretvorena u kapelu sv. Križa. (ŽAK, svezak: »Zakladni listovi, oporuke, sakristija, groblje, parnice«). Dudi je, čini se, ostavio apsidu vidljivom, ali kasnije je bila porušena i kuća produžena. Kod nedavnog popravka moglo se sve ovo ustanoviti i iz strukture zida. Glavna su vrata bila na sjevernom pročelju. Otkriven je i maleni romanički prozorčić pod vrhom zapadnog originalnog zida kapele (vidi slike).
- ¹¹⁸ Arh. JAZU, 1. c.
- ¹¹⁹ BAK, Notarski spisi II, 1705. Pilastri i arhivolti u ovoj zgradi posve su slični onima u biskupskom dvoru iz 1695. godine. Ako promotrimo klesane elemente na ovoj zgradi, kao pilastre, arhivolte, prozore, luk lože na prvom katu, gurle i modiljone pod krovom, moramo zaključiti da se ugovor sklop-

ljen između općine u Krku i klesara Bartula Kosa i Jurja Rudicara iz Ljubljane 14. IV 1705. odnosi zaista na ovu zgradu. Zgrada, koja se na trgu 1727. spominje kao »novi fontik« nema ovih elemenata.

¹²⁰ ATK, Bartoli I, f. 86.

¹²¹ ATK, Bartoli I, f. 25; BAK, Odio BM, tloris Krka iz 1822; ŽAK, Anagrafi I, b. t. 183/236). Tamo stoji opaska: »Casa fu sta Orsola. Abita Giovanni Udina di Francesco e consorte Giacomina Adelman con: figli Giacomo e Antonio«. Kasnije je pripadala kovaču Nikoli Fiorentinu, »Fabbro«. Danas pripada Ivanu Vasiliću. Druge kapele u ovoj ulici nije bilo. Po njoj se zvala čitava spomenuta paralela, djelomično bliži dio karda, i zatim uličica paralelna s kardom, koja se nalazi između njega i Galije. Sv. Ursula je mučenica iz 5 st.

¹²² ATK, Bartoli I, f. 21.

¹²³ Arh. St. kaptola Krk, knjiga uprave II, f. 71. → Tu saznajemo da su ove dvije prve kuće na zapadnom rubu 1666. pripadale St. kaptolu. Prvu, to jest onu uz Stari trg, prodao je te godine Lovri Zipon. U ugovoru se ovako opisuje njezin položaj: »... nella contrata di Piazzetta, appresso la chiesa di S. Barbara... la casa... in due soleri, con la sua corte, scalie, caneva... tra li confini da bora strada publica, da tramontana altra casa del Predeto Vener. Capitolo, da garbin casa di ms. Franc. Purga et da siroco la chiesa di Santa Barbara...«; BAK, spisi zaklade Volarić.

¹²⁴ ATK, Bartoli II, f. 54—55.

¹²⁵ Godine 1669. spominje se jedna prizemna kuća (»a pie pean«) »posta in questa città in contrada della Madonna Santissima di S. Michiel«, tj. u predjelu današnje crkve Majke Božje od zdravlja. Za tu kuću se 1724. godine tvrdi da je zadnja kuća na putu za Gornja vrata »... l'ultima casa per andar alle porte sopra à pie pian... confina di bora strada publica, da siroco strada publica, da garbin landrona contigua alla casa di Michiel Percatic, da tramontana orto di Marieta r. qu. Gasparo Baicich. (ŽAK, Libro della scola di S. Salvador). Ta se kuća morala nalaziti na svršetku trećeg dijela karda, nasuprot bivšeg »Hotela Krk«; Ivan Ostojić: Benediktinci u Hrvatskoj II, str. 193, Split.

¹²⁶ Vat. arhiv, Bularium Nicolai III, a. III, l. III Reg. Vat. 45.

¹²⁷ I. Žic-Rokov, *Romanička* I. c.; DZ v. V. str. 604.

¹²⁸ DZ, v. V., str. 604.

¹²⁹ ATK, Bartoli I, f. 204. Neki od ovih lokaliteta navedeni su kad je bilo govora o vratima i trgovima, a druge ću označiti.

¹³⁰ ATK, Bartoli I, f. 45; BAK, Notarski spisi: »San zorzi overo Bombe«; Katastik, str. 466: »San Zorzi in Bombe«, Vizitacije I, 1532. god. je bila u ruševnom stanju.

¹³¹ ATK, Bartoli I, f. 57, f. 61. »Turre sive volto a parte Sirochi dictae domus supra viam publicam existente...«, f. 204: »... cum Castratello ei conexo corispodente supra et ultra stradam magnam...«

¹³² ATK, Bartoli I, f. 150.

¹³³ ATK, Bartoli I, f. 57—58; BAK, Kaznene parnice I.

¹³⁴ I. Feretić, o. c. pogl. XXVII, str. 160: »Bijaše Dvor, ili Polača starih Frangepanov u Kerku onde kadi u kućih Bomartinovih bijaše učinjen Commisarijat g. G. 1827. t. j. one visoke kuće kraj puta, ki prohaja iz Porta Pisana na Placu; dali prije bijahu na četiri podi; a to kad Frangepani u njih stanovalahu i zapovidahu. Bijahu više puti stari Bomartini Pisari iliti cancelleri, frangepanski. Bijahu Bomartini stara Gospa Kerška u pristara vrimena iz Padove Prihodechia. Bijahu oni do duga najprva i najbogatija kuća kerška. Ova je kuća izgorila 1830. na parvi jenara. Vij Napovidanja list 10.« Da je gorila kuća u kojoj je bio komesarijat te godine saznajemo također iz spisa biskupskog ordinarijata početkom god. 1830.

¹³⁶ Obitelj se spominje u Krku početkom 15. st. Tako u dokumentu od 24. X 1431. »... coram ... judice Antonio de Zutigno...«, a 25. VIII 1487. »... nobilibus viris... Sr. Nicolizza Zuttinis...« (ATK, Bartoli I, f. 49—50 f. 183—184). Vinciguerra ovu obitelj nazivlje »Zetina« (Reformationes). Iz svega se vidi da je to bila hrvatska obitelj »Cetinić«.

U citiranom dokumentu, gdje se spominje franjevačka »domus magna«, tvrdi se da se nalazi ta kuća »... a tramontana prope domum Joannis de Zuttinis« (ATK, Bartoli I, f. 204). Grb ove obitelji imao je kao karakteristiku oštrokutni trokut, s čijeg je vrha spuštена okomica na hipotenuzu, tako da zapravo nastaju dva pravokutna trokuta. Ovaj grb imamo identificiran na jednom kaležu u katedrali, i na grobu u katedrali pred oltarom sv. Nikole. Ovi su grbovi isti po karakteristikama kao i oni na spomenutim kućama. Obitelj nestaje trag u 18. stoljeću.

¹³⁶ BAK, Vizitacije II.

³³⁷ BAK, akta biskupa A. P. Zuccheri II, 1716.

¹³⁸ BAK, Vizitacije I, II; akta biskupa Ivana a Turre II; BM, spomenuti plan.

¹³⁹ ATK, Bartoli I, f. 125—126; BAK, Vizitacije I; Arh. JAZU, vizitacija P. Bemba 1565; MSM, CRV I, Giurisdizione antica di Veglia 1481. Relazione di Antonio Vinciguerra.

¹⁴⁰ ATK, Bartoli I, f. 201.

¹⁴¹ ATK, Bartoli I, f. 45—46; »Veglae in contrada Scti Georgii«; BAK, Notarski spisi I, 1636. »Posto in contrada di S. Zorzi over bombe«, Katastik str. 446, god. 1726. »... contrada di S. Zorzi di Bombe entro questa città«.

¹⁴² ATK, Bartoli I, f. 38.

¹⁴³ Arh. JAZU, vizitacija P. Bemba, 1565. »Cale magna«; ATK, Bartoli, I, f. 243—244, god. 1587, i f. 282 god. 1603, na oba navedena mjesta ova se ulica nazivlje »Maura cal«.

¹⁴⁴ G. Cubich, o. c., str. 108—120; Giuseppe Vassilich, *La storia della città di Veglia nei suoi momenti principali*, Archivio storico per la Dalmazia, Roma 1934, str. 9—10. Vasilicevi spisi inače odišu iridentističkim duhom.

¹⁴⁵ ATK, Bartoli I, f. 154, f. 274—275.

¹⁴⁴ BAK, Vizitacije I, II.

¹⁴⁷ ŽAK, knjiga »Scuole abbinate S. Zvane del Castello, S. Steffano etc.« str. 127—128.

¹⁴⁸ BAK, Vizitacije I.

¹⁴⁹ Vat. arhiv, Rationes collectarum 173, f. 166.

¹⁵⁰ ATK, Bartoli I, f. 187—188.

¹⁵¹ BAK, Vizitacije I, II. Kod vizitacije 1659. opisuje palu: »Iconico a scultura in legno all'antica lavorato et dorato assai vecchio. In mezzo v'è la statua della Vergine col Bambino in braccio destro. Dalli lati, alla dritta v'è la statua di s. Martin, vescovo, alla manca quella di S. Giovanni Batista«.

Identitet ovih dviju kapela nije bilo lako ustanoviti. Nije bio s time na čistu ni pok. mons. Mate Polonio, koji se mnogo bavio povješću Krka, pa i pisao o njoj. Identitet ovih kapela ustanovio sam višestrukim provjeravanjem. Na sreću, pronašao sam u BAK spomenuti plan Krka iz god. 1822. koji mons. Polonio nije poznao, a u kojem su označene mnoge kapele kojih danas više nema. Tako: sv. Ursule, sv. Antuna op., sv. Dominika, sv. Jeronima, sv. Marka, sv. Ivana Ev. i sv. Križa na groblju, i još ove dvije. Slijedeći redoslijed kojim su vizitatori išli kod raznih biskupskih i apost. vizitacija od god. 1532. do god. 1790, kao i razne oznake i primjedbe u vizitacijama, oslanjajući se također na tradicionalne nazive kontrada, sve to uspoređujući sa spomenutim planom Krka i raznim arhivskim podacima, mo-

gao sam sa sigurnošću ustanoviti identitet gotovo svih kapela. Eleminirajući tako većinu kapela, ostale su uglavnom ove 4 na Galiji. To su kapela sv. Kristofora, koja se spominje na dnu Galije, na Pianki, na putu za Pizanska vrata, a do nje na dnu Galije bila je kapela sv. Dominika. Čini se da su ove kapele također djelomično sačuvane u zgradama koje nose još neke sakralne tragove. Kapele sv. Petra i sv. Martina su dosta visoko na ovoj ulici. One kod vizitacija dolaze uvijek jedna za drugom, tako da se u jednom dokumentu i predio zove: »... contrada S. Piero over S. Martin« (BAK, Notarski spisi I). Da posve nedvojbeno ustanovim identitet ovih kapela pomogla mi je i jedna bilješka pok. dra Ivana Bolmarčića, prepozita St. kaptola u Krku, koji se bavio arheologijom. On je za neke kuće izričito rekao da su bile kapele i kome su svecu pripadale. Za kapelu sv. Petra kaže da je to kuća obitelji Furlan. Za sv. Martina da pripada kući obitelji Bollini. Danas ovih obitelji više nema, ali stariji ljudi su mi znali reći u kojim su kućama živjeli. Kuća Furlan ima još sačuvanu i apsidu, pa stariji mještani kažu da je to bila kapela sv. Petra. Sv. Martin je ruševina, ali još se vidi apside. Dr Ivan Bolmarčić bio je u Krku kanonik od 1870—1918. godine. Kad je on došao u Krk, bilo je dosta ljudi za čijeg je života još bila i u funkciji.

U dvoršitu zgrade nekadašnje crkve sv. Petra bilo je raznih kamenih spomenika kršćanskog i pretkršćanskog doba. Neki se od njih nalaze u lapidariju u Košljunu. Jedan fragmenat pletera nalazi se uzidan u zidu dvorišta.

¹⁵² BAK, Vizitacije I.

¹⁵³ ATK, Bartoli II, f. 75, f. 143—144.

¹⁵⁴ Arh. JAZU, vizitacija P. Bemba 1565, vizitacija kapele sv. Martina.

¹⁵⁵ ATK, Bartoli I, f. 38: »... il convento vende un forno nella contrada di Galia«; Bartoli II, f. 75 »... sito in questa città nella contrada della Gale-
ra, sive S. Domenica.«

¹⁵⁶ ŽAK, knjiga beneficija sv. Križa, f. 52.

¹⁵⁷ ATK, Bartoli I, f. 159.

¹⁵⁸ Reformationes.

¹⁵⁹ MSM v. VI, t. I p. 34 »... che de commun concordia, spesa et publico consenso de la universita fu edificata una chiesa di san Marco a perpetua memoria de la securita et beneficio, ricevevano Vegletani de quella, et anchora se lege nel limital de la porta prima de la dicta giesia lettere sculpite, che commemorano la disposition dicta sopra«.

¹⁶⁰ D. Farlatti, *Illiricum Sacrum*, v. V, str. 643: »... dono e concedo ecclesiae seu altaris S. Joannis de Portasuso Veglensis dioecesis... videlicet totum jusp Patronatum Ecclesiae quam cum fratre meo Anthasio hereditavi et construxi ad honorem Dei et in memoriam B. Marci Evangelistae et Sanctorum Martyrum Cosmae et Damiani in contrada de ppil (de populo)... actum hoc Veglae sub porticatu dicti monasterii S. Joannis«; Vj. Štefanić o. c., str. 17.

¹⁶¹ ATK, Bartoli I, f. 184; BAK, Vizitacije I, II; Vj. Štefanić, o. c.

¹⁶² BAK, akta, siječanj 1823.

¹⁶³ BAK, akta biskupa Al. Lippomani »Jacommo Colombo fabro... in ploi appresso la piazza grande«; Notarski spisi I, 1672. »in contrada Plui« itd. Primjećujem da se i predio podno Galije u nekim dokumentima nazivlje »Plui«.

Architettura romana, la casa Enciclopedie Clasice s. III, V. XII, Luigi Crema, Torino, 1959; str. 104—120, Vitruvije, o. c., str. 131; Fernando Pelazzi, *Novissimo dizionario della lingua italiana*. Milano, 1940, str. 549. I danas se još nazivlje predio u Puntu, između ušća luke i Konoba, koji se strmo spušta prema obali — Plaj. Što je zapravo Plui? Tamo je bila vrlo stara »kapela sv. Jurja u Plaju«. Svi su ovi predjeli strmi, tako da za kiša njima naglo teče voda.

¹⁶⁴ Vidi bilješke br. 86 i 87.

- ¹⁶⁵ Vat. arh. S. C. Concilii, Visitatio August. Valerii 1579, Vegla.
- ¹⁶⁶ BAK, Vizitacije I; Šematizam krčke biskupije iz god. 1935.
- ¹⁶⁷ ATK, Bartoli II, f. 4. Obje obitelji su stare plemićke obitelji za koje imamo podatke iz 15. st.
- ¹⁶⁸ ATK, Bartoli I, f. 72—73.
- ¹⁶⁹ ATK, Bartoli I, f. 30.
- ¹⁷⁰ ATK, Bartoli I, f. 280—281.
- ¹⁷¹ BAK, akta biskupa Al. Lippomani 1630. god. »... nella casa della solita abitazione di Madona Marieta figliola del fu ms. Lodovico Cicuta posita in contrata St. Gerolamo«.
- ¹⁷² BAK, Notarski spisi Anđela Nave.
- ¹⁷³ ATK, Bartoli I, f. 185—186.
- ¹⁷⁴ BAK, akta biskupa A. P. Zuccheri.
- ¹⁷⁵ BAK, Katastik, str. 737 »Chiesa di S. Girolamo sita in questa Città subito sopra la piazza grande nella strada del fontico, che conduce al Monastero delle madri di S. Benedetto«; Vizitacije I, II.
- ¹⁷⁶ BAK, akta biskupa Marchija, parnice: »... venerando monastero di S. Gerolamo di questa Città di Veglia.«
- ¹⁷⁷ Iv. Ostojić, o. c., Bartoli I, f. 12; DZ XI, str. 478; Starine XX str. 7.
- ¹⁷⁸ BAK, Vizitacije I.
- ¹⁷⁹ ATK, Bartoli I, f. 202.
- ¹⁸⁰ Iv. Feretić, o. c.
- ¹⁸¹ Šematizam krčke biskupije za god. 1840, Miho Bolonić, *O životu i radu p. Ivana Feretića*, Krčki Zbornik I, Rijeka, 1970.
- ¹⁸² BAK, akta biskupa Iv. A. Šintića 1828/29. god.: »Nel secolo XV passo l'isola sotto il dominio Veneto, e la Republica fece costruire in una linea vicino al mare tre palazzi, il primo per il Proveditore, l'altro per il capitano camerlengo, ed il terzo per il Vescovo di Veglia. Esistono i ruderi di due primi che servivano per le pubbliche Reppresentanze, ed il Vescovato susiste, perchè la publica munificenz accorse di tempo in tempo a restaurarlo«.
- ¹⁸³ BAK, Šematizam krčke biskupije za god. 1838.
- ¹⁸⁴ Mlet. drž. arhiv, Cancel. Inferiore, Krk 1759. god.
- ¹⁸⁵ Mlet. drž. arhiv, Cancel. Inferiore, busta 224.
- ¹⁸⁶ BAK, akta bisk. Iv. A. Šintić I.
- ¹⁸⁷ ATK, Bartoli I,; Iv. Crnčić, o. c., str. 155.
»... in curia Episcopali sub sta Anastasia...«
- ¹⁸⁸ BAK, akta biskupa Alb. de Gliricis I: »... fattò in vescovato nella lozeta della porta della marina sotto la capella di Sta Anastasia«.
- ¹⁸⁹ ATK, Bartoli, I, f. 189.
- ¹⁹⁰ BAK, akta biskupa Ivana Rosa.
- ¹⁹¹ BAK, Vizitacije I.
- ¹⁹² Vat. Arh., S. C. Concilii: biskupov izvještaj Sv. Stolici 1715: »La casa del Vescovato è la meta antica e la meta nuova incominciata gloriosamente, e con molta spesa dallo stesso sempre dignissimo Mons. Nosadin. L'antica come poco men che cadente ha bisogno presentemente di riparazione«.
- ¹⁹³ Vat. arh, S. C. Concilii izvještaj Baltazara Nosadina.
- ¹⁹⁴ BAK, akta biskupa Stj. Davida.
- ¹⁹⁵ Vidi ovdje bilješke br. 6, 187 i 188.
- ¹⁹⁶ BAK, Vizitacije I.
- ¹⁹⁷ Malet. drž. arh., Cancel. Inferiore, busta 230.
- ¹⁹⁸ Iv. Žic-Rokov, *Kompleks 1. c.*

¹⁹⁹ ATK, Bartoli I, f. 202.

²⁰⁰ Natpis na reljefu kaptolske kućice glasi doslovce: »MCCCXI ogni ho-mo che intrara i(n) questa casa p(era) ogni volta il di dir(a) requiemeternam dona eis D(mi) ne-lux p(er)petua c(um) S(an)ti(s) tuis i(n) eternu(m) quia est p(er) 1 anima di colu(i) che l ha (fabri)cata ancora p(er) cagione nesuna che no(n) se pose vender ne alienare eceto a otenir in uso di Capitulo«.

²⁰¹ ATK, Bartoli I, f. 50. spominje kapelu sv. Ane »de parvis Portis« 1398. U tradiciji je sačuvano da je bila na raskršću ovih putova; BAK — Svezak Inventara, dekanat Krk, nalazimo opasku koju je pisao tajnik ordinarijata pok. dr Jakov Palčić, gdje se spominje da je ova kapela bila kraća i da ju je pok. Josip Skomeršić napuštenu kupio i spojio sa svojom zgradom. To se još može zaista i vidjeti u unutrašnjosti ove prostorije. Bilješka je pisana početkom ovog stoljeća.

²⁰² Arh. St. kaptola, Knjiga Uprave I, f. 73.

²⁰³ Kuća sa saracenama koja se ovdje spominje dotiče se na zapadnoj strani kamene zgrade, koja ima danas prizemlje i dva kata. Do vrha prvog kata građena je od kamenih kvadara u redovima, dok je drugi kat očito kasnije nadograđen. Zidan je manjim kamenjem bez reda. Ova je kuća također nekoć pripadala St. kaptolu, koji ju je 1666. prodao. U više spisa kaptol naziva ovu kuću: »... chiamata la casa del Duca«. U kupoprodajnom ugovoru označen je njezin položaj ovako: »... una casa ... in un solero con la sua caneva di sotto, con la parte della corte, situata in questa città in contra di Santa Anna chiamata la casa del Duca... confini da bora la corte del R. S. P. Francesco Bondata, da siroco strada publica, do Garbin Corte convicinal, et da tramontana casa di Girolamo Fiorentin« (Arh. St. kaptola, Uprava I. f. 73).

Ovdje se ne govori o školstvu u Krku, već o sjemeništu i o zgradi sjemeništa. Već 1491. dužd općini daje u dužnost potrošak »pro providendo de medico, vel magistro scholarum«. (Vjekoslav Štefanić, *Historijski podaci o srednjoj školi u Krku, Zagreb, 1931*); Providur L. Gisi g. 1538. također navodi taj izdatak općine. (M. H. S. M, v. VIII, CRV t. II, str. 144—146, relacija L. Gisija).

Godine 1579. prigodom vizitacije ap. vizitatora Aug. Valerija, Općina i biskup P. Bembo mole da bi im pripao jedan dio viška prihoda bratovština za plaćanje učitelja gramatike. Oni kažu da su njihovi očevi u davni odredili da Općina mora imati jednog učitelja gramatike. Od Mletaka dobili su dozvolu da Općina smije u tu svrhu davati godišnje 50 dukata, ali to je malo. Doslovno kažu: »Fu provisto dalli padri e antichissimi, che questa spectabile Comunita havesse à tenir uno precettore di gramatica, et fù suplicato al Illma Signoria di Venecia — — « (Ar. St. Kaptola, Spisi I). Dakle, već 1579. godine govori se da su u Krku davni pređi — »antichissimi« odredili da Općina ima školu i učitelja gramatike.

Biskup Šintić u svom izvještaju Sv. stolici 1796. godine kaže: »Seminarium a munificentia Summi Principis extructum, ab ipso quoque substantatur, in quo omnes clerici, ac plurimi seculares juvenes convenient ad scientias comparandas. Cum vero locus ades angustus sit, ut nequeat quinquaginta sex clericos totius Diocesis continere ideo a Sermo Principe provisum, quod statutis diebus, et horis ad illud discipuli omnes, ac magistri convenient ad sua quoque munera abeunda«. (BAK — akta biskupa Šintića I). Izvještaj je još iz dobe mletačke vladavine, pa se ovdje govori o duždu kao onome, tko je sazidaio i uzdržava sjemenište.

Radilo se zapravo o liceju. Godine 1806. isti biskup piše francuskim vlastima da postoji u Krku jedna kuća u kojoj je licej »Esiste in Veglia una casa Pubblica detta Liceo, ove concorrono tutti gl'Isolani alla pubblica istruzione...« Kaže da ima u Krku i osnovna škola koju je osnovao još austrijski režim. Dalje izvješćuje: »Avvi pure la Scuola di grammatica accordata fino dagli antichi tempi della Republica... La terza Scuola di belle

lettere, cioè di umanità e Rettorica fu istituita dal Regio Padrone Alvise Pisani nel 1735. ...» (BAK, akta biskupa Šintića I).

Godine 1813. on izvješćuje o istoj stvari austrijsku vlast da je za vrijeme mletačke vladavine u Krku postojao licej u kome se učila gramatika i retorika, odnosno »umanità« i retorika, da je bila ustanovljena i »la scuola di filosofia«. Svećenici su polazili javni licej, a kasnije, poučavao bi ih neki profesor teologiju ili bi išli u teologiju u Mletke, Padovu i drugamo. (BAK, akta biskupa Šintića I).

Važne podatke daju nam izvještaji nekih biskupa Sv. stolici. Tako biskup Juraj Georgiceus 1658. godine kaže da klerici talijanskog govora posjećuju općinsku školu. Učitelj je redovito svećenik.

Biskup Baltazar Nosadin u svome izvještaju 1695. godine kaže da je u svom biskupskom dvoru ustanovio školu za klerike. Možda je to bila škola za hrvatske klerike, koji su i inače učili po seoskim kaptolima. Ili su tu stanovali svi klerici, a polazili su javnu školu. — Slično izvješćuje 1724. godine biskup Vinko Lešić (Lessius), koji izričito spominje i klerike glagoljaše »Clerici gramaticam et moralem doctrinam edocentur: Latini a magistro à Venerabili Capitolo electo: Illirici vero al Ilyrico pariter Magistro instruuntur« (Vat. Arhiv: S. C. Concilii, izvještaji krčkih biskupa).

Iz svega proizlazi da je za čitavo vrijeme mletačke vladavine »dagli anti-ci tempi« u Krku zaista postojao licej — koji su polazili i klerici. Licej je imao posebnu kuću i postojao do konca francuske vladavine. — Kasnije neko vrijeme uzdržavali su ga još privatno negdje do godine 1822. (BAK, br. 279/1822).

Licej o kojem je ovdje riječ nije bio u zgradi škole na obali, koja je izgrađena za vrijeme Austrije, niti u nekoj drugoj zgradi u kojoj se kasnije držala škola, pa sve okolnosti govore, da je spomenuta zgrada zaista služila za »sjemenište — licej«.

²⁰⁴ Čini se da je 1738. godine ova zgrada pripadala Tomi Staničiću (Staniceo). U kupoprodajnom ugovoru kojim je Blaž Franko prodao jedan kat svoje kuće opisuje se položaj te kuće ovako: »... in contrata di Piazza Grande per ondar alle Porte piccole, cui canfina da Bora orto del Spet. Sig. Mattio Zubranich... da siroco casa di Sig. Toma Staniceo, da grbin strado publica, da tramontana casa di Francesco Franco...«. Ta kuća Blaža Franka morala je biti današnja kuća Vasilić, u kojoj su mozaici, koja ima s istoka (bura) vrt, na južnoj strani Staničeviću kuću, na zapadnoj put, a na sjevernoj (tramontana) kuću njegova brata Frana Franka. Kasnije je ova Staničićeva kuća prešla, čini se, u ruke obitelji Šintić.

²⁰⁵ BAK, Reformationes.

²⁰⁶ Vidi Adelmanovu sliku. U jednom dokumentu iz 1708. godine opisuje se položaj neke kuće na području Malih vratiju Kaže se da su s južne i zapadne strane kuće gradske zidine»... la casa sua al presente abita situata nella contrada delle Porte piccole, ha li sui confini, da Bora strada publica, da Siroco Muraglie dalla Città, da tramontana magazen degli eredi qu. Sig. Antonio Dudi e da garbin muraglie pure della Città...« (BAK, BM, br. 341/1863).

²⁰⁷ Bartoli I, f. 259. »Donna pasqua r. qu. Francesco Giorgolo« mijenja 20. XII 1591. kuću »in contrata dell'Androna de Porte Picole«. Ova se Androna često spominje. Tako 19. III 1609. (Arh. St. Kaptol, Congregazioni Capitolarari od 1597—1640, f. 88); 25. III 1636. (Arh. St. Kaptol, Knjiga uprave, f. 38); 8. VI 1649. (Arh. St. Kaptol, Fabrica Veglense) itd.

Za Andronu na vrhu trećeg dijela karda vidi ovdje bilješke br. 125; —

Androna koja ide na ulicu sv. Ane spominje se u kupoprodaji kojom St. Kaptol prodaje neke ruševine notar B. Franceschini »...un casal distrutto... posto in questa Città nella contrada di S. Girolamo... Confina da bora casa di Francesco Fiorentin, da siroco Androna e casal del comprator, da

gherbin casa del medesimo, da tramontana strada publica» (Arh. St. kaptola, kupoprodaja I f. 55). Ona kod Madonette spominje se godine 1649. (BAK, Notarski spisi II);

Fernando Palazzi: *Novissimo dizionario della lingua italiana*, Milano Ceschino 1940.

²⁰⁸ ATK, Bartoli I. ff: 5, 7, 5, 15, 22, 27, 27, 35, 45, 57, 72, 61.

Résumé

LE MURA E LE VIE DELLA CITTA DI KRK (VEGLIA)

Nei suoi precedenti lavori l'autore fece ricerche storiche dei monumenti architettonici e culturali a Krk (Veglia). Nel presente lavoro prosegue la sua opera studiando le mura, le fortificazioni, le piazze e le strade della città.

Nella I parte si occupa delle mura, delle porte e delle fortificazioni. A base d'una iscrizione lapidea conclude che la parte occidentale delle mura era costruita nel primo secolo prima della nostra era. Tuttora esistono degli strati significativi di quelle mura. Con dati storici viene dimostrato che le mura erano più volte restaurate ed anche parzialmente o in gran parte reedificate, specialmente nel 1133. e 1489. In quanto alle porte per la prima volta viene menzionata la »Porta Sù« nell'anno 1186., le altre porte nel secolo 13. e 14. Il Castello era edificato nei tempi dei conti Francappani, l'ultima sua fase intorno al 1300.

Nella II e III parte parla delle piazze, delle vie e delle androne. Per le piazze riporta i dati storici del 13. secolo. Per dimostrare l'origine di ciascuna delle vie o calli necessariamente si occupa di molti edifici. Così delle chiese, delle cappelle e di altri edifici riportando moltissimi dati storici fin'ora non conosciuti. Tra l'altro constatò l'ubicazione per circa 15 capelle abbandonate nei secoli passati distrutte o reedificate in case. In questo modo dimostrò da quando datano diverse deviazioni e cambiamenti di strade. Per diverse vie e contrade menziona antichissimi nomi provenienti fin dai tempi romani, come: *Plathea antiqua*, *Campin*, *Plui* (*ploi-impluvium*), *Maura cal* (*cale grande*) androna, *via de populo* ecc.

Basandosi sui riportati documenti, sul fatto delle antichissime mura, delle porte cittadine, delle due terme romane, della persistenza della Cattedrale della città di Krk (Veglia) persiste sullo stesso luogo, tra le stesse mura, almeno fin dai tempi romani e che neppure le strade subirono essenziali mutamenti.

KRČKI ZBORNIK

2

**KRK
1971**

KRČKI ZBORNIK

POVIJESNOG DRUŠTVA OTOKA KRKA
PODRUŽNICE POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

SVEZAK 2

Urednički odbor:

dr BRANKO FUČIĆ
PETAR STRČIĆ (glavni urednik)
RIKARD ŽIC
RUDOLF ŽIC

Ovaj je svezak uredio:

PETAR STRČIĆ

Slika na koricama: MILA KUMBATOVIĆ (Motiv grba Omišlja)